Приповетке, 1931.

Садржај

Храм Св. Луке у Ровцима

Незвани тутор

Максим

Класа

Буба-Шваба

Добар пријатељ

Покојни Серафим Поповић

Царина се мора платити

Ноге број 14

Драмски писац

Трагедија младости

Политички противник

Кикандонска посла

Тринаести

Жртва науке

Наше архиве

Бесни Теофило

Фебруарска идила

Две концертне тачке

Министарско прасе

Спира „Соко”

821.163.
41-32

1061

САБРАНА ДЕЛА БРАНИСЛАВА ПУШИЋА

Штампарски Завод „Орао",
Београд, Топличин Венац, 4

28951

Сабрана Дела

Бранислава Нушића

II

Приповетке

Издавачка Књижарница

Геце Кона

Бранислав Нушић

ПРИПОВЕТКЕ

28951

БЕОГРАД
Издавачка Књижарница Геце Кона
1, Кнез Михаилова 1
1931

Инв. бр. 1365

ХРАМ СВ. ЛУКЕ У РОВЦИМА

I

У другим историјама то сасвим друкчије бива. Тако, на пример, Содома и Гомора је пропала зато, што су њени становници одвратили лице од Господа Бога, а код нас, у општини ровачкој, пропадоше толики красни људи баш зато што су окренули лице Господу Богу, те му назидали красну и лепу цркву, у којој се данас већ слави име Господње и у којој поп Средоје тако ружно поје херувику, те кад га побожни хришћани не гледају но зажмуре, а њима изгледа као да неко свира у гајде сватовца.

И то није да је један човек пропао, него најбољи људи из општине одоше и расуше се по свету као сирочићи. Два претседника општине ено их и сада леже у апсу, и то красни и пробрани људи, који би много корисније могли послужити отаџбини да су у слободи. Један поп је обријан, и ено га, сад је кондуктер на трамвају, и ако ни дан данас

не уме нико тако тужно певати „плачут и ридајут“, као што је он умео. Четири деловође, млади, здрави, поносити као четири бора, попадаше као снопље једно за другим; сва четворица отпуштени из службе и петљани по судовима; о свакоме се од њих нагомилала читава фасцикла аката, и шта је било на крају крајева: притвор за време суђења урачунат им је као затвор и лепо људи остали невини, али се расули по свету као птичице кад им растуриш гнездо. Један је отишао у жандаре, један је сад суфлер у некој позоришној дружини, један ни до данас није нашао никаква посла, јер већ две године даје оглас у новинама у коме јавља ово: „Један млад, здрав, интелигентан, спретан и писмен човек тражи за ма какав посао ортака, који би у тај посао уложио 10.000 динара“, па му се на тај глас још нико није јавио. Четврти од њих извршио је самоубиство, т. ј. он то лаже, ко је још то видео и чуо да је какав општински деловођа извршио самоубиство, него је дао само белешку у новине, да је из „частољубља“ извршио самоубиство. Виђали га људи по Београду, не ради ништа нарочито, него се бави тиме што стоји сваки дан на другој раскрсници, те пресреће познанике и тражи им динар два на зајам.

Ето, колико је људи погубила општина ровачка и сви ти људи су пали као жртве, на којима је сазидан темељ данашње ровачке цркве, храма св. Луке. Као год оно у старо доба, што су при

зидању Скадра на Бојани морали у темељ узидати младу Гојковицу, да би се град одржао, тако, ето, у темељу ровачке цркве узидана су два претседника општине, један поп и четири деловође. У ствари они нису узидани у темељ, јер поп је још и сад кондуктер, један деловођа жандар, други суфлер, трећи тражи ортака, а четврти живи и после самоубиства, те једино би се још за она два претседника општине који су на робији могло рећи, да су узидани у темељ, одакле ће и они кроз коју годину изићи.

А ето како је то све било, те толики људи банбадава пропадоше.

Још пре тридесет година, Вићентијев син требало је да сврши богословију. Тим поводом Вићентије се једнога дана сети да има Бога, па кад већ има Бога, ваљало би му назидати и цркву у којој би поменутом Богу, поменути Вићентијев син Средоје, кад сврши богословију, могао службу служити.

Тако пре тридесет година паде прва мисао о зидању цркве у Ровцу, те се изабра и одбор, и Вићентије, Бога ми, постаде председник томе одбору. А и јесте требао он бити председник и нико други; ваљан, добар и, што је главно, врло побожан човек. Свака трећа реч била му је: „Бога ми!“; пред сваким послом прекрстио би се, па чак и кад је хтео с ким да се потуче, он би се увек најпре прекрстио, па и кад каже коме какву погану реч или

му опсује што, не пропусти никад да не дода: „Боже ми прости!“

Чим га изабраше за председника одбора, он се лепо прекрсти, рече: „Боже помози!“ и одмах продаде одбору своју њиву, као згодно земљиште за подизање цркве. Истина, није још било ни плана за цркву, ни одобрења, па ни довољно пара, а што је најглавније, Вићентијева њива била је ван села, али на све то он вели: „Није ту питање, је ли на крај села или усред села, има ли плана или нема, овде је главно да треба имати земљиште и, ето, ми га имамо!“

Око тога било је и свађе у селу, јер, боме, Рака Жажин и Видоје Стокић нададоше дреку и насрнуше једног дана на Вићентија. Али Вићентије се лепо прекрсти, па пљус и једног и другог песницом по носу, и тако некако и они увидеше, да Вићентијева њива није баш тако сасвим изван села, и смирише се људи.

После, кад питаш Раку, или Видоја:

— Ама, да не буде почем црква далеко од села?

А они се осврну и лево и десно, па веле:

— Па и није, колико један пушкомет, а шта је то? Свети гроб је преко света, па има који и тамо иду ради Бога, а што не би ми као изишли мало изван села.

Тако се умири цело село, а Вићентије се понова прекрсти, и рече: „Боже помози!“ па отпоче и други посао. Установи он лепо, да сваке недеље

зађе по селу и да носи икону св. Луке и један тас, па од куће до куће, те свако редом целива икону и спусти на тас колико милује за зидање цркве.

Е, ретко ћеш наћи таква Божја човека као што је био тај покојни Вићентије. Три године је он тако сваке недеље ишао од куће до куће и збирао прилоге за зидање цркве, а напустио је сасвим сваки други посао. А ишао би можда још три године, да се једног дана не дигоше сељани, те га замолише да им каже: колико управо година он мисли тако ићи са иконом и тасом?

Вићентија то питање увреди до срца и даде одмах оставку на председништво, али кад му сељани објаснише да са оставком мора да положи и досад сакупљени новац, он се одобровољи и остаде и даље председник одбора. Тада се поведе реч о томе: како би ваљало ударити темељ цркви и Вићентије пристаде на то. Рече им он, колико код њега има новаца, израчунаше они, таман колико им треба за темељ, и одредише дан кад се удари темељ црквени.

Истина, кад су се са тога братског договора растурили, и пошао сваки својој кући, могао си приметити како свако редом нешто броји на прсте и врти главом. И кад би Раку Жажиног запитао, ал' онако на само: шта ти људи броје, он би ти одговорио:

— Броје, колико има недеља у три године, јер им је Вићентије набројао свега сто и тридесет

недеља, по седамдесет и пет гроша недељно, па они сад веле да им је зајео двадесет и шест недеља.

Сад већ како било да било, тек не може се рећи да није било довољно пара за темељ, и ако је баш и зајео што Вићентије, то једва да је зајео један ред камена у темељу, и то можда најдоњи ред, који нити се види нити је баш тако потребан самој грађевини.

Тако стиже и тај свечани дан, дозваше попа из суседног села, дође и један мајстор са алатом; одстојаше службу, пошкропише темељ, спустише стакоце са уљем и запис, и поче полако, полако да се диже темељ, рецимо без најдоњег реда камења. Сви сељани дахнуше душом кад видеше једанпут темељ. Истина нема пара да се даље зида, али бар колико да се темељ појави из земље, да се обрадују побожни хришћани, па доста за неколико година.

Јест, али се темељ не појави, наслагаше неколико редова камена, па стадоше, јер Вићентије изјави да нема више пара. Остаде темељ у земљи колико до појаса човеку, те би таман још четири реда камена залегло.

— Па како нема, брате Вићентије? — пита забринуто Лука Живановић, председник општине. — Кад израчунасмо паре, таман да се темељ издигне над земљом.

— Тако — вели Вићентије — нема, може бити рђаво сте рачунали.

— Па нисмо ми ни рачунали, него си ти рачунао, брате Вићентије — настави Лука тужно.

— Онда сам ја рђаво рачунао — одговара Вићентије равнодушно.

— Ниси ти рђаво рачунао — плану Лука — него си зајео, Вићентије. 'Ајд што заједе један ред камена одоздо, Богом нека ти је просто, али што заједе и ова три одозго. Пола темеља заједе, Вићентије, и више од пола темеља.

А Вићентије опљува шаке, прекрсти се три пут и, мал' се понова не пошкропи темељ, да их не развадише људи.

После већ и сами сељани увидеше, да ту не помаже тући се и свађати се, јер ако се тако настави остаде темељ под земљом; него ако се некако лепим може, те да се истера темељ колико само да провири изнад земље.

— Па добро, Вићентије, — узеће тада реч Милош Пауновић, одборник — реци ти, шта мислиш, како би се могли спомоћи?

— Па може, ако Бог хоће, а и ако ви хоћете лепо и поштено, све се може наредити — вели им Вићентије добродушно.

— Како, брате? — гракнуше сви.

— Тако, нека се стане са радом донде докле се стало, а мене да пустите опет да зађем неку недељу са иконом и са тасом по селу, те ће се опет набрати која крајцара, колико да истерамо темељ из земље.

— Право велиш, Вићентије! прискочише сви и прихватише његов предлог.

Тако се Вићентије понова прекрсти, узе икону св. Луке и тас и пође од куће до куће сваке недеље и свеца, а сваки други посао напусти и одаде се једино овоме. Три године ишао је он тако сваке недеље и свеца од куће до куће и збирао прилоге за зидање цркве, а ишао би можда још три, да...

II

Међутим, за то време, док Вићентије три пут по три године обилази село са иконом и тасом, његов син Средоје учи у Београду богословију. Учи он богословију, учи, учи, учи, учи, учи, учи, и једнако учи, али не може да дође до краја. Ђаво ће га знати, или су године кратке, па часком прођу, или је богословија дугачка, па не може да јој се дође до краја, тек Средоје никако да је сврши. А није да му се може нешто пребацити, да није учио или да није уложио труда Напротив, сваки је разред врло темељно учио и седам година утрошио је на изучавање четири разреда, па опет ништа. И није, да кажеш, да је истрошио оца и да се о његовој муци школовао, не, Бога ми, већ се и он спомагао сам свакојако. Мучио се и довијао свакојако, тек да олакша оцу своје дуго школовање. У почетку је крао перорезе од својих другова, те их јевтиније продавао (једанпут је чак

због једног пероreза, који није вредео више од сто пара, био отпуштен „с правом на полагање испита“, које право он није искористио), па онда је био и штатиста у Народном позоришту; био је и члан неке певачке дружине, која нити је имала своје статуте, нити своје име, али чији су чланови чекали под прозором сваког болесника, да упадну у кућу чим овај издахне. Зарађивао је нешто и на картама, дајући малим гимназистима инструкције из „клопа,“ „санса“, „преферанса“, „фарбла“, „конгена“ и свих осталих омладинских игара. Ако све то није помогло, он се и друкчије спомагао, само да не падне оцу на терет. Тако, на пример, често је скупљао и милостињу за каквог свог сиромашног друга. Био је мека и добра срца, па није могао да гледа, кад се неко од његових пријатеља пати, а ако се баш нико од његових другова није патио, а он онда измисли по неког, који се пати, Узме лепо табак хартије, ишпарта га црвеним мастилом, напише са стране редни број: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 и т. д., а озго у заглавље стави: „Милосрдни прилог добрих људи, на име помоћи оболелом богослову Љубомиру Јанковићу, како би му се омогућио одлазак и лечење у Ковиљачи, од опаке болести туберкуле“ и онда зађе сузним очима по кућама, у доба кад мужеви нису код куће, зађе и по канцеларијама, те збира добровољне прилоге за грешника Љубомира Јанковића, који нити је болестан нити би могао бити бо-

лестан, пошто и не постоји. Тако збира овог месеца за Љубомира Јанковића, који треба да се лечи од „опаке болести туберкуле“, другог месеца за Перишу Ђурђевића, који „болује у државној болници без понуде и без неге“, трећег месеца за Саву Мирковића „талентованог сликарског самоука, којега су другови ради да пошаљу на академију у Москву“, а четвртог месеца за „једну бедну породицу, која је напустила свој кров и своје огњиште у Старој Србији и незаштићена гладује на београдској калдрми“. И тако некако, Средоје се спомогне и животари и учи, учи, учи, учи богословију, а не свршава је.

Он би још и даље учио богословију и животарио тако, не оптерећујући свога оца Вићентија, да му једнога дана не стиже из Роваца очево писмо ове садржине:

„Сине Средоје,

Долазим са овим писмом к теби, да ти се јавим и учтиво и љубазно да те поздравим. Ако питаш за моје здравље, ја сам, хвала Богу, сасвим онемоћао и занемогао и једва се вучем по овом белом свету. Ишао сам и у град до доктора, па ми он каже: има ми лека, али ми нема живота! А ја велим: што ће ми лека ако нема живота. Лекина Живка опет вели: и што би било живота, нема ми лека. Ето, тако они кажу, а ја опет велим: ако ми баш и не буде живота, да доживим бар једну радост, да тебе што пре видим. Не могу

дочекати, да те видим као свештеника у нашем селу, јер ко ће жив то дочекати, док ти свршиш науке, него ако желиш, да ме још жива затечеш и видиш, а ти прекини даље учење, па дођи овамо у село. Немој да те је жао науке, не мораш баш ти бити поп, кад се и онако за твога живота црква не ће назидати, а и не треба ти наука, имаћеш ти и без ње од чега да живиш и твој век да векујеш, јер се овде у селу сад отворио један нов и леп посао. Као што знаш, овде ми зидамо цркву и, ево већ десет година, ја сам председник одбора за зидање те цркве. А како се сад већ приближује мој конац и живота ми више нема, то је таман место за тебе, да на њему свој век проведеш и да користиш и народу и себи. Мени је жао да то место оставим туђину, зашто да се туђин мојом муком користи и да живи од тога, кад ја то могу моме рођеном сину оставити. Него ти послушај мој савет и дођи док сам ја жив, те да примиш у наследство овај посао, од којега ћеш много боље живети но од нурије, па ћеш ми бити благодаран и овог и оног света и спомињаћеш ме као доброг оца, који није отишао на онај свет, да није забринуо свог сина. Зато, синко, пожури јербо у селу има свакојаких лола и рђавих људи, па могу ти отети ово место.“

Писмо се још свршавало једним низом имена разних снаја тетака, теча и других сељана, који сви шаљу Средоју поздраве и питају за његово здравље.

Кад је Средоје овакво писмо добио, прва мисао која му паде на памет, била је ова:

— Одиста, место за мене као створено, а нећу бити ни невешт послу. Сасвим место за мене, а и шта ће ми да будем поп, кад цркве у селу нема, нити ће је скоро бити.

Тако се домисли Средоје и одлучи да што пре отпутује у село. Што није имао путна трошка, то већ није била тако велика сметња, јер он одмах преви један табак, ишпарта га лепо црвеним мастилом, исписа са стране редни број 1, 2, 3, 4, 5, и т. д., а озго у заглавље стави: „Списак прилога милостивих хришћана, на зидање цркве у селу Ровцима, коју родољубиви сељани тога села, о својој муци и о своме зноју, хоће да подигну на темељу староставне Неманићске задужбине, у којој је задужбини, по тамошњим предањима, крај Милутин првипут примио свето причешће.“

Избегавајући пажљиво да не потражи прилог и од каквог професора историје, Средоје прикупи на рачун крај Милутиновог причешћа једно тридесет или четрдесет динара, те се једног јутра опрости са Београдом, отисну железницом низ Мораву и упути се Ровцима.

III

Сахранили су га као правог Божјег угодника, као што и приличи човеку, који је положио темељ цркви. Видоје Стокић предлагао је чак да се Вићентије сахрани крај саме нове цркве, али је његов син Средоје био томе противан, вели: „Није ваљда утопљеник, па да се сахрани ван села“.

После спровода, свратили су као људи сви до куће Вићентијеве, да га још једном ожале и проговоре по коју добру реч о њему. Послужише их по једну, две, три и четири ракије, па се тада развезе разговор. Узе прву реч Лука Живановић, па рече:

— Баш, Бог да га прости, био је прави Божји угодник. Ето, да нам њега не беше, не би нам никада ни на памет пало да зидамо цркву. А њему, ваљда се тако усни, шта ли. . .

— Није то — вели Милош Пауновић — него видиш. . . таки је он човек био; умео је некако и да се довије и да се превије.

— Умео је — додаде Рака Жажин и заврти главом.

— Како ти то као мислиш, Рако, „умео је“? — тек ће Средоје, Вићентијев син, који је тог дана наследио покојног Вићентија, па ваљда мислио да има и он права, као и покојник, да грешном Раки принесе песницу под нос.

— Па тако — поче увијати Рака — није да кажеш нешто зло, и не дај Боже, него је он био једна мустра од човека и разумевао се у црквеним стварима.

После већ дође и пета, шеста, седма и осма чашица и тада разговор оде, оде на широко. Го-

ворило се о политици, о новом среском начелнику, о јајима, како се сад носе у Америку.

— Замисли, бре, једно јаје, марјаш да даш за њега па не вреди — вели Видоје — па оно потегне одавде из полога, кроз све земље на свету, те оде у Америку и тамо га насађују.

— Јок море, не насађују га, него га једу — вели други.

— Па добро — настави Видоје — није то главно, него колики пут превали једно јаје ровачко.

И тако, у разговору, вратише се из Америке, те опет у Србију, проговорише још коју о политици па онда тек, онако као случајно, наиђе разговор на цркву ровачку.

– Остаде тако на темељу — вели забринуто Лука.

— А што да остане? — припитују остали.

— Па, ето, умро нам таки човек — искашљује се Лука и гурка коленом Милоша Пауновића, — умре нам таки човек, као што беше овај покојни Вићентије, а камо ти још један таки човек, који ће да остави све своје послове, па да се прихвати народног.

И сад се разви разговор о томе, како да се настави зидање цркве. Тек ће уједанпут Средоје.

— То ваша брига није, браћо. Мој покојни отац побринуо се и зато.

— Е? — учинише сви.

— Јест, — вели Средоје, — позвао ме је пред смрт и оставио ми у аманет ову народну ствар.

Сељани се згледаше, па не знају шта да кажу. „Зар по Богу, брате, и мртав Вићентије неће оставити на миру црквене рачуне?“ помисли свако у себи, али не смеде да каже.

— Кажем вам, то ваша брига није, ви мирно спавајте — додаће Средоје.

— Ама, па зар ти нећеш у школу — припитаће Пауновић.

— Не, — вели одлучно Средоје, — црква је преча од школе. Него, ви да се ујутро саберете пред судницом, да се договоримо и ствар уредимо, па да се одмах предузме посао.

Брзо се после ове речи Средојеве сељаци растрезнише, па се убрзо и разиђоше, да се ујутро скупе пред судницом. Свакоме су преноћиле у глави речи Средојеве, те ујутро, кад се сабраше, сваки ће по нешто рећи.

— Ваљда нам је тако суђено, да нам цркву сазида фамилија Вићентијева — рећи ће Рака Жажин.

— А зар нема никога и међу нама, који би се примио тога посла? — упитаће Лука.

И тако свако ће рећи оно што је ноћас смислио, док тек наиђе Средоје, те ће овако:

— Браћо. Ви сви знате, колико се ту година и труда утрошило док је ово парче темеља истерано из земље. Не може се то више тако, марјаш по марјаш од недеље до недеље; то није никакав посао. Тако се у другом свету не ради, не може цркву подићи само село, него то мора учинити

цео народ. Ви сте дали колико сте могли, не можете више; је ли тако?

— Не можемо, не можемо — узвикнуше раздрагано сељани, као да су одговорили „Ваистину се роди“ на попов поздрав.

— Е, па то — наставља Средоје своју беседу — ја мислим, да ми то сасвим друкчије радимо. Да ви мени дате пуномоћије, да ударите на то пуномоћије и општински и црквени печат...

— Па немамо црквеног печата — довикују.

— И то је лако, ево овде нас има преко стотина, па дедер да зберемо: ко грош, ко два, и то нека вам буде последње давање за печат. Ево ја дајем од себе пет гроша.

И Средоје преврну шубару, а сељаци приступише „последњем давању“.

— Тако, браћо, настави Средоје кад преброја „последње давање« и стрпа задовољно паре у џеп — сад ће бити и печата, па кад тај печат и општински печат ударимо на пуномоћије, тада ћу ја заћи по земљи Србији, дабоме... нису православни само у Ровцима, има још хришћана у овој земљи... па нек и они што даду, па ако Бог дадне, ето нам кроз годину дана лепе цркве, те да пропојемо у славу и у име Господње!

Овај му је крај много вредео, потресао је све присутне, те се мал' не расплакаше.

Затим Средоје спреми једну књигу, и, по својој ђачкој навици, ишпарта је лепо, удари печат општински и црквени (овај последњи још и понесе собом), опрости се са сељанима и крете у свет.

IV

Прође од тада и месец и два и три. Па онда боме прође и пола године, па и година, а од Средоја ни трага ни гласа. И кад би гдекад проговорили сељаци о томе рекли би:

— А ко зна где је, широк је свет!

А други би на то:

— Доћи ће он, ако не дође ове године, доћи ће догодине.

А кад прође и друга година, као и забринуше се мало. Почеше и да стижу разни гласови, једни као да су чули, да је Средоје отворио трговину у не знам којем селу и лепо се оженио; други као да су чули, није отворио трговину, него даје новац под интерес, трећи опет чули, да он и није више у Србији, него даље негде, по страним земљама, а четврти веле, он се и даље школује о црквеном трошку.

Рака Жажин оном о Ваведењу предложи, да се изабере једна комисија, па да путује и тражи Средоја, али после виде и сам, да је глупо предложио. Лука опет рече, како би се могло и преко власти потражити.

Али таман они те овако ће, те онако ће, а једног дана паде Средоје у село. Обрадоваше му се те

још како, не ће ли Господ дати, те да се црква мало макне из темеља и да изникне из земље.

Сабраше се све по реду домаћини и први људи те хајде Средоју на виђење; а он их дочека Бог зна како и развеза им и на дугачко и на широко причу о својим мукама и патњама и о томе како се ломио и кршио по свету.

— Па добро — зинуће на једвите јаде Видоје Стокић — а овај — како ћемо с црквом?

— С којом црквом? — ишчуђава се Средоје.

— Па овај... како да кажем — збуњује се Видоје — па, хоћу рећи са овом црквом... хоће ли некако моћи да се извуче из темеља?..

— Е, мој Видоје — хукнуће Средоје — у зло смо време отпочели посао. Глад, свуд глад и неродица, па се народу не даје. Ни паре нисам сабрао, а потуцао сам се ово две године од немила до недрага, те једва што сам себе исхранио...

Сви се загледаше и занемише. Ћуте они, ћути Средоје. Ћуте и не мисле ништа, једино Лука што у себи мисли ово: „Господе Боже, гле, како личи овај Средоје на оца, и нос и очи и коса, све, ама све као у Вићентија. Исти Вићентије."

— Ућутали сте, — наставља Средоје, — није вам право... није ни мени, ако ћете истину да вам кажем, али...

— Није да кажеш да нам није право, него... овај... — рећи ће Рака — ја бих као рекао да није скоро било тако родних година, као што беху ове две последње.

— Ти ћути, Рако — избрецну се Средоје — нисам ти ја покојни Вићентије, па да трпим да ми кажеш ма шта. Кад си глуп и не знаш даље од носа, а ти ћути... Зар ти мислиш, ако је у Ровцима била родна година, па свуд је. А колики је други свет, знаш ли ти колики је други свет?..

— Па не кажем ја да знам — извињава се Рака.

— Е, кад не знаш, а ти ћути. А затим се окрете осталима те настави.

— Али, браћо, не треба малаксати. Ако нисам сад успео, има још година преда мном, а сад мислим друкчије и да радим. Пре свега, обећале су ми све новине да напишу о томе, како треба народ да прилаже за ову цркву, па онда разговарао сам и са једним министром, а ићи ћу и митрополиту. Такви се велики послови и не свршавају тек тако, док длан о длан; годинама се то ради, па се уради како ваља. Је ли тако, браћо?

— Па тако је... врте сви зловољно главом.

— А то сам и дошао — наставља Средоје — да вас известим о моме досадашњем раду. Ја сам ваш пуномоћник, па је ред, да вас увек извешћујем о своме раду. А после, дошао сам и да ми приберете мало пара, да могу кренути сад на другу страну Србије.

— Ама како — тек устукну Милош Пауновић — зар још ми сад теби да зберемо паре?

— Па добро, брате Милоше, не морате, немојте, а ја не могу ићи и тако ћемо оставити посао на половини.

— Ама како на половини?

— Па тако, ја сам већ пола Србије обишао, и то је пола посла свршено и сад. . .

— Ама како је пола посла свршено, кад ни пребијене паре ниси донео.

— Па половина је посла свршено, зато што сам ја пола Србије обишао, а сад треба ову другу половину обићи.

Опет сви заћуташе као оловом заливени. Ћуташе тако позадуго, па се дигоше те процедише једно „због ом“ кроз зубе, а ништа му не одговорише.

Не проговорише ни међу собом ништа идући низа страну кућама својим, само што их Лука запита :

— Ама, видесте ли, људи, како личи на покојног Вићентија, и коса и око и нос . . . пљунути Вићентије ! . .

V

А већ шта су друго могли, него опет да се измире. Одрешише кесе, даде нешто и општина, те сабраше једно двеста триста гроша, па Средоје опет крену у свет, да сврши и другу половину посла.

И опет поче да се ниже месец за месецом, па се намири година. Настаде и друга година, те ће и она скоро крају, а од Средоја опет ни трага ни гласа. Почеше опет да стижу све чуднији и чуд-

нији гласови, док сељацима не догрди, те се договорише, једног дана, да дигну хајку за Средојем. Ништа им друго не остаде, него да дигну хајку.

Срећа их је послужила, те су у то време имали и једног доброг и писменог ћату у општини — оног истог, што ће затим отићи на робију — те им он припреми све.

— Најпре ћемо дићи писмену хајку — вели им ћата.

— Како писмену хајку? — питају га.

— Тако, написаћу један распис свима окружним властима, у којем ћу рећи: така и така ствар, извесни Средоје, пуномоћник села Ровца, ево већ четири године збира прилоге за зидање цркве, али се за то време не јавља својој општини. Умољавају се све власти, да га у своме подручју потраже и да га упитају: како је, је ли што сабрао и, ако је сабрао, да пошаље општини, пошто је иста намерна да овог пролећа отпочне зидање. Па онда, послаћу и оглас у новинама, ево овакав: „Тај и тај, пуномоћник села Ровца, за зидање цркве у истом селу, умољава се да се свом селу што скорије јави, ради извесног споразума“. Је ли добро тако?

— Сасвим добро.

Па тако и урадише, те протече још једно пола године, а они се завараваше очекујући одговор од власти.

У том неко донесе глас, да се Средоје налази

у суседном округу, нема ни дан и по хода донде. Сабраше се сељаци те доконаше, да не очекују више ништа од писмене хајке, но да удесе формалну хајку, па, ако је потребно да позову и околна села у помоћ.

Учинише и распоред. Средоје је сад у варошици Р., Он може или да замакне горе, те да удари у трећи округ, или се може спустити доле, те да удари у други округ или ће још који дан остати у том и том округу. Дакле, Лука и Видоје Стокић поћи ће право у окружну варош; Милош Пауновић и Радоје Шљивић, удариће горе, да би га пресрели ако замакне у онај трећи округ, а Рака Жажин и неки Паун Лазаревић спустиће се доле, те да му затворе пут, ако би се нешто спустио у онај други округ.

Тако се људи лепо опремише, понеше и хране за неколико дана, опростише се од своје чељади, те кренуше у хајку.

VI

У варошици Р*, све је узнемирено, све је нервозно, све је узрујано. Газда Милета, галантериста, продао све харнадле, колико год их је имао на лагеру, те камо среће још да их је било. Госпођица Савка, „дипломирана кројачица“, која држи „Модни салон“, одмах до касапнице Томине, убола се од прекјучер четрдесет и шест пута и увек додала: „Ала ће се поносити та и та“. Општински

послужитељи од јутрос вуку у Аксентијеву кавану неку празну пивску бурад и даске. На Аксентијевој кавани развијена тробојка, а прозори отворени широм, пере се сала. Три одборнице, три госпођице, којима су већ готове хаљине, зашле по дућанима и кућама и продају карте, молећи поред улазне цене још и за добровољни прилог; а три одборника, управо три среска практиканта, који су данас добили и допуст, а који су се примили за аранжере, ено их у штумадлиној соби, засукали рукаве, умесили брашно и лепе прстенчиће од црвене, беле и плаве хартије, те праве ланчеве ради декорације сале. Узајмљен је и ћилим од госпође Насте; узајмљене су и две фотеље из среске канцеларије, па онда чираци од газда Милете, све, све је учињено, да вечерашња забава буде као ни једна досад.

Па и у новинама послат допис описује, како се за ову забаву чине особите припреме и како се одбор нада, да ни један грађанин неће пропустити ову прилику, те и наћи себи лепог задовољства и потпомоћи хумани циљ, ради којег се и даје забава.

А забава се даје у корист подизања храма св. Луке у селу Ровцима, на развалама крај Милутинове цркве. Главни одбор састављају најугледнији грађани и грађанке, а приређивачки одбор састављен је из младих људи и госпођица.

Програм је врло интересантан и привући ће извесно велики број посетилаца. Ево тога програма:

1. Поздрав гостима од председника одбора.

2. „Три хајдука“, од Змаја, декламује г. Милан Нешић, шнајдер.

3. О дојењу и храни мале деце, говори г. Љуба Илић, учитељ.

4. „Без тебе драга не могу“. . . пева грамофон, који је за ову прилику одбору драговољно ставио на расположење г. Суханка, овд. апотекар.

5. „Зидање Скадра на Бојани“, пева уз гусле г. Средоје Вићентијевић, изасланик општине ровачке, у народном костиму.

6. Марш швајцарске гарде, свира оркестар из грамофона.

Затим настаје игранка по нарочитом реду игара. За време одмора крофне; од којих је у једној пола наполеона у злату. За време одмора још забављаће госте грамофон разним песамама, а весели ће госте и позната овд. шаљивчина Мика терзија, којега је зато одбор нарочите умолио.

И, ето, шта ћете лепшег програма, а лепо је био и изведен. Сала дупком пуна, лепо декорисана ланчићима од хартије, са лустера што виси насред сале скинут онај тил, који га увек обвија, па се све бљешти. На једној и другој фотељи капетан и поп Стева, па онда редом сви, нико није изостао.

И програм је не може бити боље испао, јер две три мале непријатности не треба ни узимати у обзир. Најпре се диже на подијум газда Арса, председник одбора. Испи најпре до дна чашу воде,

која је стајала на столу за говорника, искашља се, и поче свој лепи говор. Не може се рећи, да га је сасвим добро научио на памет, јер је многе ствари изменио, али је ипак казао оно што је хтео рећи. Тако, на пример, на једном месту запео је за реч „задужбина“, поновио је једно десетак пута, ознојио се и охладио једно пет пута, па најпосле казао ово: „Темељ који треба. . . овај. . . подићи на задужбини. . . то јест, задужбина коју треба подићи на темељу. . . управо. . . како да кажем. . . темељ који треба подићи на темељу, због задужбине“. . .

Најзад се уз буран аплауз поклонио.

Код друге тачке десила се једна ситница, која ни у колико није пореметила дух и расположење посетилаца. Милан шнајдер је врло лепо изишао на бину и сасвим се учтиво поклонио, али на једанпут тако се избекељи и стаде га вика и млатање рукама, да те живи страх поједе. Па кад тресну ногом уз речи: „Ха, ха, ха, бабо моја!“. . . наста у публици неко комешање и мораде да се начини мала пауза, јер две госпође изведоше у гардеробу жену практиканта Симе. А као власт, диже се и сресни капетан тамо, те мало час врати се насмејана лица.

Сви га питају: „шта је, шта је било?“

— Ништа — вели капетан равнодушно и седа у своју фотељу — породила је. А што и долази на забаву у таквом стању!

За час прође тај глас кроз целу публику, насмејаше се, направише две три шале на рачун Симин, а затим, пошто се довољно одморио, Милан, шнајдер, још већом снагом настави декламацију.

Г. Љуба учитељ је врло лепо говорио и, што је за похвалу, изабрао је сасвим корисну тему, јер нашу омладину треба још за рана поучити како се доје деца.

Код четврте тачке, прво нешто застења, па онда отпоче да пишти, као кад се стружу дрва, и најзад поче грамофон да пева неким чудним гласом „Без тебе, драга, не могу...“ Када сврши песму, осу се буран аплауз, а многи су прилазили и честитали Суханки апотекару.

За пету тачку не може се рећи да је испала добро. Г. Средоје је имао лепо, богато народно одело. Изишао је лепо и поклонио се, па, удешавајући гусле, бацио поглед по публици те да је разгледа, па у један мах, заустави му се поглед на уласку у салу и за све време песме отуд није скидао поглед. А чим је тамо погледао, збунио се и онда је, разуме се, песма ишла којекако. Управо заборавио је речи, па измешао и „Влах Алију“, и „Смрт мајке Југовића“ и „Грујицу дијете“, док се не присети те заврши са: „Од мен' песма — од Бога вам здравље.“

А имао је и разлога да се збуни, јер тамо крај врата, близу касе, прибили се уз фуруну, па стрпљиво чекају крај програма Лука и Видоје Стокић.

Ко би се још и њима надао, и шта ће они ту, на овако лепој и угледној забави? Та не знам како да је храбар човек, па би могао доћи у забуну, те није се чудити ни Средоју.

После већ настао је други део забаве. Капетан је повео коло са председником одбора; Сима телеграфиста аранжирао је кадрил; она два практиканта, аранжера, убише се водећи коло; Чеда Петровић, познати тенориста, певао је; кавеџијина свастика добила је крофну са пола наполеона; Јаша, трговачки калфа, лумповао је скоро до зоре уз грамофон, а Мика терзија, шаљивчина „одбором на рочито умољен за то“, правио је шале, измакао је столицу Стеви Пантелићу те овај пао; нагаравио је Перу Јанковића и тако у опште терао шале.

И док је то тако весело у сали, овамо натраг, у соби број 4, решавале су се врло озбиљне ствари. Тамо су се закључали Средоје, Лука и Видоје Стокић. Објашњавали су се најпре тихо, па онда бурно, дижући шаке једно на друго, а затим опет тихо. Дуго је то трајало и још дуже би трајало, да не чу Средоје за страшну вест, да је хајка пошла на све стране и да му ништа не вреди ни мрднути где год. Тада се примири и почеше да се погађају. Узеше му цео приход вечерашње забаве и још нешто одозго те напустише кавану, и Средоје тек сад уђе у салу, где је забава текла у пуном свом сјају.

VII

Разведри се нешто у селу Ровцима. Ведра гора, ведра долина, ведро село, ведар председник општине. Сви, сви расположени, а и како не би кад, ето, после толико година закуца опет мајсторски чекић и поче црква да се пење из темеља. Прође једна недеља, те искочи боме као до појаса човеку; прође друга недеља и уздиже се човеку до главе, а кад прође и трећа недеља те ће скоро крај месеца, а оно још мало само, још ред два цигаља па да удари под кров. Свршило би се и то, али нестаде пара и сви се забринуше, што ће и како ће сад.

Да опет нађу човека, који би зашао по селу, не иде; да опет нађу човека, који би зашао по свету, и то не иде. Најзад ће једнога дана Сима Златић рећи:

— Па да радимо онако како се то и у другом свету ради.

— Како, брате, говори? — запитаће сви.

— Па да образујемо један одбор, који ће да сабира, цео одбор, а не једног човека.

— Тако је, тако је — привикаће сви — хоћемо одбор, хоћемо како се то ради и у другом свету.

Тако се сложише сви, па се за идућу недељу заказа и скупштина, да се изабере одбор. Дабоме да је сад настало шушкање, бушкање, брбљање и протуривање неких листића; те овај да буде председник, те онај благајник. А за чудо нису се ни

отимали толико о место председничко колико о благајничко.

Дође и идућа недеља и сабра се велика скупштина. Било је и повуци и потегли; помињан је и покојни Вићентије и Средоје, бројене су и године откада се црква зида, и напослетку признадоше Луки Живановићу у заслугу што је ухватио у свету Средоја те се ово до крова дозидало, а како је Лука већ и претседник општине, изабраше га и за претседника одбора. За потпреседника изабраше онога Симу Златића, који је предложио да се образује одбор.

Око благајника прилично поломише копља. Те овај ће, те онај ће, најпосле остаде на Милошу Пауновићу царство. После изабраше још осам одборника, а за тајника одборског изабраше ћату

Кад се сврши избор, рећи ће претседник Лука:

— Ја мислим, браћо, да ће најбоље бити да сад издамо једну прокламацију на народ, па да сваког брата замолимо да приложи што.

— Усваја се! — вичу из свег грла новоизабрани благајник и одборници.

— А после, настави Лука, неће бити рђаво опет да носимо тас по селу, сваке недеље и празника и то да се мењају одборници, да не иде само један, него сваке недеље други.

— Усваја се! — вичу опет из свег грла одборници и благајник.

— Е, ако смо све тако наредили, нека нам је

са срећом посао! — рећи ће претседник Лука закључујући скупштину.

VIII

Па како тада на скупштини наредише, тако и учинише. Изабрани одбор издаде крупним словима штампану прокламацију, са потписом свију часника, а часници, односно одборници, зађоше по кућама лепо са тасом и иконом св. Луке, измењујући сваке недеље један другог, и својски прионуше на посао.

И да видиш, пође ствар унапред. Одборници ревносни, па не остављају ни кућу ни колибу, а благајник мало, мало, па отрчи у варош на пошту те диже прилоге који стижу упутницом.

Баш ако је и почекала црква на зидање, ако, сад је бар народ узео ствар сам у свој руке и ићи ће како ваља. Дабоме, такав се посао не свршава за дан и два, него прође година, па прођоше и две и три године. Одбор ћути и ради, и још би много дуже одбор ћутао и радио, да се не завадише два одборника, два добра пријатеља Видоје Стокић и неки Тома Максимовић. Беше Видоју ред у недељу да зађе с тасом, а Тома дође к њему као пријатељу свом, те рече:

— Дошао сам, Видоје, брате, да те нешто пријатељски и братски замолим. Сад у недељу твој је ред да зађеш са тасом, па да ми продаш твој ред.

— Како да ти продам ред? — чуди се Видоје.

— Па тако, видиш, потребит сам човек .. стегли ме за порез, дугујем нешто мало, ово две три последње године, па онда имам и неке таксе да плаћам — знаш оно што сам се терао са Илијом Стефановићем?

— Знам, па ти си добио.

— Ђаво ће га знати ко је добио, тек свршило се тако, да и ја и Илија имамо неке таксе да платимо; па ме све то притегло, па... велим... пријатељ си ми...

— Ама, па како ти могу помоћи?

— Ето тако, да ми продаш твој ред, те да ја зађем с тасом ове недеље.

— То не може да буде.

— Ех, што да не може, како је лане Васа продао Илији свој ред за педесет гроша, а Илија зарадио седамдесет и два.

— Ама не може то да буде и зар ти хоћеш од народне паре да платиш порез, таксе и вересију?

— А како си ти; зар ти ниси купио краву од народне паре, па зар Сима није оградио њиву од народне паре, па зар Лука није покрио кућу црепом од народне паре... Ако ћемо тако, знамо ми још и многе друге ствари, па немој да пукне глас по селу.

— Шта знаш, ко зна, где је тај?! — испрси се Видоје — ако ћемо тако, с чијим си ти парама женио сина?

— Нису твоје! — плану Тома.

— Народне су! — одговори Видоје.
— Нису ни народне! — дере се Тома.
— Него чије су?
— Лукине паре — одговара одлучно Тома.
— Ама кога Луке?
— Па светога, светога Луке.
— Па ако су и његове, што да их поједеш? — избрецну се Видоје.
— Па ваљда није он само твој светац, него је и мој и целога села; сваки од нас има права да му спомогне св. Лука.

И сад наста реч по реч, прво танка реч, па онда све дебља и дебља, док не загусти. Опсоваше један другоме све што су могли, изузимајући заједничког свеца св. Луке, и таква два присна пријатеља растадоше се јутрос као два крвна непријатеља.

Па то онда прасну и по селу, те пође реч од уста до уста и направи се чудо. Однекуд неко баци реч, како би одбор требало да сазове скупштину, па онда сви почеше да траже скупштину. Бадава им претседник Лука доказује, да је радно време, да се има и других послова, аја, народ неће ни да чује.

Па онда почеше и неки дописи по новинама, те, Бога ми, село Ровци изиђе на глас као ниједно село. И 'ајд, 'ајд, што се у тим дописима помињао одбор за зидање цркве, него почеше и друге, сасвим излишне и од споредне вредности, ствари

да спомињу по тим дописима. Тако, на пример, износило се и о неком порезу, који је Лука још прошле године изео, па то било и прошло и сам Бог заборавио, а сад одједанпут отишло чак у новине.

Па разуме се, кад се већ тако заошијало, да је морало доћи и власти до ушију, те никакво чудо што се једног дана спусти у село Ровце срески писар. Није га додуше нико звао, могао је сасвим и не доћи, али, ето, он је дошао.

Бадава му је Лука доказивао, да је сад радно време и да би боље било да други пут дође; бадава се одбор за скупљање прилога за храм св. Луке једногласно чудио, што ће писар у селу, он је дошао и остао пуна три дана.

А и није му требало више, за три дана видео је шта је видео.

— Где је порез наплаћен од Петра Јанковића за ту и ту годину и за то и то полугође?
— Унесен је у касу — вели Лука.
— Па добро, унесен, али где је сад?
— Па мора бити да је опет изнесен — одговара Лука, а трепће очима као ђаче на испиту.
— Добро — наставља писар строго — а зашто је порез Марка Ристића унесен у књигу, у коју се уносе прилози за храм св. Луке?
— Па то је Марко дао за зидање цркве.
— Знам, знам, али он је одужен порезом за то и то тромесечје?

— Ја не знам зашто је одужен? То зна ћата.

— Не знам ја ништа — додаје ћата — ја сам радио како ми је наређено.

После писар пронађе, да је прилог од 25 гроша, који је дао Риста Перић за зидање цркве, заведен као порез.

Па све тако неке ситнице. Те поче да потрже људе без озбира на то што је радно време, зивкај овог, зивкај оног, и најзад изиђе да су измешани народни порез и новац храма св. Луке, и да ни један одбовник не зна, где му је новац, а претседник и ћата не знају где им је порез.

Притегну писар онако својски, те истера за цркву свега једно три стотине динара; изабра једног честитог чичицу, неког Ча-Ранка, даде њему тај новац, а остале све оптужи.

Ча-Ранко одмах потеже по мајсторе, те са оно мало новца и са мало писаније подиже кров на цркви и село Ровце, после петнаест година добре воље да се послужи Богу, стече једног дана цркву.

IX

Остало је још само да се црква окречи. Ча-Ранко неће више ни да чује, но је своје свршио, па неће више да се меша у та посла. Забрину се народ, шта ће и како ће. Да се направи олтар, да се набаве слике, то је све далеко, на то нико не сме ни да помишља, али бар да се окречи црква, да

се унесе икона св. Луке у цркву, те да има народ, где да припаљује свећу, па ће св. Лука сам себи зарадити колико му ваља.

Шта ће се и како ће се, него опет да се образује одбор, јер онај бивши одбор има још посла са полицијом, због оно нешто мало пореза заведеног као прилог за зидање цркве и због оно мало прилога заведеног у пореске књиге.

И шта су могли, него изабраше опет одбор и то под тим условима: да се сваке недеље саберу и прегледају шта се радило.

Те то и поможе. Сабраше, Бога ми, за шест месеца онолико, колико се раније за две и три године сабирало, те Бог да поможе; довољно да се купи и креча и песка те да се и то сврши, и икона св. Луке да не иде више од руке до руке и да се не потуца као сироче по разним кућама, већ да има своје место као што јој и приличи.

Тако одбор набави што треба, дођоше мајстори, погодише и угодише, заигра алат у рукама, те данас мало, сутра мало и црква поче све више да личи на цркву. И једнога дана обуче се, као го човек кад се обуче.

Развесели се народ, те како не би. Првипут се поштено један посао сврши. Бели се она црквица, као бела голубица, па се сви чисто поносе. И поносили би се још дуго да не грану пролеће. Пљуснуше и две три кишице, те часком зазелени трава као да је ко просуо зеленило по пољима и горама.

Што зазеленише поља и горе, 'ајде де, и време им је, пролеће је, али што поче и црква да се зелени. Данас мало, сутра мало, па баш поче и на цркви да ниче трава. Најпре око прага и крај темеља, па онда крај прозора, па под кровом, па онда богме и по целом зиду.

Гледају сељани, па не могу чуду да се начуде. А кад једног дана паде опет једна топла пролетња кишица, па сутра дан грану сунце, а оно сву цркву од темеља до крова обви трава, никла из зидова, те ти изгледа као оно о Духовима искићена црква. А ако се измакнеш мало из далека, а оно, Боже ме прости, изгледа ти као млада бујна шумица.

Народ се зграну, па се сабра пред цркву, да види шта је и какво је ово чудо.

— Шта је ово, по Богу људи? — разјапио вилице Рака Жажин — видите ли ви ово, наша црква боље никла но ма чија ливада.

— Па зна ли ко, како је то; је ли то од Бога или што ли је? — пита се Ранко Јовић.

— Да кажеш, да је свети Лука чудотворац, није — вели Стјепан Симић.

— Е, па добро, шта је?

— То је, — вели Рака Жажин — ето то је!

Па дохвати ноктима, те поче да чупа траву са цркве, а свака травка понесе на себи читав бусен, те црква ожелави на сваком оном месту одакле је очупао.

— Ето шта је! — настави Рака — и овај одбор и он нам је подвалио; истина поштено је паре сабрао и прегледали смо рачуне и паре су ту биле, али нису купили креч и песак него су земљом измазали цркву.

— Јест, Бога ми! — учинише сви.

— Па добро, шта ћемо сад? — пита Јова Томић.

— Ништа друго него да покосимо цркву — вели Јосип Ранковић.

— Ама где би косили цркву, ко је још на овом свету косио цркву. Срамота је, чуће се по свету наша срамота.

— Па ако је срамота да покосимо цркву, а оно... могли би... могли би... муца Јова.

— Ама шта? — питају сви.

— Па... овај — чеше се Јова — овај... да пустимо стоку... па...

— Какву стоку?

— Па тако... да попасе цркву.

Сви се прекрстише и чисто се уплашише, да откуда не слуша св. Лука.

— Шта говориш, Јово, ако Бога знаш? — питају сви у један глас.

— Па... овај — извињава се Јова — извињавајте, браћо, ја само кажем, можда и није паметно, него тако... дошла ми је реч.

Један предложи, да се почупа трава, али грaкнуше сељани, да не даду, јер би се с травом ишчупало бусење, па би цео леп с цркве био скинут.

Најпосле рећи ће неко, да оставе целу ствар, па да промисле који дан, те тако и остаде. Али кад би, те прође неколико дана, а пуче по селу глас, да је црква и изнутра зазеленила. Никла млада ниска травица по зидовима и по таваници, па изгледа црква као молована.

На послетку, вратише се на предлог Јосипа Ранковића, да покосе цркву. Те једнога дана диже се моба, и прихватише сељани косе и српове и почеше да косе св. Луку.

А док они тај посао раде, стиже и весео глас из Београда, да је Средоје Вићентијев свршио некако богословију и да је запопљен за њихово село.

— Ej, Боже, зајаука Јова Томић, — баш нам се не да да ти ово мало цркве саградимо, те да ти се мирно и честито помолимо.

НЕЗВАНИ ТУТОР

I

Господин Илија Ђурђевић спада у онај ред чиновника, о коме ће се у читуљи, када буде умро, рећи: „Још један из старе чиновничке гарде оде“. Све његове особине, све чиновничке врлине сведене су у једној јединој речи: тачност. Он се служио највештијим начинима, па чак и шпијунисањем преко момака, да сазна свакога дана колико је сати и колико минута на сату начелника одељења и свој сат сваки дан дотеривао, како му се не би никад десило да задоцни у канцеларију, а није се, као други чиновници, служио сатом на саборној цркви.

Па, не само што је пазио и био до минута тачан за канцеларијско време, већ је ту тачност простирао и на све остале послове. Он се на при-

мер будио увек у пет часова ујутру, а у пет и три четврти већ је био на великој пијаци. Пошао би да купи само пола киле меса, али би он зато ипак свако јутро обилазио најпре рибље валове да се распита о цени риба, па онда пиљаре да чује цену јаја, купуса, лука, пасуља, па би тек онда отишао месару, купио месо и послао по девојци кући.

То би већ било шест и три четврти. Тада је пио кафу пред једном од оних кафана на пијаци, задржавајући свакога пролазника који је што пазарио, да га упита шта је платио.

У седам би свратио код Тодора бакалина да прегледају јучерашњи рачун. Његова је кућа пазаривала код Тодора на књижицу и он је свако јутро сврћао да сравни књижицу, да проговори са Тодором реч и две, па да се у пола осам крене у канцеларију, где ће ипак први бити.

Тодор бакалин је млад човек, врло услужан и предусретљив. Служио је, као оно у староме завету, седам година у једнога газде, који је првих година Тодорове службе пио селтерску воду, а последњих година креозот. Пошто се тачно уверио којим се болесницима даје креозот, Тодор је са пуно наде гледао у своју будућност и једино што није могао да предвиди то је: да ли ће му газда по смрти својој оставити у наследство бакалницу или удовицу. Једно је од двога свакојако очекивао, али му по смрти газдиној удовица саопшти да она још од детињства свога гаји симпатије према једном телеграфисти, па, како је Бог ослободио „наметнутих“ веза, рада је сада да да „своме срцу одушке“. Стога ће она поћи за телеграфисту, а њему оставља бакалницу коју има за толико и толико година исплатити. Тако Тодор постаде свој газда и то на најугледнијем месту београдске чаршије, па тако наследи, поред осталих, и господина Илију Ђурђевића као сталног муштерију.

II

Знало се, шушкало се, говорило се да ће господин Илија бити пензионисан; знао је он то и сам и измирио се био с тим, па ипак му је указ о пензионисању пао као из ведра неба гром.

Кад је прочитао у званичним новинама, учини само једно: ух! па одмах дочепа писаћу, опљуну је и узе да израчуна колика му је пензија.

Најзад, израчунао је и утешио се, али се није утешио сутрадан, кад је, разрешен од дужности, ушао у пензионарски живот.

Прво што га је једило то је, што је и он одсад морао, као познати најнеуреднији чиновници, да навија свој сат по сату саборне цркве.

Био је, разуме се, тачан као и досад. У пет и три четврти већ је био на великој пијаци; у шест и три четврти пио је кафу пред једном од оних кафана, а у седам већ је био код Тодора да срав-

ни књижице. Проговорио је са Тодором и реч и две, а једнако вадио из џепа сат и загледао, па у пола осам узврдао се, закашљао се, пошао, дошао до врата, па се понова вратио у дућан.

— Дај ми, Бога ти, столицу — рекао би и сео, и посматрао муштерије како пазаре, посматрао шегрте како пуне кесе; посматрао би теразије како се љуљушкају и тако заваравао себе, док не би прошло време за одлазак у канцеларију, а тада би му лакнуло нешто.

То је од прилике као гладан човек што у подне осети највећу глад, па се заварава док не прође подне, а тада му бива лакше.

После већ, кад би га глад за канцеларијом прошла мало, дигао би се господин Илија, те хајд на Калемегдан, па одатле зађи по улицама где се граде куће и код сваке од ових пробавио би по пола сата или и по читав сат, замерајући што собе нису пространије, или што кујна није мања, или што није остављено мало више места за башту и тако ма шта, само да му прође време до подне.

III

Тако данас, тако сутра, па се господин Илија и навикну да посматра у дућану Тодорове муштерије како пазаре, шегрте како пуне кесе и теразије како се љуљушкају. И док је у почетку седео само по пола сата, да завара себе док прође

оно време кад треба поћи у канцеларију, сад се већ навикну па од седам ујутру, седи све тако до подне.

Навикну и он, навикну и Тодор, навикоше и шегрти. Знала се и г. Илијина столица, која је увек стојала до оног џака у коме је мока-кафа; знао му се и ред те, око десет сати, шегрти су сами поручивали кафу.

Па у почетку, разуме се, г. Илија је само посматрао муштерије и пазар, али, како који дан више, он је све више у посао улазио. Почео је већ да разуме све врсте, знао је цене бадему, свећама, зејтину, биберу, бонбонама; знао је колико се сме да попусти, колико не сме.

— Може ли бити овај зејтин по шест и по гроша? — пита девојка Тодора.

— Не може! — одговара господин Илија.

Па већ сад, кад је ушао у посао, почео је и после подне да долази. У седам ујутро дође, седне на своју столицу, па у подне оде на ручак, у два по подне дође, па увече, кад се затвара дућан, оде.

И с дана у дан он све више улази у посао.

Дође девојка, на пример, и донесе пиринач који је јутрос купила.

— Госпа каже, овај пиринач није добар, ако имате други да дате.

Таман Тодор зине да објасни како је то најбољи пиринач у Београду, али га господин Илија пресече:

— Ако јој не ваља, нека га пољуби па нека га остави. Ми немамо бољи!

Или дође дете па вели:

— Мајка каже да је ово рђаво измерено, овде нема кило соли.

— Нема, јест, — издере се г. Илија — ја сам гледао својим очима кад је мерено. Носи ти то твојој мајци и кажи јој да ту нема ни зрнце више ни зрнце мање.

Па не само то, него су сад и шегрти добили неки страх од њега. Пазе на сваку ситницу.

— Хеј, хеј, ти, слепче, зар не видиш да просипаш ту кафу. Сагни си па покупи. Зар ти не знаш да свако то зрно злата вреди.

Тако се издере на једног, па онда на другог:

— А шта ниси избрисао тај капак од зејтина, зар не видиш колика је прашина по њему. Уши ћу ти извући, ако дође муштерија па се врати због мурдарлука.

Па не само у таке ситнице, улазио је он с дана на дан и у крупније послове. Сео на пример Тодор за тезгом и пише писмо.

— Шта пишеш то? — упитаће г. Илија потпуно туторским гласом.

— Па да поручим мало зејтина — извињава се Тодор.

— А колико још има? — пита даље г. Илија.

— Па оно има, није да нема.

— Е, онда нећеш да поручиш. Остави па пред пост; боље је онда да имамо фришка зејтина.

— А да не задоцнимо — извињава се Тодор.

— Нећемо задоцнити — вели одлучно г. Илија — кад буде време, ја ћу ти рећи.

И сиромах Тодор цепа започето писмо.

IV

Било је лето, па после ручка. Муштерија нема, Тодор отишао у кафану да игра домине; један шегрт отишао у варош да наплати неки рачун, а у дућану други шегрт стоји мирно иза тезге, а г. Илија на својој столици дрема.

Муве зује и облећу око смокава, сувог грожђа и качкаваља, а шегрт их ревносно растерује. Управо не би ни шегрт био тако ревносан, дремао би и он онако на ногама, као што сви бакалски шегрти лети у то доба дремају, али је мало пре баш извукао батине од г. Илије, јер му је нашао пун џеп смокава из бурета.

Кад је г. Илија тако одремао један кратак сан на столици, устао је и запитао потпуно домаћински:

— Је ли долазила каква муштерија?

— Није — одговара шегрт преплашено.

— А је ли долазио газда из кафане?

— Није — одговара шегрт.

— Хм, хм! — учини г. Илија, па оде иза тезге и извуче из фијоке дневник касе те узе да га

разгледа. Разгледао га је, вртео главом и писао неке цифре на једном старом фишеку који је дигао са патоса, сабрао цифре па опет вртео главом.

Најзад наиђе и Тодор из кафане. Г. Илија затвори дневник, забринуто прошета два три пута по дућану, па се окрете оном шегрту:

— 'Ајд, ти, напоље пред дућанска врата.

Шегрт се извуче, задовољан што ће на улици моћи слободније дисати.

Г. Илија прошета још једанпут па диже значајно обрве и окрете се Тодору.

— Слушај, Тодоре, ово овако више не иде!

— Шта не иде, г. Илија? — одговара Тодор предусретљиво као према каквој муштерији.

— Прегледао сам дневник, и, овај, не допада ми се. Ти, брате, много на себе трошиш. Шта значи то, ти једна душа, једна гуша, па осам динара на дан. И нашта толико, кад башка плаћаш квартир, башка храну.

— Па. . . тако, оде, г. Илија — вели Тодор.

— Знам ја да оде; може да оде и више, ако хоћеш, али то не ваља, ја то не могу више да допустим.

— Ама оставите се ви тога, г. Илија — вели Тодор, као покушавајући да се ослободи туторства.

— Шта да се оставим, је ли? Да се оставим, па да страћиш све! — плану г. Илија. — Е, нећеш синко!

— Али, па како то ви мени! — узе да се буни Тодор.

— Тако, ето тако. Или ћеш да ме слушаш, или онда боље реци ми отворено и поштено: г. Илија, извол'те напоље из мог дућана. Кажи ми, кажи ми слободно тако, па ти ја нећу више ни прага прекорачити.

— А, Боже сачувај, г. Илија, куд би ја то рекао. Вама част и поштовање, ја видим да сте ви мој пријатељ и пријатељ моје радње — узе да се извињава Тодор.

— Е, кад видиш да сам ти пријатељ и пријатељ твоје радње, а ти онда мораш и да ме слушаш! Ти не смеш више да трошиш од шест динара на дан!

И г. Илија победи. Шта је могао грешни Тодор него да пристане. Бунио се он толико пута у себи противу овог незваног туторства г. Илијиног, бунио се, кад му је тукао шегрте; бунио кад му је својом пензионерском пргавошћу растеривао муштерије, али данас је пустио једно, сутра друго, а све из обзира према старости и „учености" г. Илијиној, па је тако постао потпуно пупила, а г. Илија потпун господар у радњи.

V

Једнога дана дође г. Илија као обично у седам ујутру, али љут као рис. Нити је што тог дана замеравао шегртима, нити је речи проговорио с Тодором.

На подне оде кући, а после ручка опет дође, и

док је Тодор играо домине у кафани он је љутито шетао по дућану.

Кад уђе Тодор он га замоли да уклони шегрте. Тодор посла једнога неким послом, а другог истера пред врата дућанска, те остадоше сами.

Г. Илија стаде у месту и погледа право у очи Тодора.

— Је ли то истина што ја чујем? — упита строго Тодора.

— Шта, г. Илија? — пита Тодор љубазно.

— Ти хоћеш да се жениш?

— Па... узврда се Тодор — ако Бог да!

— Па зар ја то од света да чујем?

— Ех, Боже мој, г. Илија — поче Тодор онако слатко, као кад ратлук сече. — Казао бих ја вама где бих ја то од вас крио, него то још није ништа, више онако, једна реч, један разговор, што се каже.

— Добро, нека је само реч — узе г. Илија свој туторски тон — онда да пређемо на ствар. Прво и прво: има ли девојка пара и, ако има, колико има?

— Нема, г. Илија, сирота је девојка, али врло добра и лепа.

— Нема пара? — зграну се г. Илија.

— Нема — вели Тодор.

Г. Илија плану.

— Е, онда се ти нећеш оженити њоме!

— Ама... узе да каже нешто Тодор.

— То што ти кажем: ти се нећеш оженити њоме. Док сам ја жив, ја то нећу допустити.

— Ама, г. Илија... узе опет да каже Тодор.

— И по трећи пут ти кажем — грми г. Илија — ти се нећеш оженити њоме. Ја се не шалим, ја знам шта говорим, и упамти то што сам ти казао!

У Тодору прште бакалски жуч, подузе га ватра као да је прогутао килу бибера и пола киле најквирца, па тресну једним паклом милихерц свећа о тезгу и викну:

— Е, оженићу се, г. Илија, ја сам сам свој господар; нит имам оца нит имам тутора.

Г. Илија успламте сав, дочепа једну кутију сардина и хтеде њоме да гађа Тодора, али се уздржа и само промукла и боно узвикну:

— Ако немаш оца, и ако немаш тутора, а ти имаш пријатеља, то јест, имао си пријатеља, али си га изгубио. Ја идем из ове радње, али моје срце остаје овде, то да знаш. Никад ти више нећу прекорачити праг, а ти ћеш жалити што си ме отерао! — и љутит суну на врата, претуривши читаво сандуче лимунова.

VI

Тодора је, дабоме, врло гризла савест што је тако поступио са г. Илијом, али он тек натраг није могао. Могао је трпети да му г. Илија туто-

рише у радњи, да му туторише у фијоци, али није могао трпети да му туторише и у срцу. И, најзад то већ није била обична љубав код њега, па да је се могао одрећи. Откад се та љубав јавила Тодор је, сиромах, морао сам свој дућан поткрадати само да га не ухвати г. Илија. Јер сваки дан, кад је у дућан долазила девојка, која је служила код Лепосаве — тако се зове његова изабраница — он је у корпу, коју је она с пијаце донела, спустио или пакло чоколаде с љубавном сликом, или ушећерено воће у финој кутији или фине смокве у кутији, а девојка је већ знала коме то треба да се преда. И све је те ствари он вешто, заваравајући г. Илију, морао просто да украде.

Једнога јој је дана тако поклонио и своје рођено срце. То јест, да се не би рђаво разумело, није он своје срце као пакло чоколаде турио у корпу с пијаце између першуна, купуса и меса за ћувеч, па га тако послао Лепосави; него је отишао сам њеној мајци и исповедио се и — сад ваљда тек није могао натраг.

Али, колико је њега гризла савест што је тако према г. Илији поступио, толике је, и још веће муке, мучио г. Илија.

Није то шала, три године је он пробавио у оној радњи од седам сати ујутру до седам сати увече. А сад, дан му година, нит зна где ће ни куда ће. А вуче га срце тамо. Прође поред радње па онако испод очију погледа и види: столица његова стоји

на свом месту и нико не седи на њој. Ох, како би радо он ушао па сео.

Једанпут, било после подне, Тодор као обично играо домине, а шегрт дремао за тезгом. Г. Илија прошао и видео две кутије фикса на земљи. Е, није могао да издржи, стао је на врата и раздро се на шегрта:

— Магарче један, дремаш, а не видиш да се фикс ваља по земљи. Сад ћу ти показати!

Толико само, па је одмах отишао даље.

После пет — шест дана, опет тако после подне десило се ово: Пролази г. Илија крај дућана и види шегрта где једе смокве и то оне из бурета. Он, и не мислећи ништа, улети у дућан, ишамара шегрта и уморан седе на своју столицу. А кад једном седе, њему и не паде на памет да се дигне; њему и не паде на памет да је прекршио заклетву, он сасвим заборави све оно што је било и остаде на столици као да се са ње није ни дизао.

Мало после, а Тодор свршио своју партију домина, па кад уђе у дућан, а он застаде збуњен на прагу.

— Ништа, ништа — учини г. Илија дижући се — ухватио сам овог лопова, опет пао на смокве па нисам могао да издржим.

— Добро сте урадили — рече Тодор правећи се као да раније ништа није ни било.

— Овај... — поче опет г. Илија — 'ајд ти напоље!

Шегрт изиђе пред дућанска врата.

— Овај — настави г. Илија, кад остадоше сами — ја сам се, Тодоре, решио да ти одобрим женидбу.

— Хвала вам — рече Тодор не знајући ни сам зашто има да му благодари.

— Него само — настави г. Илија — пошто девојка нема пара, ствар морамо паметно уредити. Ја не могу да дозволим да ви трошите више него што зарађујете. Нека се она не нада да ће носити некакве не знам кринолине, балерине и пелерине. Она мора мене исто тако слушати, као што ме ти слушаш, да би се могло да изиђе на крај.

— Па да! — учини Тодор и брже боље узе да разговара о овоме и ономе.

VII

Сад тек Тодору пуче пред очима, сад тек виде он где ће отићи са туторисањем г. Илијиним и паде човек у очајање.

Тај се неће задржати само на дућану, прећи ће он и на кућу и на брак. Наређиваће он и њему шта да једе и његовој жени шта да носи. И онда бар да му је род, да му је таст, стриц или тако неко, па снашло га је те мора трпети, али овако, нит му је род нит помози Бог, па зашто да трпи?

Шта ће грешник, и како ће? Домишља се од сваке руке, како да се спасе напасти. Не може

ни да га најури, јер, ето, он ће опет доћи, а не може ни да трпи то.

Досети се јаду па ће једног дана, онако уз разговор, рећи:

— А, је л' те, г. Илија, а кад бих ја нешто преместио свој дућан, ај тамо на Дорћол или код Славије, би ли ви и тамо тако редовно долазили?

— Тако што не сме ни на памет да ти падне.

— Не, не мислим ја то, него онако, питам.

— Ја сам научио на ово место и ја одавде не бих макао — одговори одлучно г. Илија.

И за љубав своје среће у будућем браку, после овог одговора, Тодор се реши на велики и одлучан корак. Он предаде радњу другом једном под врло повољним условима, и кад је већ све свршио, он тек свршену ствар саопшти г. Илији.

Овоме наиђоше сузе на очи.

— Зашто то да урадиш? — запита га болно.

— Па тако, узео сам радњу код „Славије", згодније ми је.

Г. Илија дубоко уздахну, па после дугог премишљања запита:

— А јеси ли му предао и мене?

— Коме?

— Овоме што је узео ову радњу.

— Па јест, казао сам му.

— Кажи му, кажи му да ја морам овде. Ја му нећу ништа сметати, помоћи ћу му ако могу, биће

му пријатељ као што сам теби био. Кажи му то искрено!

* * *

И одиста, Тодор је предао радњу заједно са г. Илијом. Ено га још увек на својој столици. Нови газда куне и проклиње Тодора и жали се свету да му је подвалио, а Тодор, ослобођен туторства, мирно ради код „Славије“ и срећно живи са женом.

МАКСИМ

Како јунак ове приче није био редовним путем крштен, већ је, самим случајем, остављено писцу да му да име, то писац, пре но што ће и почети причу, изјављује да ће се њен јунак звати Максим. Моле се читаоци да ово упамте, како писац не би био принуђен да се још једном враћа на ову доста тугаљиву ствар.

* * *

Разгрејало се како Бог хоће. Камен се усијао, а вода под кором пропиштала. Баре и потоци се исушили те и јаз није богат водом. Дабоме да је навала пред воденицом Јанка Трајановића, кад се онако лено обрће точак. Помељари полегали под широку стреху, колико да заклоне главу од сунца, а тамо ближе точку, те их бије влага и хлади. А магарци се разузурили крај потока,

повернули им се самари на сапи или на трбухе, а чешу леђа о врућ песак и опружили све четири ноге у вис те тешко дишу кроз ноздрве. Чисто предвиђаш колико ће ту батина пасти док их дигну и натоваре.

А озго са друма спушта се лагано један путник. Заморен, прашњав, ознојен и одрпан као што само нужда може одрпати човека. Слази воденици те прилази помељарима и распитује где је мост на реци. Њих мрзи и да се осврну честито, већ му преко рамена веле:

— Ето, ту је брод, па гази!

Путник оде магарцима, па и њих пита где је мост. Један од њих и мрдну уветом, а они остали осташе магареће равнодушни. Путник моли и богоради око оног магарета, које мрдну уветом, као вели, тај се најпредусретљивији показао. Најзад магарац му одговори:

— Нема моста, мораш газити!

— Не, ако Бога знаш, одговори путник, не смем ја у воду, пошто је главе на мени.

Магарац се дуго нешто замисли, мрдну и другим уветом, па најзад се лено диже, подмету путнику леђа и рече:

— Хајде, товари се, ја ћу те пренети!

Оволика великодушност изненади грдно путника и, газећи на магарцу воду, мишљаше једнако успут како да му добро добрим врати. Док путник о њему и на њему овако размишља, да се упоз-

намо и ми мало ближе са овим магаретом кад ћемо већ са њиме имати још посла.

Отац му је магарац, а и мајка му је била магарица. Ближе о њима зна се још и ово: његовог оца купио је газда за 176 гроша, а мајка му, кад је последњи пут била продата, плаћена је 94 гроша заједно са самаром. Но мајка му и отац нису били у једног газде и, како су се они загледали једно у друго, како договорили и како састали, о свему томе немамо тачних података. То је уосталом њихова ствар, нити ми можемо улазити дубље у ову магарећу љубав, јер је нама било само ради потпуности биографије поменути, ко је био отац а ко мати нашега јунака.

Он је најпре био прле, па је раст'о; раст'о он а расле му и уши, док дорасте тако до магарета, па онда и до магарца. Боже мој, како му је оцу и мајци било у души, како ли су им очи засјале сузама родитељске радости, кад једнога дана газда донесе и њему самар. Сваки родитељ може да појми ту радост кад се сети онога дана којега првипут своме дораслом синчићу купи књигу. И баш, као нашу дечицу, кад им купимо књигу, што мора ипак фамулуз да одвуче силом у школу, тако је било и с њим. Није у први мах умео да појми будућност која га под самаром чека. Покушавао је чак и да стресе самар са себе, па кад није могао самар, а он газду, кад га овај узјаха, пребаци тако душмански преко главе, како човек може само свога хранитеља бацити.

Том приликом је повукао прве озбиљне батине, какве већ приличе магарету које је до самара дорасло. Газда је извалио један проштац, од оних што би могли сасвим за бадњак да послуже, и тако му измерио ребра како се већ и може мерити тако ружном мером као што је проштац.

Он је дакле свој дан пунољества прославио онако како то магарцу и доликује: добио је самар и добио је прве озбиљне, магареће батине, јер све дотле мунули би га само погдекад ногом у ребра, и то често пута и од шале.

Постав тако од прлета магаре, а од магарета прави магарац, отпочео је да дура и вуче и све друго чини што је са његовом професијом и дугим ушима скопчано. Тако је донео данас и жито до воденице, па тако, ево, преноси намерника преко воде, а овај путник још размишља како да му добро добрим врати.

Кад стигоше на другу страну, путник сађе, окрете се магарцу и рече му:

— Е, чуј ме. Ово добро што си ми га данас учинио, сам си себи учинио. Ја нисам путник, већ сам Усуд, па сам пошао по свету да усудим и досудим. Реци, шта желиш да ти учиним?

Магаре облиза уста, дође му мило што је Усуду добро учинио, али га питање Усудово баци у очајну бригу, јер не умеде никако да се сети. Најзад се присети једне сасвим магареће жеље.

— Учини ми ово троје: да ме мој газда боље храни, мање бије и мање товари.

— То није ништа, вели Усуд, ја бих да ти што више учиним.

— Па, вели магарац, кад би хтео... баш ми је досадило бити магарац.

— А ти буди човек, ако хоћеш.

— Ама, можеш ли то?

— Ако хоћеш?

— Хоћу, како да нећу!

И на те речи Усуд нешто три пут у себи прошапта и заврте руком преко главе магарету, па рече:

— Буди!

А он се обрете човеком, којега је писац ове приче још у уводу крстио именом Максим.

* * *

Максим улеже у оближњи град, крijући успут врло брижљиво да је до јуче био магарац. Улеже у град и заустави се на једној раскрсници, те поче размишљати куда ће и шта ће.

Проходе крај њега људи, жене, деца. Неко се погнуо под силним теретом који носи на леђима, други ходи лако, хитро; један жури, види му се мора негде стићи, други ходи лагано, види му се није рад стићи куд је пошао. Једни шапћу, други се деру; један нешто гура пред собом, други не-

што вуче за собом, тек видиш свако је за својим послом, а раскрсница је те гмиже.

Како ли ће Максим да разбере чега ли би се он прихватио. Пође да разгледа овамо и онамо не би ли се чега сетио. Иде и звера по дућанима. Види у једном, трговац се брижно наднео над књигом, рука му игра по хартији, усне му ситно шапћу неке бројеве, а чело му се ознојило.

— Није то за мене, мисли се Максим у себи — ко би се умео у тим бројевима снаћи, ту треба бистра памет.

Иде даље, па стаје пред други дућан. Тамо мајстор неки, гараве му руке од посла, мокра му кошуља од зноја, а потегао чекић који је тежи ваљда но самар што га је јуче Максим носио.

— Не ваља ни ово, мисли се Максим, ако ћу то, боље ми је било остати магарац.

Иде опет даље и види неко велико звање, па навири кроз отворен прозор. Види тамо човека, седи за столом на којему пуно хартија; за увом му перо, пред њим шоља кафице, а у руци му цигара, те срче ону кафу, а из уста пушта колуте дима, па их прати до таванице и слатко се смеје кад му који колут добро испадне.

— Молим те, шта тај ради? — пита Максим једног пролазника.

— Ето, то што видиш!

— Ама је ли му то занат што сад ради?

— Јесте! — вели пролазник.

— Па како му се зове тај занат? — пита Максим радознало, јер му се то више допало но све што је досад видио.

— Он је чиновник.

— Леп занат! — уздахну Максим.

И он уђе у ову велику зграду. Рекоше му да је то начелство а он замоли да га јаве старешини. Чекао је, које пре подне а које после подне, пуних седам сати, али врло стрпељиво, магареће стрпељиво, тако, да су се и сами пандури већ сажалили и пријавили га господину начелнику.

Кад је ушао, почео је најпре да говори којешта, затим једва нађе речи те се замоли понизно, врло понизно, особито понизно за мало службице.

Господин началник, старији но паметан човек, поче да га мери преко наочара и за то време изговори једно дугачко:

— Ама!..

Максим још понизније поче да се превија, ударише му сузе на очи, па шчепа г. начелника за руку те узе да му је љуби.

Г. начелнику се допаде то. Вели у себи: „Види се, по памети прави магарац, али понизно, биће послушно и употребљиво!“

И даде му службу.

* * *

Максим је најтачнији у канцеларији; издире и ради, а не љути се ни на какав посао и не стиди се никаквог посла. Рад би био и пандуре да пре-

тече, па кад г. началник зазвони, а он се загуши на вратима са пандуром. Хтео би он да послуша г. началника, па макар то било и да му донесе чашу воде.

Не може се рећи да је писмен (а откуд би и био) али се опет нешто дотерао. У почетку се намучи што није знао с које стране ваља писати, а кад то научи настаде нова мука док напише реч две, а он изеде половину табака, или хартију на којој пише толико згужва, као да је, Боже ме прости, не знам зашта употребљавана. Сад је већ боље; не зна још где треба велико а где мало слово, место тачака он врши интерпукцију крмачама, али то још пролази. Г. началника још једино нервира што лупа по канцеларији кад иде, као да је још поткован, али се не може на њега да наљути, јер кад га позове нешто да изради, а Максим уђе у канцеларију, па тек спази на г. началниковим лакованим ципелама мало прашине (баш ако је и нема) одмах вади мараму из џепа и брише му прашину; те тако г. началник хоће нећe мора да оћути.

А иначе све што уради наопако уради. Једанпут тако наредио му г. началник да ухапси некога за дуг, а он ухапсио кредитора место дужника; па онда упропастио једну читаву фасцикулу, ону „Ф. II. 1863 год.“ те хартијом из ње правио начаниковој деци змајеве; па онда акта из фасцикле од 1867 г. стрпао у фасциклу од 1882 г. а из ове онамо.

Каквагод акта да му даш, он их измеша. Тако акта о ислеђењу над неким попом, који је малолетнике венчао, измешао је са актима о дуговању неког позоришног друштва. Иследник дуго није могао да размрси ту ствар: да ли је и тај поп био члан позоришног друштва, а венчање малолетника некаква позоришна представа; или је позоришно друштво остало нешто дужно попу. Па онда, тужбу удовице Анке, због увреде части, измешао је са актима којима се захтева некаква интабулација, те кад читаш акта, а оно ти изгледа кад да неко тражи да стави интабулацију на удовичину част и то на прво место. А једанпут, требало је комисији дати акта о регулисању неке улице; чита комисија акта, чита, па тек наиђе на један акт који су потписали сви становници дотичне улице и којим се моли да се из исте силом власти исели распуштеница Љубица „због свакојаког или, опредељеније рећи, којекаквог владања.“ Тај акт доведе комисију у ужасну забуну и ова се подели на две странке, од којих мањина почне тврдити да је то један разлог више да ту улицу ваља просећи, а већина то не прими као разлог. Најзад, комисија изабере из своје средине једну ужу комисију којој стави у задатак да учини увиђај на лицу места како дотичне Љубице, тако и дотичне улице. Комисија после тромесечног врло брижљивог трагања и излажења не само на лице но и на наличје дотичних места — пронађе да

онај акт не припада актима о регулацији дотичне улице, већ управо актима о регулацији морала дотичне Љубице. Ствар се објасни и нађе се ко је свему крив. Господин началник се наљути и одлучи се овом приликом да строго изгрди Максима. Зовне га.

— Максиме, магарче један! — поче г. началник уздржавајући се при том, с обзиром на свој положај, да у љутини не испадне из такта.

А Максим одмах удари у плач, пољуби началникову руку, отрчи и до госпође начелниковице те пољуби и њој руку, још је тога дана и послуша нешто до пијаце и прође ипак добро.

А није само тога дана, и иначе он који пут слуша госпођу начелниковицу. Колико пута изводи децу у шетњу, па кад има гостију он помаже и у кујни, на пример закоље прасе, очисти га, па га окреће на ражњу. Па и друкче помаже он: поквари се астал или столица, он то закује; претаче се вино, он напари бурад; кад се г. началник сели, а он отрчи у нову кућу, те госпођа началниковица испраћа, а он прима и прихвата ствари. Оде, боме, и на пијацу који пут, не баш да купи лук и купус, али пронесе он чаршијом који пут пуну котарчицу јајца. Смеју му се чаршилије, али се њега то ништа не тиче, он је миран, јер зна да савесно врши своју магарећу дужност.

Па тако и кад би и заслужио гдекад да га г. началник казни, г. началниковица би га спасла и

измолила, те на тај начин прође он целу годину службе, а на крају године г. началник, у споразуму са началниковицом, повиси му и плату.

* * *

И све је ишло лепо и красно. Никад се Максиму није десило што, што би се ком другом чиновнику могло десити, на пример, да буде узет на одговор што је као чиновник казао нешто а није требало. Напротив, једанпут му се десило да су га узели на изјашњење што није ништа казао, а требало је рећи што.

Али му се десило нешто друго, чему се нико не би надао. Заљубио се и хтео је да се жени. Спазио у цркви једну красну, истина постарију, али красну жену. Отад је одлазио редовно у цркву и гледао у њу као у икону.

И до тад он није знао кад се ваља прекрстити, али одтад већ никако. Кад прођу тутори са тасовима, он се толико занесе и заборави па ништа не спусти на тас. Нафору заборави да поједе, већ стрпа у џеп те му се у левом џепу од капута већ набрало пола оке сува хлеба.

Једанпут га она погледала, баш кад се читало „вјерују“ и он тад силно уздахнуо, али је тако магарећи уздахнуо, управо заћакао, да је збунио ђакона који је „вјерују“ читао, те овај прескочио три члана; поп из олтара извирио да види шта је то међ побожнима, а тутор испустио тас, па се расули марјаши по цркви и многи богобојажљиви

хришћанин, крстећи се најусрдније, покрио је стопалом грош два. Тутор му је после на само казао да више у цркви не уздише, кад већ не уме као човек да уздише.

Кад је Максим већ видео да цела ствар неће моћи остати тајна, а он се повери госпођи начелниковици. То је било једно после подне; дошла началниковици једна њена рођака по мужу да чешљају перје, те позвали Максима да помаже. Оне разговарају ово и оно, а он само чешља перје и ћути. Дођоше у разговору и на нечију женидбу, те она рођака тврди како тај неко узима девојку само због пара.

— Не, Бога ми, вели началниковица, ја сам чула и да је воли. Кажу одавно је воли, па није смео ником да се исповеди.

Међутим, код тих речи, изазван сличношћу тешкога положаја, Максим силно уздахну, онако, како је ту скоро у цркви уздахнуо. Али је овај уздах сад имао и друкчих последица. Од овог се уздаха све перје диже у вис и полете кроз отворен прозор, па онда по намештају, па посу госпођу начелниковицу и њену рођаку по коси и глави и, најзад, у свакој шољи каве, која тек беше донета, запливаше перушине и пераје. Њему, Максиму, забелеше и бркови и обрве, али, што је од свега најгоре, началниковици, која је таман зинула још нешто да каже, напунише се уста и она поче ужасно да кашље, јер јој сиђоше два три перца

и у грло. Једва се поврати жена, пошто је њена рођака груну неколико пута песницом у леђа, а кад се поврати, скочи на грешног Максима.

— Магарче један, што дувате у перје, и то, да сте бар као човек дунули, него дувате као железница.

— Нисам дувао, одговори поражени Максим и гледа у земљу као што би дете пред учитељем.

— Него шта?

— Уздахнуо сам!

Е, ту не могаде да се уздржи ни госпођа началниковица, ни њена рођака, већ, поред свег једа, ударише у гласан смеј.

— Па какав вам је то уздах, Бог вас видио, као меховима да уздишете!

— Па... поче збуњено Максим, тако... из дубине душе... искрено...

Жене опет ударише у смех.

— Па шта вам је те толико уздишете? пита даље госпођа началниковица, а чисти се и збира расуто перје.

— Тако!

— Да се нисте сетили кога од својих?

— Јок! тврди поуздано Максим.

— Или, наопако, да нисте заљубљени?

Максим код овог питања мал' не уздахну још једанпут, али брже боље стави шаку на уста, а палцем и кажипрстом запуши нос, те се уздржа да не начини нов скандал. Али му ударише сузе

на очи, уздрхта му срце и заиграше уши, па полиза најпре усне језиком и смерно изусти:

— Заљубљен сам!

— Е? учини госпођа началниковица.

— А? додаде њена рођака, променив удивителни самогласник колико да избегне монотонију у конверзацији.

— Јес'! тврди Максим.

— Па у коју, ако Бога знате, говорите у коју?

— Не знам у коју!

— Будите Бог с нами, како то може бити да не знате у коју?

— Тако... не знам.

— То онда нисте ни заљубљени? упаде рођака, а напела се да се смеје.

— Јесам! јесам, — тврди Максим, а равносно чешља и даље перје.

— Можда знате у коју сте заљубљени па јој не знате име? — помаже му госпођа началниковица.

— Јест, тако је! одговори он.

— А воли ли она вас? пита радознало рођака.

— Не знам, него ћу да је просим па, ако пође за мене, онда ћу знати да ме воли.

— Е, па нека је срећно! Ево, ја ћу вам бити проводаџика, само да ми је покажете — вели госпођа началниковица.

Максим, грешник, био је затим сав срећан, а једном, доцније, дала му се прилика те показао госпођи началниковици ону коју хоће.

— Не познајем је! — рече му госпођа началниковица, морам запитати коју овдашњу жену која је то, па, ако је прилика за вас, просићемо је.

Максим пресрећан, те отад још више слуша и помаже госпођи началниковици у кујни, а још веће збрке прави у канцеларији.

Госпођа началниковица, разуме се, поверила је ствар г. началнику, па и он вели:

— Па, ако је прилика за њега, нека се и жени, јер онако добар је и честит, само мало да се растресе, па ће тај, боме, правити каријеру.

И заиста госпођа началниковица примила целу ту ствар врло искрено и к срцу, те почела да распитује за ону женску и да проводаџира.

А како се ствар свршила? Ево како: Једног дана зовне госпођа началниковица Максима, а љута као рис. Чим јој дође, скочи му у очи:

— Господине Максиме, ви сте прави магарац! Осрамотили сте ме као нико досад. Други пут кад се заљубите и хоћете да се жените, а ви се прво добро распитајте.

— Ама, како? — пита Максим.

— Како, тако! Она жена, оно је попадија, има живог мужа и шесторо деце, а ви мене шаљете да проводаџирам.

Дабогме да је Максим затим повукао и од г. началника који је дигао чак и шаку да га пљесне, али сетив се такта, толико потребног положају свом, тргао се и целу је грдњу завршио овим речима:

— То су за мене магареħи послови. Ја уопште не могу дозволити ни једном чиновнику више да се заљубљује. Држава не плаħа своје чиновнике да се они заљубљују!

— Молим покорно и понизно, извињава се Максим, ја нисам рад ништа да чиним што би државу наљутило и што би јој било противно .. Ево, молим покорно, ја се заклињем да више никад нећу то чинити, и ту пољуби руку г. началнику оквасив је двема трима топлим сузама.

— Тако, синко, тако! Од тебе ми се ипак допада што слушаш савете старијих — додаде г. началник мало блажије.

И отад се Максим није никад више заљубио како не би тиме само наљутио државу и госпођу началниковицу.

Таква послушност Максимова и пажња према држави и учинила је да је крајем сваке године његова кондуита била најбоља. А једне године гласила је: „Не врло писмен, али честит, поштен, веран и одан држави и законима, а покоран старијима.“

Те године добио је и унапређење.

* * *

Па већ даље лакше је ишло: класа је вукла класу, а ако је који пут и изостала, он није протестовао. Стрпељиво је чекао, знајући да она мора доћи.

А што више класа тим бољи положај и у друштву. И ту је Максим заузео видно место.

Најпре се увукао за члана певачког друштва и ту би извесно врло дуго остао, па можда дотерао и до председничког положаја, али је његово певање било од фаталних последица, јер је један јубиларни концерат — десетогодишњицу тога друштва — просто упропастио и ако је том приликом из свег срца певао.

Међутим је доцније постао председник пчеларског друштва, којом је приликом то друштво и процветало и изишло на глас, ал' због једне ситнице дао је затим оставку. А ево каква је та ситница: сав мед који је друштво са свога пчеланика те године сабрало и спремило за некакву изложбу он је, као председник, појео. На збору, који је затим био, један пакосан пчелар, опозиционар, назвао га је трутом, а он га је опоменуо да увуче мало своју жаоку, и тако, пошто су се све неким пчеларским терминима изгрдили (онај је опозиционар чак претио да ће му кошницу натаħи на главу), он се тада наљути и да оставку.

Међутим, највећи углед у друштву стекао је својом иницијативом у једном узвишеном и хуманом покрету. Ствар је од ширега значаја, те је морамо опширније испричати.

Једном, по ручку, била врућина каква већ може бити у јулу. Пред кафаном код „Слоге“ спуштено перде, те начинило хладовину за два три стола која су под њим. Још и момак цезвом полио калдрму, те та хладовина намамила оне који не спавају по ручку на кафу. Ту Максим, господин Михаило телеграфиста, порезник, професор г. Јова, поштар и још двојица тројица. Неко игра домине, неко чита новине, тек сваки нашао себи чиме да се занима, а Максим, то му је било најмилије занимање, загледа се макар где, па тако гледа само и обично у таквим приликама не мисли ништа.

Али, гледајући тако, он спази доле у чаршији једног сељака где немилосрдно туче своје магаре. То Максима озловољи, па га чак нешто и засврби по леђима те обрте главу на другу страну и, више онако за себе, рече:

— О, мајку му, зар се не би могло што да учини, те да се ове бедне животиње заштите од оваквога и овоме сличних тирјанстава.

Господин Михаило, телеграфиста, који је скоро био дошао у ову варош, те још није успео да буде члан каквог одбора, прозре у овим речима могућност да се ма какав одбор образује па весело тресне доминоm „дупло голо“ и ускликне:

— Ах, господине, то вам је дивна идеја. У свима образованим државама, где влада јевропско васпитање, постоје нарочита друштва... друштва, господине мој, која се зову „друштва за заштиту

животиња“; зашто, дакле, не би могло бити то и код нас? Ви на то и помишљате, је л' те?

Поштар, међутим, који је из простог разлога што је јектичав, свему радо опонирао, погледа са омаловажавањем на г. Михајла и додаде:

— Није него још нешто! Немамо нешто пре; ја бих пре установио друштво за заштиту поштара.

— То је сасвии свеједно; друштво које г. Михајло предлаже може узети и поштаре у заштиту — додаде порезник који већ пет година има забрану на половину плате и од тога је доба врло пакостан.

Сад, како је даље текао овај разговор није главно, но, како је г. Михајло пошто пото хтео да буде одборник ма каквог друштва, он ту идеју понесе и пронесе кроз чаршију па, Бога ми, и учини толико да јој сабра привржснике.

Од првих, који је уз ту идеју пристао, био је апотекар г. Хрдличек, као човек, којега на то опредељује „јевропско образовање.“ Код њега је имала да буде и прва седница за читање правила и образовање одбора. У одбор су, по нарочитом наваљивању г. Михајла телеграфисте, имале да уђу и даме с тога што је „меко срце“, које је основа овој идеји, њихова врлина.

Позвани су били и имали су образовати одбор ови:

1. *Максим* као представник идеје о оснивању

друштва (а он је пристао да је његова, пошто се најпре добро распитивао да та идеја није нешто противна држави).

2. *Госпођа апотекарица*, пошто ће се у њеној кући држати прва седница, а и стога што она воли и држи кучиће, те је према томе и самој идеји наклоњена. (Управо био је позван г. апотекар Хрдличек, но он је своје место уступио својој жени, као човек кога на то опредељује „јевропско васпитање").

3. *Госпођа Аница, удовица*, жена бившег марвеног лекара, као зато што је у неколико од те струке.

4. *Госпођа Емилија, помоћниковица*, зато што се зна да има врло меко срце, па не може очима да гледа ни пиле кад се коље. (Не само то, но о Ускрсу, кад се донесе младо печено јагње, а она га сажаљева, па и не једа га, једва ако окуси мало бубрега, мозак, око, цигерицу и тако уопште споредније делове јагњета).

5. *Игњаш Рис*, марвени лекар, као човек који увек са животињама има посла.

6. *Г. Тома пензионер*, за кога се говори да је ужасно тукао своју покојну жену, но што је он сјајно демантовао, јер је, као полициски чиновник, казнио неке сељаке што су злостављали стоку и то их врло строго казнио, дакле радио је на истој идеји још пре но што је постојало ма какво друштво.

7. *Учитељица Савка*, не зато што би као учитељица била позвана да заштићује животиње, већ зато што је г. Михајло телеграфиста био заљубљен у њу, те ће се на рачун заштите животиња моћи чешће у одбору виђати.

8. *Ђакон Илија*, као представник човекољубља (и ако су неки били противни да се и он позове, јер кажу: нема грђег душманина животињи од њега. Веле, убио је својом руком шест мачака и отровао кера Сими касапу. А осим тога, толико је несмотрен да он, ма чије јагње успут срео, не може да се уздржи, него му попипа реп и крвнички узвикује: „Охо, хо, хо!" Дакле, кад тако осећа према живом јагњету, како ли нечовекољубиви морају бити његови назори о печеном, младом јагњету).

9. *Паја, кафеџија*, за кога нико живи не зна зашто је и он позван у одбор.

10. *Г. Јоца, порезник*, као човек који би иначе на рачун друштва правио вицеве, па је боље и њега увући (а шушкало се већ да је он том одбору дао име „животињски одбор") и најзад:

11. *Г. Михајло, телеграфиста*, као човек који је идеју прихватио и извео.

Овако склопљен одбор састао се код госпође апотекарице у одређени дан и час, а то је била среда по подне, када је госпођа апотекарица и „јаузну" спремила.

Пошто су најпре сабрани опрали уста двема трима варошким пикантеријама; пошто је донесен и „јаузн“, којом је приликом ђакон Илија био у ужасној забуни, не знајући шта да ради са малим, сребрним машицама, којима се шећер вади, а г. Тома пензионер тако окитио браду кајмаком из беле кафе, да је изгледао као да је неко простро веш по трави да се суши; пошто је госпођа Емилија нарочито превукла преко етажера апотекаричиног прстом, те оцртала бразду на прашини и значајно се осмехнула испод ока на Анку удовицу; и, пошто је Максим кинуо тако, да су апотекаричин клавир морали затим брисати, а из клавира дуго јечао потмули тон изазван потресом... једном речи пошто се учинио увод у седницу, устао је г. Михајло телеграфиста и изнео Максимову „идеју.“

Прва је затим узела реч госпођа апотекарица и казала, како би она други дан умрла, кад би јој цркло које куче (имала је три); затим је г. Рис марвени лекар, причао врло опширно како је то у Јевропи и честитао је Максиму на идеји. Ђакон, је био за идеју, но није за то да се морају све животиње заштићавати, већ само стока. Госпођа Емилија пита шта ће оне, женске, у том друштву.

— Тако, одговара порезник, ви можете заштићавати, на пример, тице.

— Какве тице?

— Тако, ласте, кумрије...

— Или кучиће, додаде Максим, да би задовољио госпођу апотекарицу.

Г. Михајло телеграфиста узима понова реч, те, да би слушаоце што више побудио, хоће да им изложи бедну слику магарца. Он потанко разлаже користи од њега и упоређује га са његовом судбином. Максима, разуме се, овај говор особито заинтересује, јер је г. Михајло говорио са толико топлине и познавања ствари, да Максим у један мах помисли у себи: „Да се није и овај који пут срео са усудом?“ И кад г. Михиало седе, а Максим га врло вешто, да не би нико приметио, омириса.

На речи г. Михајлове, апотекарица се чисто заплака и додаде како и она симпатише тој животињи, магарету, и жали је. Максиму такође наиђоше сузе на очи и благодарно погледа у апотекарицу.

Затим су и идеја и правила били усвојени и Максим изабран за председника, телеграфиста за деловођу, а Паја кафеџија за благајника.

Истина, тај одбор није никог заштићавао, али је о томе бар било писано по новинама и сва слава Максиму приписивана, те се његово име на далеко прочуло.

* * *

Тако одликован, почаствован, чувен, виђен у друштву и високи чиновник, Максим је увелико заборавио на своје порекло.

Но једног дана Усуду, када је био беспослен, паде на памет да потражи оно магаре и да га упита, је ли задовољно својим новим положајем.

Сиђе у град и, као Усуд, знао је да магаре није отишло на какав тежак занат, те га поче тражити међу господом.

Зађе по граду, па из сокака у сокак. Срета људе лепо обучене па двоуми:

— Он је... није... Он је, јест... а, није!

Толико њих већ срео, а никако да позна ко беше магарац.

Сретне тек једног: „Баш он је“ — вели у себи, па му приђе;

— Је л'. те, молим вас, пита учтиво, бесте ли ви некад магаре?

А онај се издере на њ, па оде даље.

Сретне Усуд другога, па већ сигуран да је то онај његов и весело му прилази:

— Ми се знамо, молим вас.

— Ми? пита онај зачуђено.

— Та да, памтите кад бесте магаре...

А онај се дурне, увреди и оде даље.

Сретре Усуд трећега и већ, сумње више нема, познао га је, главу би заложио, па потрчн и загрли га, а онај га пита:

— С ким има част?

— Ја сам Усуд, вели.

— Тако, мило ми је!

— Ти си, ти си, немој да се кријеш!

— Али ко?

— Ах, магаре, оно добро магаре. Јест, ти си; познајем ти уши и ход, и леђа ми твоја долазе позната ..

А и овај дуне љутито и окрене у страну.

А Усуд наставља да тражи цео дан до мрклога мрака. Па сутра тако, па прекосутра тако, док га најзад не савлада умор и диже руке видећи да му је залуд посао, јер неће магарца познати.

А то је, болан, Усуд, сила виша од човечје, па ето, он не уме да разликује који међу толикима беше некад магаре, а ко не. А што се и маша тако тешког посла, па и Усуд ако је!

КЛАСА

То се десило онда кад смо сви ми били мали: у оно срећно доба кад нам железница не беше просекла њиве и џепове; кад су начелници били оцеви свога народа; кад су адвокати мирили завађене да не би дошло до суда, а свештеници имали зато дубок џеп, да би могли бедне да подрже и исхране.

Тешко је било онда чиновнику решити се на пут до Београда; то је био голем пут. Два и три дана под арњевима, по дугим и недогледним друмовима; па се човек истроши, оде му двомесечна, па и тромесечна плата. Тада, ако си хтео у Београд, а ти се још од почетка године решиш, па кажеш својој жени и пријатељима: „Е, ове ћу године, ако Бог да, у Београд.“ И тада одвајаш сваког месеца по пет дуката на ту потребу, а на четири месеца раније тражиш одсуство.

И то онда цела варош зна. Кад прођеш кроз чаршију а оно те свак запита: „Је ли истина да

мислите ове године у Београд?“ — „Кад мислите?“ и тако даље. Па онда, долазе за читав месец дана разне посете оних који имају рода у Београду: једни доносе аманете, други писма, трећи шаљу поздраве. А кад пођеш, онда изиђу познаници и пријатељи далеко ван вароши, на друм, и испраћају те.

Тако је то било некад.

* * *

Тада, када је то тако било, рече једног дана г. Стојан, начелник, својој жени, госпођи Перси:

— Е, ове ћу године, ако Бог да, на одсуство у Београд.

Те речи г. Стојанове одмах тога дана прећоше у комшилук, па одатле у другу малу, а сутра-дан и у чаршију. И онда, у чаршији, когод је свратио у овај или онај дућан да крај тезге свога пријатеља попије кафу и поразговара реч-две, почињао је разговор са:

— Чу ли шта се говори?... Г. Стојан мисли ове године у Београд.

Па и у начелству само се тај разговор води. Г. начелник дошао у канцеларију, подсекао нокте, очистио муштиклу, савио цигару, поручио кафу и решава се, да ли да почне да ради или да не почне још, а господин помоћник улази полако и назива добро јутро.

— Добро јутро, господин Лазо.

— Како, господине начелниче, како? Ама је ли истина? — пита љубазно помоћник.

— Шта, господин Лазо?

— Па то, да мислите ове године у Београд?

— Па... отеже г. начелник ...мислим г. Лазо. Нисам био, ево, већ седма година. Немам никаква посла, али хоћу да одем мало, да се видим са господином министром; имам и нешто фамилије, па и да купим што за кућу...

— Ако, ако, и треба, г. начелниче.

Оде затим помоћник у своју канцеларију, седне и понови исти посао који је господин начелник већ извршио, то јест подсече нокте, очисти муштиклу, савије цигару и наручи кафу, и — таман да приступи послу (умочио је већ и перо) а секретар улази полако у канцеларију.

— Добар дан, господин помоћниче.

— О, добар дан, господин-Симо.

— Ама, је ли истина, господин помоћниче, да господин начелник мисли ове године у Београд? — пита радознало секретар.

— Да, да — одговара важно г. помоћник — да, мораће да иде; говорио ми је о томе, мораће да иде.

— Па и треба, заиста треба! — додаје секретар и враћа се у своју канцеларију те понавља онај исти посао који су већ извршили и начелник и помоћник, и таман сркне први гутљај кафе, наиђе писар и носи бајаги акта под мишком.

— Шта је господине Перо, каква су то акта? — пита секретар.

— Та није ништа хитно; — вели г. Пера—може и да остане, могу ја и после доћи.

— Па добро, добро... онда донесите доцније.

— А, овај... ако дозволите... је ли истина да господин начелник мисли ове године у Београд?

— Јесте, господине Перо, мало час ми баш каже господин помоћник, ићи ће, ићи ће.

Писар се повуче заједно са актима у своју канцеларију, седне за сто и замисли се, толико се замисли да му цигара догоре до прстију. А кад се трже од тога, он спази да код врата, у његовој соби, стоји практикант Срета. Није га чак ни чуо кад је отворио врата и ушао.

— Шта је, господине Срето?

— Ништа, молим, дошао сам ако има што за рад?

— Па... биће, биће, звaћу вас ја већ.

— Лепо, одговара Срета и полази натраг, отвара врата, опкорачи праг па застаје код отворених врата.

— Шта је? — пита писар. — Имате ли још што да ми кажете?

Па, ако је слободно?

— Кажите, да чујем.

Срета се враћа, затвара врата и прилази писаревом столу.

— Говори се да господин начелник мисли ове године у Београд.

— Па?

— Па хтео сам да питам, је ли то истина?

— Истина је, господине Срето!

— Хвала вам, велика вам хвала; извините што сам био толико слободан.

Па и Срета се повлачи у своју канцеларију обавештен, а не треба ни причати да је он затим обавестио пандуре.

* * *

А господин Срета практикант, то вече, кувајући у џезвици сам себи кафу, овако је размишљао у својој соби:

— Боже мој, ето, господин начелник иде у Београд и тамо ће разговарати са господином министром; извесно ће разговарати... Како је срећан, има пара а добио осуство, па онда и познаје се са господином министром... Благо њему. Кад би, Боже, хтео и за мене да проговори реч две. Е, кад би он хтео...

И ту му преврн џезвица те поче да дува и да меша брзо, а затим је скиде с ватре, нали хладном водом и покри је капком да слегне кафа, а он наслони главу на руке те настави да размишља.

—Тринаест година сам већ практикант. Никад нисам био кажњен; баш би право било да аванзујем. Зар нисам бољи него многи и многи?! Зар

нисам толико пута и похваљен; зар ми господин начелник није једанпут пред свима рекао да сам највреднији чиновник?!...

И тако господин Срета размишља, размишља, док се не сети кафе која се већ у велико охладила, те је наново пристави уз ватру.

* * *

А сутра-дан господин Срета узе акта која је јуче преписао и унесе их писару на сравњење. Сравњивало се, читало се, поправљало се, радило се и најзад свршило се. А кад се свршило, поче Срета реченицу, коју је још синоћ уз кување кафе спремио.

— Хтео сам да вас питам нешто, господине Перо.

Писар се устури па га погледа испод очију.

— Шта је?

— Па, кажите ми, молим вас искрено: јесте ли задовољни са мном; служим ли поштено и ревносно?

— Ја сам задовољан, господине Срето.

– Е, па лепо, је ли право да ја овако целог свог живота останем практикант?!

— Па није право, е, али... знате како је... судбина.

— Није то судбина, него прилика. Кад се нађе само прилика. А мислим да боље прилике но што је садања неће никад бити.

— Каква садања прилика?

— Па, ето, господин начелник путује у Београд; он ће тамо разговарати са господином министром, је л' те?

— Јесте, разговараће.

— Е видите, кад бисте ви хтели да ми учините...

— Ја, шта бих ја могао да вам учиним?! — пита писар изненађено.

— Могли би, много би могли, само кад бисте хтели. Проговорите за мене господину секретару реч две.

Писар се замисли мало, па онда весело климну главом.

— Хоћу, господине Срето, хоћу да проговорим. Право је да аванзујете, сасвим је право. И проговорићу још колико овог часа; да знате да ћу се својски заузети.

Срета благодарно стиште руку писару, а овај се диже те право секретару.

Срета се задовољно и пун наде врати у своју канцеларију, а писар оде секретару.

— Имао бих нешто да вас замолим, господине секретару!

— Молим, шта сте ради?

— Па, једна ствар у којој бисте ми ви могли помоћи ако хоћете?

— Молим, зашто не, ако је само могуће.

— Видите, — наставља писар — господин начелник иде сад у Београд, он ће се тамо састајати

и са господином министром, па том приликом, нема сумње, реферисаће му и о своме чиновништву.

— Извесно, извесно, — додаје секретар.

— Па... видите, ви би сте могли да проговорите за мене, ја већ шест година нисам аванзовао а... ја мислим да заслужујем, нисам ничим показао да не заслужујем.

— О, ничим, — додаје брзо секретар — што се тога тиче одиста сте се добро сетили, одиста је ово добра прилика, овај пут г. начелников. Видите, ја се не бих ни сетио. Само... ја то не могу да говорим г. начелнику.

— Не, не морате њему, проговорите ви само г. помоћнику.

— Њему, да, њему бих могао.

— Па, молим вас, учините.

— Да, хоћу, — и ту секретар пружи руку писару и снажно му је стиште. — Ево, имам баш нека акта за потпис: овај час идем помоћнику и, верујте, одмах ћу му говорити, — и секретар се диже са актима.

— О, ја вам од свег срца благодарим.

И писар, задовољно смешећи се, повуче се у своју канцеларију, а секретар са актима оде помоћнику.

— Има ли што за потпис? — пита помоћник, а видиш, мрзи га да узме перо.

— Та има једно две три ствари; могу и остати, нису хитне.

— Па нек остане кад и све остало дође са преписа.

— Да, тада ћу донети, али... хтео бих нешто да вас замолим. Једна ствар коју ви можете учинити само ако хоћете.

— А шта би то било? — пита радознало г. помоћник.

— Па, кад бисте хтели да проговорите г. начелнику за мене; он сад иде у Београд па би могао тамо да проговори г. министру. Ви увиђате и сами да бих ја већ требао да аванзујем за помоћника.

— Та... поче помоћник.

— Молим, да се разумемо, — додаје хитно секретар — не мислим ја да будем помоћник овде, на вашем месту, Боже сачувај. Могу ја бити и у сваком другом округу, зашто не, округ је округ.

— Па, право велите, — настави помоћник пошто му се разведри чело — одиста требало би да аванзујете, ви сте способан и спреман и вредан чиновник. Хоћу, хоћу, господине, хоћу од свег срца да говорим г. начелнику. А што и да не учини; иде у Београду те иде, говориће са господином министром те говорити, па зашто не би проговорио и за вас. А ви то заслужујете, заслужујете да се човек заузме за вас.

— О, хвала вам, велика вам хвала за тако добро мишљење. Ја ћу вам бити врло благодаран и управо сматраћу вас за свога добротвора.

— Молим, молим, господине Симо, ви сте то заслужили.

И диже се помоћник те у начелника.

— 'Одите, 'одите. Седите, господине Лазо; седите да проговоримо реч две — вели начелник.

— Ама ја баш зато дођох, имао би баш са вама онако пријатељски да проговорим и, управо, да вас замолим.

— Е? А шта то, господине Лазо?

— Па, велим. . . како да кажем, знате сад ми нешто паде на памет; видите, ви идете у Београд и бићете тамо са господином министром па, велим... могли бисте му проговорити за мене. Ја мислим да је право и Богу драго да и ја један пут добијем округ. Не могу овако целог века помоћник; знате и сам, ово је већ једанаеста година а, мислим, нисте ни ви дуже чекали. . .

— Нисам; — одговори равнодушно г. начелник — био сам само седам година помоћник.

— Седам? Ето видите, а ја једанаест.

— Јест, јест, дуго чекате, право би било да добијете округ,

— Е па, зашто не бисте проговорили када је, ето, лепа прилика.

— Јесте!

— Лепа је прилика, — понови помоћник.

— Хоћу, хоћу, господин Лазо, хоћу. Одиста треба, треба, па зашто да не проговорим?

* * *

Па дошло већ време и поласку. Г. начелник већ два дана раније ишао редом по кућама и свраћао у дућане да се опрости. Многи обећали — да изађу мало ван вароши да га испрате.

А кад освануло то јутро, пред начелством кола, пандури подастиру сено под арњеве и простиру ћилиме и растресају јастуке; за дирек пред начелством везана два оседлана коња (то ће пандури испратити г. начелника сат два од вароши), па онда пред вратима сабрали се пријатељи, а многи отишли и пешице до прве механе ван вароши. Многи ће на колима, те кола већ пролазе, јер свако иде напред да код механе дочека г. начелника и да се опрости. Прођоше прва кола протина (на њима ће се са г. протом вратити госпођа начелниковица), па онда помоћник, секретар и писар у једним колима (Срета је отишао пешке), па казначеј и госпођа казначејка, па газда Михајло, трговац и његов пашеног и многи други.

Стигоше тамо пред механу и г. начелникова кола те он сиђе. Попи се ту по једна кафа, а затим наста праштање.

При поласку г. начелник још једном стиште руку г. помоћнику и шану му на уво:

— Нећу заборавити.

Помоћник одведе поверљиво на страну секретара и шану му на уво:

— Рекао ми је да неће заборавити!

Секретар одведе поверљиво на страну писара и шану му на уво:

— Рекао је г. начелник да вас неће заборавити.

Писар одведе поверљиво на страну Срету практиканта и шану му на уво:

— Рекао је г. начелник да вас неће заборавити.

Кола г. начелникова кренуше кроз прашину уз друм, а Срета пратикант, срећан и задовољан, крену пешке низ друм у варош пун наде за будућу класу.

* * *

А кад г. начелник оде, прође дан, два, три па прође и недеља, и прођоше богме и две, а једног лепог дана, након две недеље, стиже госпођи Перси од начелника телеграм из Београда, ове садржине:

„Добио сам класу, јави то мојим пријатељима и моме чиновништву.“

И госпођа Перса просу ту новост по вароши и кроз канцеларије.

А не прође још недеља дана и г. начелник са класом јави да се кренуо. Дочекаше га као што су га и испратили. И г. прота на колима, и казначеј са казначејком на колима, и помоћник са секретаром и писаром на колима и пандури на коњима, и Срета практикант пешке.

Стигоше г. начелникова кола, ижљуби се г. начелник са госпођом Персом и осталима, прими

од пријатеља и чиновништва честитање за класу, па зовну помоћника на страну, стеже му пријатељски руку и шану му на уво:

— Говорио сам за вас, забележио вас је г. министар.

Помоћник се захвали, па зовну секретара на страну, стеже му руку и шану на уво:

— Господин начелник је говорио за вас, забележио вас је г. министар.

Секретар се захвали, па зовну писара на страну, стеже му руку и шану на уво:

— Господин начелник је говорио за вас, забележио вас је г. министар.

И писар се захвали, па зовну Срету практиканта на страну, стеже му руку и шану му поверљиво на уве:

— Господин начелник је говорио за вас, забележио вас је господин министар.

Срета се понизно захвали, наиђоше му и две сузе на очи и крете се пешице у варош, размишљајући уз пут.

— Баш сам се добро сетио, те нисам пропустио овако лепу прилику.

БУБА-ШВАБА

Одавно се шапће и поговара да је господин Петар Илић, приликом једног судара возова, у оној пометњи и паници, подметнуо другоме своју жену а он се неопажено и нечујно извукао из брака. Међутим то не стоји у истини, ма да ово поговарање и шапутање није у свему без основе. А ево како цела та ствар у истини стоји:

Господин Петар Илић је рођен са укусом. Управо, писцу је ове приче врло тешко то поуздано тврдити, да ли је рођен са укусом или можда без укуса, али оно што се сме тврдити то је: да је господин Петар Илић рођен са осећањем укуса. То се већ првих дана његова живота јасно опажало, јер кад су му родитељи, због материне слабости, довели једну здраву и крепку али врло ружну дојкињу, мали господин Петар Илић није хтео ни да чује за млечну храну и са одвратношћу и ужасном дреком одбијао је сваки покушај да

му се та дојкиња приближи. Када су затим изабрали једну младу, једру и лепу, мали господин Петар Илић је — без обзира на то што је присуство лепе дојкиње у кући стално изазивало непријатне сцене између оца и мајке — алапљиво сисао не испуштајући из уста инструменат ни онда кад је био потпуно сит и кад му је млеко цурило на обе стране уста.

Тако је исто била велика мука и са играчкама које су му куповали. Њему се није могло подвалити лутком направљеном од крпчића на којој су мастилом уписане очи и обрве; он се могао задовољити само укусно направљеном и обученом лутком из дућана, као што је и звечка морала бити од никла.

Доцније, кад је мали господин Петар Илић већ био стао на ноге, волео је лепу књигу, лепу краватну, лепу ципелу, лепу џепну мараму, а кад је још више поодрастао почео је волети и лепу женску.

Од тога доба лепота је била за њега једина врлина жене. Могли сте му ви колико хоћете казивати о интелегенцији, племенитости, нежности или ма којој другој особини ове или оне девојке, за њега је лепота остала једино мерило при оцени њеној. У том погледу је тако далеко ишао да га ни богаство, па ма се оно пело и до баснословних сума, није могло омести да лепоти да првенство.

Када се начуло само да господин Петар Илић има намере да се жени, сви су рекли: „Но, баш смо радознали, јер то мора бити нешто особито!“ И одиста, када се једног дана чу да је верио и коју је верио, сви се уверише у његов укус. Запросио је сироту али необично лепу девојку, чија би се лепота само песмом могла опевати.

— То није девојка, то је мадам! — узвикнуо је учитељ цртања кад је чуо о веридби г. Илићевој.

— Она је, и херувим и серафим уједно! — рекао је млади и задригли ђакон за којег се уопште вели да воли мирске херувиме и серафиме.

— Она је, господо моја — додао је на то млади галантериста — један екстра-артикл или тако рећи мустра.

И г. Петар Илић, до чијих су ушију допирали ови комплименти његовоме укусу, поносито је шетао и гледао свакоме у очи као да би хтео рећи: „Ето, тако ја умем!

После већ дошла је свадба, а после свадбе медени месец и г. Петру Илићу за то време увек се чинило као да га цео свет гледа завидљивим очима. А имало би му се и на чему завидети. Модел, херувим и мустра, г-ђа Илићка одиста је својом лепотом заслађивала медени месец брака г. Илићевог. Целог тог месеца са њених су усана текле само слатке речи и ватрени пољупци којима није било краја. Да је нешто задригли ђакон био посвећен у то, он би те дане брака г. Илићевог

извесно назвао земним рајем. Али је тај земни рај само толико и трајао колико и медени месец. Као да је то била нека менична обавеза, по којој се госпођа обавезала да само месец дана заслађује г. Илићу дане, јер већ првих двадесет и четири сата после медног месеца загорчало му је. Дошао је из канцеларије мртав уморан, јер је целога тога дана водио протокол некаквога претреса на коме је саслушано седамдесет и два сведока. Код куће је затекао госпођу обучену и под шеширом и са жељом да је изведе мало у шетњу а затим на пиво. Он јој то љубазним речима одби и сручи се мртав уморан у наслоњачу. Из дивних уста екстра-артикла одједном се просу читава бујица ружних и необузданих речи праћених грубим гестовима. Г. Петар Илић се зграну шта га на један мах снађе. Изгледало му је као оно лети кад у тренутку замрачи небо, које је дотле било пуно сунца, и завије бесна олујина. Он се покаја што је одбио њену молбу и диже се из наслоњаче готов да јој испуни жељу. Али је то било доцкан; изгледа да јој је већ доста па и сувише било што се уздржавала читавих месец дана, колико је трајао медени месец. Она настави да вришти, да пишти и да сипа ружне речи, а уз то још поче и да кида са себе нову новцату хаљину и да гази ногама нови новцати шешир.

Г. Илић се још тешио да је то бура која је само једнога тренутка наишла те ће се небо опет

разведрити. Али се он горко варао. Како је госпођа почела тога првога дана, после меденога месеца, тако је то после редовно ишло. За сваку ситницу, за сваку реч летели су по кући тањири, разбијала се окна прозорска, цепале ципеле и хаљине и лиле се потоцима сузе и ружне речи. Раније, меденога месеца, будила га је ујутру а успаљивала увече пољупцем, пред ручак би му пољупцем пожелела добар апетит, а по ручку пољупцем пожелела наздравље. Сад се то сасвим изменило: свађом и погрдом га је будила ујутро и није му дала заспати увече; свађом му је пред ручак кварила апетит, а после ручка преседала му залогај који је појео.

Кућа му је просто постала пакао и једва је чекао да пође у канцеларију, само да побегне. А кад се на подне или пред вече враћао кући, било му је као да на губилиште иде. И док се свет — који о свему томе није ништа знао — још увек дивио лепоти г-ђе Илићке и још увек завидео срећи г. Илићевој, дотле је већ он дошао до уверења да она у ствари није лепа. Лепе су јој и очи и уста, дивна јој је глава, богата јој је и раскошна коса, вилински јој стас, пикантне су јој руке и ноге, па ипак г. Илић је са очајањем признавао сам себи да она није лепа и да би је кадар био прежалити. Али како је прежалити? Кад би нешто отишла од њега, он би јој био захвалан, али да је отера то је сматрао за немогуће. Нико ван куће

није знао шта он пати, свако га је сматрао срећним те би свако њега кривио. Ко зна шта би свет на њега сручио! И грешник г. Петар Илић чупао је косе од очајања не знајући шта да ради. Помишљао је чак и на самоубиство, али се на то није могао да одлучи, јер је ускоро очекивао унапређење па би га самоубиством вероватно омео.

А више се није могло трпети, јер је лепотица с дана на дан била све бешња. Сручила је на грешнога г. Илића, човека који је рођен са укусом, цео зоолошки речник; назвала га је једнога дана стеницом, па је у епитетима градирала све до слона. И све је он то трпео, не знајући ни сам зашто и не умејући да нађе излаз из ситуације.

Једнога дана, тако разгневљена и у највећем бесу, не знајући већ чиме да га нагрди, пошто је сав речник исцрпла, она му рече:

— Ти си буба-шваба! Пфуј, језим се кад те видим — као буба-швабу да видим!

И та га погрда, на њено велико изненађење, наљути. Он који је трпео да га зове и стеницом и гуштером и змијом и вепром и магарцем и волом и слоном, сад се на један мах нађе дубоко увређен што га је назвала буба-швабом?

А она, исцрпивши цео речник и тражећи реч која би га могла увредити, усхити се кад осети ту његову слабост и од сад га стално поче звати буба-швабом. Њој чак омили то и од тада на-

пусти све остало и навиче се да само ово употребљава увек и у свакој прилици.

Е, то се већ више није могло трпети и г. Петар Илић поче да изостаје од куће. Покуша једанпут да не дође на ручак, други пут да проведе вече у кафани са пријатељима. И можете већ мислити како се буба-шваба провео иосле тих покушаја. Кад је после поноћи дошао кући нашао је у дворишту своју постељу. Г-ђа Илићка је просто избацила из куће, као непотребну ствар, а већ кад је ушао у собу, то нису биле речи, то нису биле грдње, но као да се небо пролило на њега или као да га је чабровима помија засипала. Тако се осећао грешни буба-шваба.

Тада је променио и смислио је другу тактику. Почео је пријатеље да призива к себи, да му дођу после вечере на посело. И да видите, то је прилично помогло. За време док би пријатељи седели, госпођа је била необично слатка и мила тако да су пријатељи одлазили кућама са завишћу према срећи г. Илићевој. Она га је често тако овог истог буба-швабу, када су пријатељи били присутни, пред њима називала чак „Дико!“ и „Голубе“, а већ шта је после било, кад би пријатељи отишли, није потребно ни говорити.

Г. Петар Илић је ипак на тај начин пронашао како ће бар два три сата дневно провести у кући мирно и задовољно и отад није било вечери да за њиховим столом није било кога. Нарочито

млади порезник, господин Чеда Крајинић, није му избијао из куће. Свако је вече долазио, ако не на вечеру а оно после вечере, и необично је пажљив био према госпођи. А како и не би млад човек био пажљив према једној таквој лепој жени као што је г-ђа Илићка.

Та пажња је у почетку била обична — она пажња коју би и сваки други гост из учтивости указао домаћици, али, постепено, она поче да се развија у неку нарочиту и уочљиву пажњу. Г. Крајинић не би дошао на вечеру, на пример, а да лепој домаћици не донесе киту цвећа; не би пропустио да испуни сваку њену жељу; не би се одмицао од ње и у разговору стално је одобравао све што би лепа домаћица рекла.

Разуме се да толику пажњу није могао не опазити г. Петар Илић и, тога тренутка, у њему се зачe једна пакосна мисао и он, ноћу, правећи се да спава те користећи се једним временом кад га жена није грдила, направи читав план по коме ће у будуће поступати.

По томе плану он се још више спријатељи са г. Крајинићем па се поче не одвајати од њега. Чим би изишао из канцеларије, отишао би к њему, с њим би прошетао, с њим затим отишао својој кући, најпре на вечеру па онда све чешће и на ручак. А при тим шетњама, ма какав разговор почео г. Крајинић, г. Петар Илић би га навео на разговор о својој жени.

— Баш да прошетамо мало — рекао би г. Крајинић — данас сам имао неки грдан посао па ме баш заболе глава.

— И мене тако по који пут — одговара г. Петар Илић — па моја жена се просто забрине због тога.

— Па, разуме се... — хитно би г. Крајинић да каже неку нову реченицу, али га г. Петар Илић прекида, бојећи се да не заведе разговор на коју другу страну, па одмах додаје:

— Не знате ви, како моја жена у таквим приликама брине о мени. Уопште могу рећи, да моју жену многи не уме да цене.

— Али, молим вас! — буни се као г. Крајинић

— Тако је, тако је као што вам кажем. Многи мисле и цене њу само по њеној лепоти. Ето, и ви рецимо, цените је по њеној лепоти.

— Али молим вас! — буни се као опет г. Крајинић.

— Зашто не, молим вас! — наставља г. Петар Илић — зашто не, молим вас? Што је истина истина је, нити се то може сакрити. Она је одиста лепа, ванредно лепа. Да је негде у Европи, за њом би се грабили људи, убијали се међусобно, вршили би самоубиства. Али код нас, разуме се, и нема тако културнога човека који би њену лепоту умео ценити.

— Али молим вас! — покушава и по трећи пут г. Крајинић да се буни,

— Али оно видите, што је управо главна њена особина — наставља г. Петар Илић — то није лепота, већ је то њена питомост. Ви не можете просто веровати како је то нежна, питома и блага душа. Свака реч која изиђе из њених уста, то је шећер, господине, и то шећер у коцкицама, а не овај прљави ситни шећер Знате ли ви да је то једно благо, да је то један капитал: имати њу крај себе, имати је под својим кровом? Она носи срећу, ја вас уверавам да она носи срећу!

Такве разговоре је г. Петар Илић врло често понављао шетајући са г. Крајинићем и старао се пошто пото да убеди овога како лепота није главна особина његове жене, већ нежност, питомост и благост њене душе. У томе га је убеђивању ревносно помагала његова госпођа својим понашањем за време док су гости били у кући, за које је време она мужа називала: диком и голубом.

Једанпут, тако у шетњи, када је г. Крајинић опширно разлагао г. Петру Илићу све рђаве стране новог пореског система, г. Илић ће му уједанпут и без икакве везе пресећи реч:

— Па ипак, многи мисле да сам ја срећан у браку, а верујте да нисам!

— Молим, како то може бити? — запита изненађен г. Крајиновић који сасвим заборави на порески систем.

— Тако, господине, нисам. Одиста ми је жена лепа, идеално добра; одиста је и добра, нежна,

идеално лепа, па ипак ја се не осећам срећан колико бих поред тих услова могао бити!

— Ја вас просто не разумем! — рећи ће све више изненађен г. Крајинић.

— Казаћу вам, поверљиво. О томе се нисам никад исповедао до сад вама и мислим да нећете то поверење злоупотребити. Видите а не волим што сам се овако просто, овако свакодневно' обично, банално оженио. То ми је ужасно глупо, тако се може оженити сваки ћифта. Видиш девојку, допадне ти се, допаднеш се и ти њој, питаш је, она пристане и хајд свадба. Ужасно глупо, зар не?

— Него како би ви хтели?

— Једно ретко благо, једну драгоценост, као што је на пример моја жена, треба стећи, треба је са опасношћу живота стећи, па тек да уживате право задовољство у животу. Људи, молим, гину и гуше се под земљом док нађу и ископају један комадић брилијанта. А шта је комадић брилијанта — неколико хиљада динара! Замислите сад какву вредност и по лепоти и по доброти преставља на пример моја жена? И шта, просто је видите и запросите! Којешта!

— Е, па како би друкче, молим вас? — пита радознало г. Крајинић, сад већ потпуно заинтересован овим изјавама г. Петра Илића.

— Знате ли како? — рећи ће г. Петар Илић правећи се као да говори са пуним убеђењем. —

Мој би идеал био, да је моја жена например била туђа жена, те да је са опасношћу живота отмем.

— Али, молим вас. . . — заусти г. Крајинић потпуно изненађен

— Да, господине, — настави одлучно г. Петар Илић — да је отмем, да је украдем, да је стечем са муком, то прави задовољство човеку. Да је сматрам као заробљену принцезу и да је ослободим ропства, ето то прави задовољство човеку.

— Али. . . — заусти опет г. Крајинић

— Па реците ми сами, молим вас, шта је слађе: да ли кад вам ко да хиљаду динара или када их трудом зарадите, или још боље: која је јабука слађа, она што вам је неко да или она коју украдете, коју отмете?

— Па да, то јест! — потврђује г. Крајинић

Други пут, кад су опет о тој истој теми говорили — јер г. Петар Илић је врло често на њу навраћао разговор — одважиће се г. Крајинић те ће рећи:

— Па да, то јесте, теоријски је то тако, али знате, у пракси. . .

— Како у пракси?

— Па тако, на пример — настави по мало снебивајући се г. Крајинић — кад би се, рецимо, то вама десило. . .

— Како мени? — запитаће кобајаги изненађен г. Илић, а у ствари задовољан што је г. Крајинић ушао у детаљнији разговор.

— Знате, ја знам да се то не може десити — узе као да се извињава г. Крајинић, али само као пример.

— Нэ, па реците га!

— Па то. . . кад би, на пример, неко вама отео жену. . .

— То се не може никад десити, али пристајем да узмемо као пример. Па шта? Изиђемо на двобој, је л' те? Пуца он на мене, пуцам ја на њега. Паф, он мене погоди. Боље гађа и погоди ме, и онда пружамо руку један другом. Је л' тако?

— Јес'!

— Е, тако је и ово. Ја волим моју жену, он воли моју жену. Он боље гађа, паф, отме ми жену, шта могу ја ту? Ништа. Имаш да се измириш са судбином и ништа више!

Један пут шетајући тако, г. Петар Илић је носио у руци неку књигу и махао нарочито тако руком не би ли г. Крајинићу пала у очи књига.

— Шта вам је то? — запитаће г. Крајинић.

— Купио мало час за жену па, право да вам кажем, баш се мислим да л' да јој понесем. Ја не волим, знате, да дам жени да чита што док ја не прочитам. А, ето, немам просто времена да прочитам ово.

— Ако мени дозволите?

— Како да не, ја бих вас молио. Баш ћете ми учинити услугу. Прочитајте, па ако нађете да је добра ствар, дајте је мојој жени.

Г. Крајинић је још те вечери, чим се вратио са вечере од г. Илића, запео и прочитао књигу. Био је то роман у коме се говорило о томе како је неки младић волео удату жену, необично лепу. Опширно се причало о младићевим душевним патњама и најзад о његовој срећној одлуци да отме лепу жену. Он то и изврши и зачне са њом леп и диван живот.

Г. Крајинић је књигу необично узбуђено прочитао после оних дугих и чудних разговора које је водио са г. Петром Илићем. Ваља још знати да се из обичне пажње између г. Крајинића и госпође Илићке развила права љубав, коју је г. Илићево око добро запазило, али која није могла довести ни до каквих стварних резултата. Г. Петар Илић се нарочито старао да их никад ни мало дуже време не остави на само. Остављао их је само толико колико би довољно било да измене неколико љубазних речи, али не дуже. Промислио је и смислио добро: Г. Крајинића мора држати далеко од тога да постигне штогод: он мора остати увек жудан. Њему треба принети чашу до уста, али не дозволити му да сркне. У таквом положају она књига је нарочито узбудила г. Крајинића, јер она је у ствари у виду приче тачно прописивала рецепт како треба украсти туђу жену... Кад се срео са г. Петрем Илићем, па га овај запитао о садржини књиге, одговорио је г. Крајинић:

— Ствар врло невина, романтична, можете дати слободно госпођи да чита.

И госпођа је књигу у сласт прочитала.

* * *

Најзад, десило се што се морало десити. Како је то г. Петру Илићу пошло за руком да до краја изведе свој план? Опасно би било све то потанко причати, јер би пример могао постати заразан. Главно је, да се десило оно што се морало десити а све по рецепту прописаном у ономе невиноме роману.

Једнога дана потражи, — као и обично, г. Петар Илић на подне г. Крајинића у његовој канцеларији да га поведе на ручак, али му тамо рекоше да је он добио једномесечно одсуство и јутрос отпутовао. Г. Петру Илићу заигра срце од узбуђења и у очима му блесну зрачак наде. Он пожури кући и одиста — не нађе жену. Нађе само комадић папира и на њему писаћком исписано: „Због ом за навек!“

Г. Петар Илић се заплака од радости, дану душом и припали кандило пред својом славском иконом.

Разуме се, брука је већ то после подне пукла и сви су са сажаљењем стезали руку г. Петру Илићу, уверени да је он дукобо рањен овом тешком трагедијом која му је разорила тако леп и срећан живот. Г. Петар Илић је потресен примао

саучешћа, а у души се притворно смејао крију̂ћи добро да не покаже то своје расположење.

Најзад, брзо је прошло месец дана г. Крајинићевога осуства и он се једнога дана врати на дужност, разуме се водећи собом и њу — бившу жену г. Илићеву. Сви су очекивали да ће овом приликом бити каквога сукоба између г. Петра Илића и његовог супарника, али није ничега било. Само г. Крајинић је избегавао да се сретне са г. Петром Илићем, осећајући грижу савести према своме пријатељу коме је отео жену, а г. Петар Илић опет са своје стране избегавао је да се сретне са г. Крајинићем, осећајући грижу савести према овоме младом човеку кога је унесрећио.

Избегавали су се тако месец и два и три, али вечито нису могли. Морали су се једнога дана срести и то је био по обичају врло непријатан сусрет, у толико непријатнији што су се срели у једној тесној улици где се нису могли размимоићи. Г. Крајинић је оборио главу, не знајући да ли да се јави или не, г. Петар Илић на против пође му право у сусрет.

— Добар дан! — ослови га.

— Добар дан! — одговори тамним гласом г. Крајинић, очевидно узбуђен, и диже главу те му се поглед срете са погледом г. Илићевим.

Г. Петар Илић гледао га је дуго, гледао у очи, па затим му, гадећи се, добаци:

— Пфуј, буба-швабо!

— Гле... а откуд ви то знате? — изненади се г. Крајинић,

— Шта?

— Да ме она тако зове! — одговори г. Крајинић наивно.

А г. Петар Илић удари у гласан у хистеричан смех пун задовољства. Одвојили су се не проговоривши ни речи више. Г. Петар Илић је наставио пут смејући се и даље слатко тако да су се људи осврtали за њим. Тог дана ни у канцеларији није могао никаквог посла да се прихвати јер се једнако смејао, па чак и увече, кад је легао у кревет, тресао се јорган над њим јер се једнако смејао.

Ето, од тога се доба поговара и шапуће да је г. Петар Илић приликом једнога судара возова, у оној пометњи и паници, подметнуо другоме своју жену, а он се неопажено и нечујно извукао из брака.

———

ДОБАР ПРИЈАТЕЉ

Виши банкарски чиновник Павле Станковић доби једно пре подне, скоро једновремено, два писма. Једно је било од његовог пријатеља Симе Петровића, трговца, и гласило је: „Потребно је да се после подне у пет часова нађемо, ради једног важног разговора. Чекаћу те у „Гранд Хотелу“. Дођи извесно“. А друго је писмо било од госпође Љубице, газда Симине жене, и гласило је: „Сима неће бити после подне код куће. Дођи у пет часова. Хиљаду пољубаца“.

Пред том чудном случајношћу г. Павле Станковић поче да размишља: Коме ће се приволети царству? Свакојако, женин позив је био примамљивији, али је у сваком случају било мудрије отићи по подне у „Гранд Хотел“.

Сима Петровић и Павле Станковић нису тако давни пријатељи. Зближили су их најпре пословни односи при којима је предусретљивост г. Станковића необично освојила газда Симу. Из тих односа

развило се затим ближе пријатељство, тако да газда Сима није готово никакав већи посао починьао а да се не посаветује са г. Станковићем, и не би ништа боље у кући појео а да не позове г. Станковића на ручак или вечеру. Ма да је газда Сима једно десетак година старији од господина Павла, ипак то није била сметња да се између њих развије интимно пријатељство. И не само газда Сими, већ та разлика у годинама између г. Павла и њеног мужа изгледа да није сметала ни госпођи Љубици, да укаже нарочиту наклоност пријатељу њеногa мужа. Уживајући тако наклоност обе половине брака газда Симиног, није ни чудо што је једнога дана, готово једновремено, добио позив и са једне и са друге стране.

Одлучивши, из обазривости, да се одазове позиву мужевљеву, он оде по подне у „Гранд Хотел“ и затече тамо, за једним усамљеним столом, свога пријатеља. Седајући за његов сто, г. Станковићу није измакло оку нерасположење и брига исписана на челу газда Симином. И одиста, после неколико обичних реченица, газда Сима хукну и отпоче оно ради чега је звао пријатеља.

— Одавно се каним да проговорим с тобом па... све тако. Има једна ствар која ме мучи има годину дана већ, па рекох...

— Тиче се ваљда посла? — пита г. Станковић.

— Није! — вели газда Сима — Тиче се моје жене.

Господин Станковићу заигра нога под столом, али оста потпуно миран.

— Госпођe? — учини он.

— Па... право да ти кажем... незгодно ми је... ето, не знам ни како да почнем; али, брате, ја немам искренијега пријатеља, ја сам теби и много веће ствари поверовао, па рекох...

— Слушај, газда Симо, — пресече га одважно г. Станковић. — Ако је штогод чисто породично, ако је то ствар која се тиче само тебе и твоје госпође, ја те молим да ми не говориш. Ја поштујем и ценим и тебе и твоју госпођу толико, да не бих хтео...

— Па знам. Тако је! Ал' опет, коме би? Други ми не би помогао, а ти ми можеш помоћи!

— Ако мислиш да ти могу помоћи, то је друго.

И газда Сима, после овога увода, поче у испрекиданим реченицама да се исповеда. Има већ година дана како њега гризе сумња да му жена није верна. Он за то нема доказа, али има довољно повода да слути и нагађа. Од годину дана на овамо његова се жена више дотерује и моди но што је чинила кад је била десет година млађа; па онда, пре се љутила кад он изостане у друштву или ако отпутује, а сад изгледа да се томе радује. Па онда, није више љубазна према њему, газда Сими, чак би се могло рећи да је по гдекад и осорна; па онда... још пуно, пуно ситница које сабране све сачињавају повод за газда Симину сумњу.

Господин Станковић, у први мах преплашен да газда Сима не поткрепи своју сумњу каквим поузданијим доказом, охрабри се сад и поче разуверавати свога пријатеља.

Све су то неозбиљне ситнице. Чим се човеку увуче сумња у душу, свака му ствар изгледа значајна. „Ја сам за ово годину дана, колико долазим у вашу кућу, довољно познао твоју госпођу и, веруј ми, пристајем да јамчим за њу кадгод хоћеш и гдегод хоћеш".

Али, и ако му је још пуно врло разложних утеха рекао, није успео да разувери газда Симу. У једноме тренутку чак се дусну г. Станковић и рече:

— Па кад ми не верујеш, кад не примаш моје разлоге, ја не знам онда зашто си ме звао на саветовање и зашто си ми се поверовао.

— Да ми помогнеш, ако хоћеш! — рече газда Сима.

— У чему? Како?

— Покушавао сам да је хватам, али... дабоме, према мени је обазрива, па не могу успети. Кад би ти хтео?

— Шта? — изненади се г. Станковић.

— Кад би ти хтео да је ухватиш?

— Ама, забога — узе да се брани г. Станковић — не личи таква улога једноме пријатељу куће! Не, не, молим те немој то захтевати од мене!

— Добро! — учини газда Сима разочаран. — Онда ћу морати кога другог замолити.

Последње речи жацнуше г. Станковића и он се чисто трже. Опасност да неко хвата г-ђу Љубицу могла би бити управо опасност која њему прети. И зар није онда боље да он буде господар те опасности.

— Па добро! — обрати се он газда Сими. — Како ти замишљаш, како би имао да је ухватим?

Газда Сима му изложи свој план. Сутра после подне у четири он ће, газда Сима, послати служавку од куће каквим послом и то послом који ће је дуже задржати ван куће. Отићи ће и он, како би г-ђа Љубица остала потпуно сама. Тада, кад је она сама, око четири и по или око пет сати, да упадне изненада г. Станковић у кућу, кобајаги тражи газда Симу. Госпа Љубица ће га, реда ради, понудити да седне и он, нека не каже: „А не, хвала, кад није ту газда Сима, идем!" него нека остане и нек седи сат два, да види хоће ли то довести у забуну госпа Љубицу.

— А то, но, толико могу! одговори му задовољно г. Станковић, догледајући сву пријатност коју му ова нова улога нуди.

Сутрадан увече, у седам часова, састали су се понова у „Гранд Хотелу", јер је тако било уговорено, и г. Станковић је реферисао газда Сими.

— Седео сам — вели — читава два сата; разговарали смо о свему и свачему, али, руку на срце, нисам могао ништа да приметим.

— Па да! — уздише газда Сима. — Не може тако одједанпут. Морамо то да поновимо неколико пута.

И понављали су. Сам муж је удешавао и служавка да оде од куће и он да оде од куће, а г. Станковић и госпођа Љубица да се несметано састају.

После свакога састанка г. Станковић је реферисао своме пријатељу, уверавајући га да није ништа приметио, али то све није никако могло да умањи сумњу газда Симину.

— Пази се, обазрива је. Зна да си ти мој пријатељ, па се пази. Кад бих ја отпутовао на неколико дана: можда би се том приликом ослободила.

И несрећни муж отпутовао је, а г. Станковић, добар пријатељ, обилазио је и хватао његову жену. Када се газда Сима после три или четири дана вратио с пута, г. Станковић му је опет реферисао да није могао ништа ухватити. Газда Сима је и даље вртио главом тражећи нове начине да ухвати жену. Он је увртео себи у главу да је она неверна и да је он мора ухвати пошто пото.

— Најзад, пробаћемо још и ово! — рекао је муж. — Ја и моја жена сваке године идемо у Абацију и пробављамо тамо по шест недеља. Рећи ћу јој да ове године ја не могу, већ нека иде сама. А ти ћеш ми учинити ваљда још и ту љубав да одеш у Абацију и да пробавиш тамо шест недеља. Ако је збиља таква, ако је збиља оправдана моја

сумња, онда ће то најбоље тамо да се покаже, а ако се и отуда вратиш па ми рекнеш да ништа ниси приметио, тада ми ништа друго не остаје но да признам да сам био у заблуди.

— Знам, али... — узе да затеже г. Станковић.

— Знам шта хоћеш да кажеш... Разуме се, то се само по себи разуме. Ниси ти дужан, чинећи мени услуге, да се још и трошковима излажеш. Не, не, то ја разумем; поднећу ја све трошкове.

И тако су госпођа Љубица и г. Станковић отпутовали о трошку газда Симином и провели шест лепих недеља као што већ може жена без надзора мужевљева и нежењен човек с туђом женом провести.

Допутовали су заједно у Београд, а газда Сима их је дочекао на станици. И док се госпођа Љубица махала нешто око носача и својих ствари, г. Станковић је уграбио прилику да газда Сими стегне руке и да му рече:

— Буди потпуно спокојан. Уверио сам се да немаш никаквог разлога за сумњу!

Газда Сима, потресен и са сузама у очима, загрли свога доброга пријатеља, говорећи:

— Хвала ти, ти си за мене много учинио!

ПОКОЈНИ СЕРАФИМ ПОПОВИЋ

Јуче смо саранили покојног Серафима Поповића. Били смо на погребу ја, господин Андрија казначеј, капетан Јаков, Јеша инжењер и многи други. После погреба свратили смо у кафану и много, много разговарали о покојном господину Серафиму. Свак је знао по нешто о њему да исприча, а Јеша инжењер причао је и такве неке ствари, које се не могу веровати, али ми нисмо то ни примали к срцу, јер смо већ навикли да Јеша мало претерује.

Међутим све што је истина, и то права истина о покојном Серафиму, могло би се казати у неколико речи. Он је био четрдесет и шест година чиновник. Шта је пре тога био и како је постао чиновник, то ваљда ни он сам није више памтио. Био је тридесет и две године архивар у начелству; био је протоколиста и регистратор; једанпут је заступао и благајника, а два пута су хтели да га поставе и за концептисту, али су видели да нема

дара за то. То је био чиновник од главе до пете; свака длачица на његовој глави била је чиновник. Ако је ишао, он се бринуо да иде чиновнички; и кад је мислио, он се бринуо да мисли само као чиновник, и сваку мисао, па ма био и сам у соби, која не би доликовала чиновнику, одлучно би одагнао од себе.

Над његовим би се гробом са мирном савешћу могло исписати: „Сав чиновник".

Он сиромах није умео ни да разговара друкчије са људима, него као да каква акта чита. Погубио је све фразе свакидањег разговора и заразио се канцеларијским језиком, те су га тога ради често и исмевали.

Сретнеш га улицом, па га запиташ:

— Како, господине Серафиме, како?

А он подигне обрве, изнесе наочаре на чело, па вели:

— У одговору на ваше питање, хвала Богу, здрав сам.

После мало као присети се, па настави.

— У вези са малопређашњим мојим одговором на ваше питање, могу вам рећи да ми у неколико досађује кијавица.

Он, на пример, да момку да носи кући што је на пијаци купио, па вели:

— Препоручујући ти да ове ствари доставиш мојој жени, с тим да ме она о пријему истих надлежно извести.

Тако бар прича Јеша инжењер, па ако мало и заокругљује, ипак је тако, јер сам се и сам уверио.

Ја сам одлазио и покојниковој кући. Он је недавно изгубио жену и живи у кући са сином, који је сад практикант у срескоj канцеларији. Живи мирно, тихо, пензионарски.

Кад су га ставили у пензију, коју је сам тражио, ражалио се био грдно. Ништа му није било тако тешко као растати се са канцеларијом. Он је истински пољубио деловодни протокол и замолио је г. начелника, те му је — за спомен — поклонио један лењир, којим се он у канцеларији служио равно шеснаест година.

Првих дана пензионарског живота био је као утучен; устајао је рано као и пре, облачио се и нестрпељиво гледао у сат да не одоцни, а кад је изишао на улицу па се сетио да он управо нема где да иде и нема шта да ради, вратио се сузних очију у кућу, па би стао на прозор и гледао — гледао како чиновници пролазе за канцеларију, и у души мислио:

— Благо њима!

Најзад, кад га је жудња за канцеларијом почела готово да мори, досетио се леку — завео је канцеларију у својој кући и отпочео да управља кућом потпуно чиновнички.

Његова соба за спавање, осем кревета, ормана, чивилука и једне птице у кавезу, имала је између прозора и једну подугачку клупу на којој су ле-

жала три отворена протокола. На великом столу насред собе било је ваздан аката, дивит, пера и лењира — и онај шеснаестогодишњи лењир. За тим столом виђао сам га, онако сувоњава, са зеленкастим очима које су се чисто цаклиле кроз дебело наочарско стакло, увек добро обријаног и са чистим, белим прслуком.

Што би свакоме најпре пало у очи у тој чудној канцеларији, то је велики табак хартије на зиду, на коме је крупним словима писало: „кућно устројство". А ево неколиких одредаба из тога устројство:

Чл. 1. У кући се мора стално одржавати чистоћа и ред.

Чл. 2. Забрањено је, ма у коме делу куће, пљувати на патос.

Чл. 3. Млађи се не смеју свађати по кући, нити ми пак смеју одговарати, у случају да их ја грдим.

Чл. 4. Капија се има затварати свако вече у 8 сати, а отварати у јутру кад ја наредим.

Чл. 5. Мој син има долазити кући најдаље до 9 сати у вече.

Чл. 6. Слушкиња Ката има ми полагати рачун о пијаци свакога дана у 9 сати пре подне.

Чл. 7. Сваке суботе пре подне има се кућа претресати и чистити. Том приликом почистиће се и авлија као и све остале просторије.

У том устројству, које има 32 члана, било је

још ваздан других одредаба, а устројство је носило и нумеру „Дн. Бр. 19." са потписом „Кућни старешина Серафим Поповић".

Но и поред овог устројства, Серафим је издавао сваки дан и нарочите наредбе и тражио изјашњења, концептирао, заводио у деловодник, разводио и тако имао пуне руке посла.

Тако, на пример, дође Ката па вели:

— Господине, ономадашњи ветар разбио је два прозора на кујни.

— Добро, знам, прегледао сам — вели Серафим, па пресавије табак хартије и овако га испише:

„Данас престаде Ката и изјави да су два прозора на кујни разбијена. Како сам се и лично о томе уверио на лицу места, као и о томе да нема ту никакве Катине кривице, и како је одиста потреба да се та два прозора оправе, јер би у противном Ката у најкраћем року времена назебла, то *решавам:* да се још данас позове Мата клозер с тим, да у року од два до три сата оправи на кујни прозоре и накнадно поднесе рачун на исплату. Ово решење саопштити Кати, ради извршења."

Затим отвори деловодни протокол, заведе решење под број 114, проведе га и кроз регистар и нареди извршење решења.

Или, на пример, дође Ката па вели:

— Треба да купимо једно сто главица купуса, сад је јевтин, те да га спремимо за зиму.

Он, разуме се, опет пресавије табак, донесе решење да се купус *без лицитације* набави и „надлежно укисели“, стави нумеру и регистрира.

Тај регистар вредно је било прелистати. Изгледао је од прилике овако:

Купус види *Зимница.*

Киселе паприке види *Зимница.*

Прозора оправка 114.

Зимница 74, 92, 109, 126, 127, 128.

Брава оправка 12.

Лумповање мога сина 7, 9, 21, 43, 51, 62, 69, 71, 82, 73, 84, 102, 111, 129, 131.

Шунка купљена 32.

Лукац црни види *Зимница.*

Шерпења види *Каша.*

Плата Кашина 49.

Каша разбила *шерпењу* 37.

Сапун види *Марица.*

Марица вешерка види *прање* СВбр. 63.

Дуговање мога сина види *Лумповање.*

Из свих ових предмета, хајд да разгледамо акта под бр. 131, која су регистрована под *Лумповање мога сина.* Ми ћемо та акта проучити сасвим онако, како би, рецимо, адвокат проучио каква судска акта, јер, кад смо већ ушли у канцеларију покојнога Серафима, право је да се и ми канцелариски понашамо.

Из акта бр. 7 види се да је Ката 5 новембра доставила Серафиму да је његов син Никола 3

новембра дошао кући у 2 сата ноћу. На полеђини тога акта стоји ово решење: „Призвати Николу и благо а очински усаветовати га да то у будуће не чини, а затим овај предмет у акта“.

Из акта бр. 9 види се да је Никола, на три дана после „благог и очинског савета“, дошао кући у 3 сата ноћу. На полеђини тога акта пише ово: „Под данашњим сам изгрдио Николу тако, да му више неће пасти на памет ноћно тумарање.“

Из акта бр. 21 види се да је Ката 17 новембра доставила Серафиму како је Никола те ноћи прошао поред куће праћен свирачима; то је било око три сата ноћу, а затим, тек око четири, дошао кући. На полеђини тога акта стоји овакво решење: „Покушати опет благим начином убедити мога сина, како је такав начин живота шкодљив по здравље. У исто време одузети му дупликат кључа од капије који се при њему налази“.

Из акта бр. 43 види се да је 24 новембра предстао Серафиму Јанко механџија и потражио да му овај, Серафим, плати једанаест литара вина колико је његов син у разним приликама пио, а није платио и одриче плаћање. На полеђини тога акта стоји: „Одбијен молилац Јанко на основу пунолетства мога сина; у исто време препоручено молиоцу да моме сину, у акту именованом Николи, не да више да пије у његовој кафани“.

Акт бр. 52 гласи од речи до речи овако: „Јутрос предстаде Ката и саопшти ми да је мој син

Никола немајући дупликат кључа од капије, ноћас дошао кући у 3 сата 40 минута и том приликом прескочио капију. Како мој син Никола није следовао прво очинским саветима, као што се то види из акта под бр. бр. 7 и 21 нити је пак дејствовала на њега моја строга опомена, в. бр. 9, а — лишен дупликата кључа од капије, на основу мога решења под бр. 21, — учинио овим повторително дело, у колико се ово односи на лумповање његово и ново кривично дело — прескакање капије — то решавам, да се по овој ствари поведе најстрожија истрага".

Из акта бр. 62 види се да је Серафим излазио на лице места, т. ј. обишао капију, и том приликом уверио се да је „именовани Никола" приликом прескакања окрњио и ксимс на капији.

Акт бр. 69 морамо да препишемо цео, јер то је саслушање „именованог Николе", а по делу прескакања капије. Он гласи:

„На позив предстаде данас мој син Никола и на питање како се зове, одговори: да му је име Никола Поповић и да нема никаквог занимања, пошто је претходно изгубио службу. Рече још да му је 24 године, да је нежењен и да нема деце.

„На питање: да ли је он ноћу, 7 децембра, уопште лумповао и налазио се ван куће; призна де да је то чинио но не у злој намери.

„На питање: а да ли је он те ноћи, у 3 сата и 40 минута, вратио се кући и, немајући при себи

дупликат кључа од капије, који му је решењем мојим бр. 21 одузет, прескочио капију и том приликом, као што се то из извиђаја под бр. 62 види, окрњио на истој ксимс — Никола изјави да је морао прескочити капију јер друкчије не би могао ући у кућу.

„На позив да својеручно потпише овај акт, Никола не само што није акт хтео потписати но се још и смејао".

Ето, тако гласи тај акт, а акт бр. 71 тиче се оправке ксимса, те у регистру и стоји *ксимса оправка* види *лумповање мога сина.*

Из акта бр. 72, види се јасно да је „именовани Никола, немајући при себи дупликат кључа од капије", наставио редовно да прескаче капију.

Актом бр. 73 доноси Серафим решење да се умоли комшија Мита шнајдер да му за неколико ноћи позајми своју кучку, која је позната у вароши као врло насртљива, но с тим, да се Николи преко Кате саопшти да ће кучка Митина бити у авлији, и да ће зло проћи ако и у будуће буде прескакао капију.

Из акта бр. 84, види се да је Никола и даље наставио прескакање капије и да је то кучка врло мирно гледала „шта више спријатељила се с њим и тиме у неколико постала му саучесник", — стога Серафим доноси решење да се кучка „као неупотребљива" врати Мити шнајдеру.

Из акта бр. 102 види се да је Јанко механџија

опет предстао Серафиму и жалио му се, да је те ноћи Никола не само пио на вересију него је и пуцао из револвера, разбио једну лампу, три винске чаше, један тањир и исекао чаршав на асталу. На полеђини акта стоји решење: „Одбијен из истих разлога који су наведени у моме решењу од 24/11. бр. 43, и упућен да се жали надлежним властима".

Акт бр. 111 гласи: „Данас предстаде Ката и изјави, да се јуче после подне, док је она брисала прозоре, мој син Никола увукао у кујну, извукао њено сандуче које стоји под креветом, обио га и из њега украо дувански лоз, који је Ката од своје уштеђевине купила, и продао га Авраму дуванџији за осам динара". На полеђини тога акта стоји: „Како Ката није надлежна да пати због неваљалства мога сина, то да јој се откупи лоз од Аврама дуванџије с тим, да га преда мени на чување, а не да га и у будуће чува по сандуцима, који се дају тако лако обити."

Из акта бр. 129 види се да је „именовани Никола" украо са тавана Серафимову зимску бунду и продао је, а новац попио.

Акт бр. 131 садржи неколико злих дела „именованог Николе" те на полеђини тога акта, који је уједно и последњи по овом предмету, пише: „дићи за увек руке од мога сина и оставити цео овај предмет у акта, пошто нема шта више по њему да се ради."

Ето тако изгледа тај штос аката који је, уосталом и најкрупнији у архиви покојног Серафима Поповића.

Последњи је број у деловодном протоколу, до којега је пред смрт дотерао, бр. 196, али се види да је последњих десет петнаест нумера заводио у све већим и већим размацима времена. Тако бр. 191 заведен је под 4 мартом, 192 под 11 мартом, бр. 193 под 27 мартом, бр. 194 под 9 априлом, бр. 195 под 16 априлом а бр. 196 под 2 мајем.

Бр. 193 гласи: „Јутрос предстаде Ката и саопшти ми да је канаринка цркла. Бог да јој душу прости", а на полеђини акта стоји решење: „Наређено Кати да мртву канарнику закопа у башти, а да је не баци како је не би мачке појеле".

Бр. 194 гласи: „Пошто се данас осећам врло рђаво и пошто ми сви лекови, које ми је Ката до сад приправљала, не помажу толико — то, а по савету саме Кате, рашавам да се позове лекар". На полеђини тога акта пише: „Набавити лек по рецепту лекарском и држати се тачно његових прописа".

Бр. 195 гласи: „Пошто је данас равно седам година како је моја добра жена Марија умрла, то издати Кати 7 гроша да припали свећу на гробу и да позове свештеника да окади гроб". На полеђини тога акта пише: „Извршено. У акта."

А акт бр. 196 гласи: „Данас предстаде Ката и саопшти ми да јој се моја болест не допада, те

да би требало позвати лекарску конзилију. Ма да сам противан томе, ипак, увиђајући да су Катини разлози донекле оправдани — решавам да се за после подне у 4 сата позове лекарски консилијум".

То је уједно и последњи акт покојног Серафима Поповића, а бр. 196 последњи је у његовом деловодном протоколу.

ЦАРИНА СЕ МОРА ПЛАТИТИ

Било нас је у купе-у четворо. Један, рекао бих трговац, из провинције, један свештеник, ја и једна дама, лепа и љупка плавуша. Кад је воз већ измакао из Београда, те кондуктер дошао да прегледа карте, сазнао сам да је дама странкиња, јер се није могла споразумети с кондуктером, те сам јој ја морао помоћи. Том сам приликом сазнао и да путује у Солун, и врло јој је пријатно било кад сам јој рекао да ћу јој бити сапутник све до Солуна, јер, вели, први пут путује на Исток, а не зна језике, па јој је тешко снаћи се.

Још кад је кондуктер прегледао карте, наш сапутник поп питао га је брижљиво: има ли који купе празан. Кондуктер му није најљубазниије одговорио, те се поп сам дигао да прокрстари цео воз па, кад најзад дође да узме своје торбе, он нам, као извињавајући се, рече:

— Имам да путујем целу ноћ, а не могу да заспим док се не испружим!

И оде негде те остасмо нас троје. Како је већ настала и поноћ, то свако од нас наслони главу на свој кут, покушавајући да колико толико продрема, колико је то могуће при очајноме дрмусању вагона.

На нишкој станици, где смо пред зору стигли, учинио сам нове услуге лепој странкињи. Добавио сам јој свеже воде да се умије, донео јој топлу кафу из ресторације и набавио јој неке стране новине. Ту, на нишкој станици, напустио нас је и онај трговац, те у купе-у остадосмо само ја и странкиња.

У разговору рекла ми је да у Солуну има удату сестру, коју већ две године није видела, па јој иде у походе. Једва је, вели, намолила мужа да је пусти, јер он, вели заузет послом, није могао да је прати, а врло се бринуо како ће сама на тако велики пут. Бојао се још да на Истоку нису људи довољно пажљиви према дамама, па га је то највише уздржавало да је пусти саму на тако далеки пут.

— Кад се вратите, госпођо, ви реците господину супругу, да су на Истоку људи исто тако пажљиви као и на Западу.

Јако се радовала кад сам јој рекао да и лично познајем њеног зета, шефа једне стране трговачке фирме у Солуну и молила је да јој дам своју карту како би се сестри и зету могла похвалити услугама које сам јој чинио на путу. Очигледно јој је

било мило кад је из визит-карте прочитала да сам виши конзуларни чиновник, те је од тога тренутка била још љубазнија према мени. Не значи то да је и дотле била нељубазна, али, ко зна, можда је у себи зазирала од овога случајнога познанства ма с ким, бојећи се да га се тамо у Солуну мора женирати. Од тренутка када је сазнала ко сам ја, она је у опхођењу сем љубазности унела и један тон поверења.

Причала ми је о своме срећном браку, о мужу који је тако пажљив према њој, и о себи као жени, која мужа воли увек истом љубављу као и првога дана.

– Колико је већ како сте удати?

— Две године и пет месеца.

— Охо! — учиних ја.

— Зашто, што се ишчуђавате? — запита ме она изненађено.

— Мислим, то је довољно, да се прва љубав охлади нешто мало.

— Мислите? — учини она као мало увређено и напући своје румене уснице.

— Да! Али не замерите ми, јер ја имам своје нарочите назоре о браку.

— Назоре? Зар постоје разнолики назори о браку?

— Разуме се. Моји су на пример назори, да је мужу и жени довољно годину дана да буду љубавници, већ друге, треће, четврте године и даље

они су другови, а седме, осме и даље они су пријатељи. А кад брак преброди већ и двадесету годину, онда су рођаци.

— Мислите? — ишчуђава се млада женица. — А ја мислим да ће увек бити овако, само овако. Бар ја не мислим никад да изменим своје осећаје. Овакав ми однос према мужу годи, па што би га мењала.

— Ох, госпођо, ви сте млади, ви не познајете још живот, па зато говорите са таквом упорношћу. Не знате ви како је једна ситница, незнатна, непредвиђена ситница, кадра да измени све у животу. Замислите једна кола која иду путем. Кола здрава, коњи снажни, друм раван, и они који се возе безбрижни су и потпуно уверени — као ви сада — да ће без потреса стићи куда су пошли. Па један мали камичак и шина прсне, и точак се растури и кола се претуре... О, тих непредвиђених појава има много, много у животу.

Како сам, говорећи то, гестикулирао, она опази бурму на моме прсту и одмах ме прекиде:

— А господин је жењен?

— Да! А то значи да вам из искуства говорим.

— Госпођа је у Солуну такође?

— Јесте. Ја сам службеним послом био неколико дана у Београду.

Затим смо разговарали о Солуну и о Истоку уопште. Воз је пролазио кроз станице, кроз по-

кошене ливаде, и кроз живописне кланце и журио граници, која је тада била иза Врања.

— Још само једна станица, па смо на граници — узех јој објашњавати.

— На граници? — запита она нешто мало узбуђено.

— Да!

— Тамо се врши царински преглед?

— Да, на турској страни.

— Јесу ли строги при прегледу?

— Па .. нисам, нисам имао прилику да искусим, ја сам заштићен дипломатским пасошем, али, колико сам посматрао око себе, строги су, врло су строги.

Млада жена ућута и дубоко се замисли, а чело јој омрчи једна сенка бриге. Нисам више могао да успем ни да разговорам, одговарала ми је са да и не, и што се воз више ближио граници, она је све брижнија постајала, тако да ту бригу није умела више ни да сакрије.

— Ви као да сте нешто узнемирени? — покушавам ја да је увучем у разговор.

— Одиста... забринута сам... Не знам, да ли смем да вам кажем?

— Али, зашто не, госпођо?

Она поуми да ми каже шта је мучи, али глас јој задрхта, заигра јој јабучица на белом грлу и ударише сузе на очи.

— То није лепо... ја знам да није лепо, али... — покуша да говори, али се опет загрцну.

— Али, забога, па то није ваљда каква трагедија?

— Не, али ме одиста женира пред вама. Рекла сам моме мужу да нећу, али, шта ћете, кад је тако страсан трговац, па хоће сваку прилику да искористи. Видите ове кофере?... и она ми очима показа свој багаж, који је био многобројан.

— У њему је ваша тоалета?

— Не, господине, у њима има робе, пуни су трговачке робе. Мој муж је шаље моме зету, да је распрода, те да тако истера трошак који ћу ја на путу учинити.

— Значи, то је шверц?

Она обори поглед и порумене.

— Па како сте прешли нашу границу?

— Ја, не знам. Један пријатељ мога мужа из Земуна превео ме је и он је о свему водио бригу, нисам ја.

— Па сад?

— Ужасно ме је страх. Да ли строго прегледају?

— Мислим! У Турској је сад јако развијена четничка акција, пребацује се оружје са свих страна и на све могуће начине. Није дакле чудно што цариници нарочито строго прегледају путничке кофере

— Па шта да радим? — писну она очајно и очевидно је обузе права грозница.

Ја слегох раменима и ако сам осећао дубоко саучешће према тој лепој женици, која је запала у тако тешку неприлику.

— Даћу да се царини, нека наплате. То ће бити наука моме мужу да други пут тако не ради.

— Да, могли би, само... — то није тако обичан посао. Морали бисте можда остати овде на граници читав дан, јер морали би робу претоварити за предају, па затим направити царинске декларације, и тек затим би се та роба испослала да се царини у Солуну, где би стигла ко зна кад и ко зна како. Питање је да ли би све и стигло.

— Па то је ужасно! — писну она поново и стаде свим телом дрхтати од грознице — Помозите ми!

— Радо, госпођо, врло радо, али како? Да је то код наших власти можда бих и могао интервенисати, али код турских...

— Гледајте, како ме тресе грозница! — и пружи ми своју меку и топлу руку, која је горела као жеравица.

— Госпођо! — одважих се ја најзад побеђен сачешћем. — Учинићу, што иначе никад не бих.

Њој засијаше очи и она их управи молећи.

— Није исправно што ћу учинити; огрешићу се о своју савест, али, вас ваља спасавати.

— Ох, господине! — узвикну она благодарно.

— У мој пасош уписана је и моја жена...*)

— Па?

— Ви ћете сакрити свој пасош, и ја ћу вас пријавити као своју жену.

*) Тада није било фотографија на пасошима.

— Не видим . . ?

— Рећи ћу вам. Ја сам дипломатски чиновник. Моје и моје породице ствари се не прегледају. Ви ћете за турске власти, за оних четрдесет минута бављења на граничној станици, важити као моја жена, а цео багаж као наш породични багаж.

Освежи јој се лице и благодарно ми пружи руку.

— То је добро, то је дивно! Како ће се мој муж слатко смејати кад му будем причала да сам, силом прилика, четрдесет минута, бар формално, била туђа жена!

— Јесте ли задовољни?

— О, господине, како да вам благодарим!

Воз већ поче да звижди означујући границу, пројурисмо крај српске, а затим турске пограничне карауле, а затим воз уђе у турску граничну станицу Жбевче.

Паде ми одмах у очи један необичан поступак. Воз опколише војници, не допуштајући никоме да слази. Мало затим, уђоше у вагон представници полицијске и царинске власти, и са њима један лекар. Ја им рекох ко сам и госпођу представих као своју жену и цео багаж као наш породични багаж. На њеном је челу још увек трептала брига а у очима страх. Дану душом тек кад полицијски и царински чиновник учтиво салутираше, али тада приђе лекар и саопшти нам да је, поводом извесних заразних болести, у пограничним крајевима

(мислим појединачни случајеви колере) заведен са њихове стране тродневни карантин на граници.

Разуме се, није се имало где, морало се наредби потчинити. Госпођа се тешко ожалости када чу. Сестра ће је чекати, јер јој је јавила дан доласка, а она три дана, пуна три дана, да седи овде, у пустињи . . . Умирио сам је као и себе, рекавши да се тој наредби морамо покорити, па ма како непријатна била.

Остале путнике упутише у једну велику бараку, а мене и моју жену у једну засебну собу, хотећи тиме да укажу пажњу моме положају.

— То је за вас и за госпођу! — рече лекар, који нас је лично допратио.

Она пребледе и мал' не посрте да падне.

— Како . . . ми заједно . . . у једној соби . . ?

— Ћутите, молим вас, да се не одате. Разуме се заједно, не могу вас тек они као моју жену одвајати.

— Али . . . — узе она даље да се буни — Не, не, Боже сачувај. У истој соби три дана . . .

— И три ноћи! — додадох ја да би је утешио.

Запрепашћење је, разуме се, било још веће кад смо ушли у собу и она спазила само један кревет. Не могаде да се уздржи, већ бризну у плач.

— Госпођи је тешко? — запита лекар, који нас је увео у собу.

— Да, оставила је болесну мајку, па сад три дана, док смо у карантину, неће имати вести. Знате већ како је...

— Да, да, разумем! — потврђује добродушни лекар и удаљава се, пожелевши нам пријатан боравак у овоме необичноме стану.

Чим је доктор закорачио праг, она, дотле ваљда уздржавајући се на силу, бризну у хистеричан јплач, кроз који је једва изговарала испрекидане речи:

— Ја нећу да проведем у кревету три ноћи са туђим човеком; ја нећу да изневерим свога мужа; а нећу своју савест да натоварим грижом... разумете ли, нећу па ма ме и живота стало!... Идем, идем да кажем доктору, да ја нисам ваша жена, да је ово злочин, што се са мном чини!...

Пустих је да се мало исплаче, па јој узех објашњавати.

— Што се вашега мужа тиче, он пре свега и заслужује да буде кажњен. Пустити младу и лепу жену у свет и још натоварити јој овакве невоље, то заслужује највећу казну. Што се гриже савести тиче, ви морате, госпођо, знати да сам и ја жењен, те и ја имам да понесем грижу савести и то не својом но вашом кривицом.

— Мојом кривицом? Зар сам ја измислила да смо муж и жена?

— Нисте, али сте измислили шверц, и требало вас је спасавати.

— Но, лепо сте ме спасли. Не, не, нећу, идем ја да пријавим све власти.

— Можете, госпођо, ја вам не браним, само вас

молим да претходно размислите о овоме: мало час у вагону, кад сте били у очајној, у безизлазној ситуацији, да бих вас спасао, ја сам учинио једну несавесност која је недостојна мога положаја. Када би се то сазнало, ја бих изгубио службу, а ви, сем што би себе огласили за кријумчарку, још би и кривично одговарали за обману власти.

— Па то је ужасно! — учини она. — Па то значи да се морам покорити судбини.

— И ви и ја.

— Господине, можете ли ми бар дати часну реч?

— Једина часна реч коју вам могу дати то је, да никада и ником нећу казати о овој... како да кажем... о овој нашој ситуацији.

— Не само то, већ можете ли ми дати часну реч, да нећете ни злоупотребити ову ситуацију?

— Госпођо, дајем вам је до граница могућности, а те границе нису веће од обима овога кревета у који морамо вечерас заједно лећи.

— То је ужасно, то је ужасно! — настави она да јеца и ја је оставих њеном болу.

Једва се доцније нешто мало примирила. Сутра дан ујутру била је већ много мирнија, другога дана још мирнија, а после треће ноћи сасвим мирна и без икакве гриже савести.

У вагону, на даљем путу до Солуна, већ смо врло пријатно проводили и ћаскали. Опоменуо сам је на наш разговор пре границе.

— Сећате ли се, кад сам вам рекао да је једна ситница, незнатна, непредвиђена ситница, кадра да измени све у животу. Замислите кола која иду путем. Кола здрава, коњи снажни, друм раван и путници се возе безбрижно, уверени да ће без потреса стићи где су пошли. И један мали камичак, и шина прсне, и точак се расточи и кола се преврну.

— Одиста, одиста — одговори она смешећи се — овом приликом кола су се потпуно преврнула.

— Али једно морате признати, ваши су кофери остали неповређени, у њих није нико завирио, и ви нисте платили царину.

— Мислите?...

На солунској станици нас је дочекала њена сестра, којој је она из карантина писала. Мора да је у писмима похвалила моје услуге на путу, јер ми њена сестра, при представљању, топло захвали што сам јој се сестри нашао на путу:

— Хвала вам, господине, ви сте врло усрдно помогли мојој сестри!

— Учинио сам све што сам могао! — одговорих ја и наши се погледи још једном сретоше...

НОГЕ БРОЈ 14.

Г. Сима Селић предао је синоћ духовном суду кључеве, са изјавом да није у стању више да одговара својим брачним обавезама. Господин Сима је у последње време улагао велике напоре да сачува углед своје фирме у брачној чаршији, али кад је увидео да је његова брачна пасива много већа од активе, одлучио се да преда кључеве и одлуком духовнога Суда, над браком г. Симе Селића од јуче је отворен стечај.

Као и приликом свих других стечаја и у овој се прилици појавила у чаршији разнолика мишљења. Једни су сажаљевали г. Симин случај, други су злурадили; једни су га бранили а други осуђивали. Једни су били мишљења да је г. Сима жртва поверења; а други су тврдили да су г. Симу поткрадали тајни ортаци, па је с тога морао пасти под стечај.

Његов блиски пријатељ г. Љубисав Стојановић замерао је и сад, као и раније, што је у брак унео луксузан артикал.

— Какав луксузан артикал? — питају га остали заинтересовани.

— Па тако, брате, узео је сувише младу жену, а сувише млада жена за човека који је прескочио четрдесет пету је прави луксузан артикал.

И изгледа да тај његов пријатељ г. Љубисав Стојановић има донекле право. Они су се до душе волели, г. Сима и његова супруга; и то су неколико пута рекли један другом пре венчања, али им се нису „нарафи" подударале. Тако на пример г. Сима је имао нараф да се раскомоти, да скине ципеле, да раскопча крагну после вечере и да седи са женом крај отвореног прозора ради чистог ваздуха. Па онда волео је да води разговоре о скупој кирији, о јеловнику за сутрашњи ручак, о породичним новостима и уопште о кућевним и породичним бригама.

Госпођа Мица међутим имала је сасвим другу нарав. Она је волела живот ван куће и то онај ведри и весео живот. Волела је да иде у кино и знала је биографије свих филмских глумаца; волела је корзо и познавала је све шетаче у главу; волела је плажу и да јој је могуће било она би и спавала тамо; волела је утакмице, трке и уопште све манифестације где су се збирале и тискале гомиле. Њена је неодољива пасија била: да се фотографира у костиму за купање у свима позама, а њен је идеал би да буде филмска глумица. Бивало је погдекад да сатима пробави на огледалу питајући себе: Јесам ли ја фотогенична?

Разуме се да се две такве нарави као што је породична г. Симина и филмска госпођа Мицина, нису могле увек и у свему да сложе, али ипак брак је како тако трајао и таворио. Не би ни сад тај брак пао под стечај да се није десило нешто потпуно неочекивано, нешто преко чега г. Сима није могао равнодушно да пређе; нешто што је морало довести до прелома.

То је било пре петнаест дана, када је г. Сима као обично у недељу ујутро отишао фризеру да му мало потшиша косу, да му мало обрије врат и поткреше бркове. Била је велика навала, као што то увек недељом изјутра бива. Пошто су му са разних страна уз штрицкање маказа довикнули: „Добар дан желим!" и понудили га да седне, узео је он једну празну столицу од оних које су поређане крај зида за стрпељиве посетиоце који чекају на ред. Шегрт му је одмах донео читав прегршт разних новина, али, како их је он већ јутрос код куће прочитао, узео је само један илустровани лист да га од дугог времена разгледа.

Већ на првој страни тога листа, управо на унутрашњој страни корица, њему је пало нешто у очи. Он се мало дубље загледа, па, неверујући сам себи, извади џепну марамицу, обрише џвикер, натаче га и понова загледа. Када му је и то било недовољно, он се диже и отиде до врата да при дневној светлости боље загледа слике које су биле на тој страни корица.

Када је већ два и три пута загледао, он на један мах баци на под новине, опљуну, шчепа шешир и као тане из пушке излете из радње, а сви се присутни узневерише.

— Шта му би? — запита једновремено неколико муштерија.

А г. Сима гимнастичким корацима одјури до првога киоска на углу улице и купи један број онога истога илустрованога листа који је мало час бацио на под, па са тим бројем у шаци, оним истим гимнастичким корацима, одјури право кући.

Чим улете у собу, он без икаква увода, ударајући шаком по оном илустрованом листу, дрекну:

— Мицо, ово су твоје ноге!

— Какве ноге? — изненади се госпођа Мица.

— Ово су твоје ноге! — пишти даље г. Сима и отвара корице показујући на једну слику женских ногу под бројем 14, на конкурсу најлепших ногу.

Госпођа Мица узе новине, загледа слику, па их онда остави:

— Не знам по чему можеш тврдити да су ово моје ноге?

— Не одричи, Мицо, не одричи. Та ваљда нисам толико слеп да не могу ни своју домаћу ствар да познам.

— Ово нису моје ноге! — тврди упорно госпођа Мица. — Јер, кад би биле, ја не видим зашто би то морала крити. Није то ништа ружно.

— Ама како да није ружно слати ноге на конкурс.

— Па то цео свет чини.

— Није истина. То паметан свет не чини. Ето јеси ли чула кој' пут да сам ја послао своје ноге на конкурс?

— Но! — учини госпа Мица и паде јој поглед на његове бокс-ципеле број 47.

— Ја ноге женине сматрам као фамилијарну ствар, а фамилијарне се ствари не износе по новинама. Ја то не дозвољавам, ја то... и он настави да зипара.

— Па добро, ако ми не верујеш, а ја ево пристајем да се образује комисија.

Г. Сима одскочи с места као да је на мертечки јексер нагазио.

— Ама каква комисија, жено, шта је теби по богу брате. Зар ћу сад читаву комисију да сазивам да ми завирује у домаће ствари.

— Па не мислим ја државну комисију, али тако...

— Никакву комисију, разумеш ли, никакву комисију.

— Па не мислим ја комисију, него више онако сведоке.

— Ама какве сведоке, по богу жено! Зар ћу ја сведоцима да доказујем јесу ли ово ноге моје жене или нису. И ко да сведочи? 'Ајде, реци ми, ко да сведочи?

— Па очевидци.

— Ама какви очевидци? Шта имају ту очевидци? И кога ти сматраш за очевидца?

— Па онако. . .

— Онако или овако, али, Мицо, ово су твоје ноге. Признај, Мицо.

— Иди, Бога ти, како можеш тако што тврдити. Шта ће ми да шаљем ноге на конкурс!

Од тога дана у г. Симиној кући свакога су се дана водили овакви разговори. Свако је упорно тврдио своје, а ни једно ни друго није могло противно да докаже. И ако је г. Сима онај број илустрованих новина носио у џепу, ипак се њиме није могао да користи, јер није тек ваљда могао, чим кога сретне познаника, да развије новине и да га упита:

— Шта мислиш ти, Бога ти, јесу ли ово ноге моје жене?

И та хладноћа и та затегнутост у браку г. Симином, због конкурса лепих ногу, потрајала би још дуже можда да се није десило оно што се морало десити. Објављен је резултат конкурса и ноге бр. 14 добиле су прву награду, а одмах затим, у само подне, дође у г. Симину кућу један одбор и предаде му сребрну вазу као награду за најлепше ноге његове жене, уз срдачна честитања за успех.

Тога дана по подне предаде г. Сима кључеве своје брачне фирме духовноме суду, а госпа Мица са сребрном вазом исели се из куће.

ДРАМСКИ ПИСАЦ

Да вам га опишем. Сух и дугачак као монолог; мршав као фабула; погледа неодређена као експозиција а загонетан као перипетија. Њега, који је целом својом спољашношћу представљао једну трагедију, могли бисмо представити чак и у чиновима. Његове ноге, којима је управо и ушао у литературу, могле би се замислити као први чин; његов трбух конкавне форме, прилепљен за ртењачу, извесно би се могао сматрати као други чин те целине, јер је јасно представљао садржину њену; трећим чином могле би се по празнини својој сматрати груди, а четврти чин, крај трагедије, представљала је његова глава.

Његова би се спољашност дала упоредити чак и са врстама драмске поезије. Тако, на пример, ноге су му биле балетске, трбух оперетски; груди, увек испуњене сукобом целе скале људских осећаја, драмске, а глава, његова је глава уистину била и његова трагедија.

Познајете ли га сад?

Ако га ипак не познајете, а ви онда станите једног дана на једном од најживљих београдских раскршћа и обратите пажњу на оне људе, који носе акта под пазухом, а који ће извесно проћи крај вас, ако се ту дуже задржите. Проћи ће најпре човек са масом аката у прљавим корицама од папендекла — то је судски позивар; па ће онда проћи човек са актима у омоту од црне мушеме — то је извршитељ; па ће онда проћи човек са актима у кожном портфељу са никленом бравицом, — то је адвокатски приправник; и проћи ће човек са дебелим свежњем хартија везаних канапом, — то је драмски писац. Тај јури као бесомучан у лов. Он мора ма кога данас ухватити, да му прочита драму. Има већ пет месеца, како је написао и није успео никоме да прочита. Један њен препис лежи за све то време у позоришној архиви, а други му је стално под пазухом. И — са пуно поуздања у свој ноге, да ће га оне увести у литературу — он с тим преписом под пазухом јури од немила до недрага и чини све могуће покушаје, не би ли коме рукопис прочитао, али не успева.

Бивало их је, који су се на његово преклињање и сажалили, па и пристајали, али, кад је он дрешио канап са рукописа, кад су очајно запазили величину рукописа, безобзирно су се спасавали, као што се човек спасава пожара или поплаве.

Иначе је то врло тешка ствар избећи од песника,

приповедача и драмских писаца да вам не читају своје радове. Само ипак има неке разлике између онога што се да поднети, и онога што је неподношљиво. Кад вас песник ухвати гдегод у заседи, при кафи на пример, па извади парче хартије из унутрашњег џепа на капуту, а ви направите лице као кад се решавате да пијете кинин без обланде; зажмурите, прогутате, попијете мало воде и часком вам мине горчина. Кад вас приповедач ухвати, да вам прочита своју причу, а ви направите лице као кад седате у фотељу код зубног лекара. Предате се судбини, издржите једну малу грозницу, мешкољите се нервозно у фотељи, али вам онај енергично завлачи кљешке у уста и чупа зуб. Али, ако вас се драмски писац дохвати, онда је то страшно осећање за време док вам он чита драму. Ни мање ни више, но вам изгледа, као да вам је неко везао и руке и ноге и положио вас на железничке шине, где ће вас стићи сигурна смрт. Ви најпре чујете из далека тутањ воза, па све ближе, све ближе, већ видите далеко у мраку она два светла локомотивина ока, осећате, како вам дах престаје, срце не куца, крв не струји, а сваки мишић игра на вама и тресе се. И воз наилази, прелази преко вашег тела, дроби вас, мрцвари вас и рашчлањује вас у најситније делиће. Ето, тако вас осећање обузима, кад паднете шака драмскоме писцу и овај успе да вам чита своју драму.

А они, несрећници, знају то и гоне вас. Крену се са разних крајева Београда, без ловачке карте, и лове вас као животињу. Има их, који се одмећу у шуму и власти им уцењују главу, али они хајдукују. Заузму заседу, па чим наиђе какав миран и скроман путник, а они излете и напере рукопис на њега:

— Живот или драму да слушаш!

А и морају грешници тако, јер друкче не могу успети. Ето баш он, који већ пет месеца јури београдским улицама са својих пет чинова, шта и шта није чинио, да лепим приволи људе.

Једном је био позвао два своја пријатеља на вечеру, на дан славе своје. Унапред им је густирао ћурана на подварку, питу с месом и смедеревско вино. И обећали му доћи, како не би на тако добру вечеру дошли.

Кад увече, он их очекује, очекује их нестрпљиво, а њих нема. Тек у зло доба стиже му писмо, које овако гласи: „Мал' се не преварисмо, да дођемо. Управо већ смо били пошли, па се с пола пута вратили. Сетили смо се, да си нас на вечеру намамио само да би нам прочитао драму. Хвала ти, волимо и гладовати!"

И није их успео намамити.

А он је морао некоме прочитати своју драму, ма коме било, само је морао прочитати.

* * *

Једнога дана иде он улицом, овом приликом изузетно без рукописа под пазухом. Пошао је

„приватним" послом, а чим га сврши, вратиће се он већ по свој рукопис.

На првоме ћошку срете он свога познаника, једнога неочешљаног лирскога песника, коме је иначе он из дна душе завидео већ и стога, што овај своје производе може и у џепу да носи.

— Где ћеш? — запита драмски писац мрачним гласом, тоном којим би његов јунак говорио, на пример, у четвртом чину.

— Ох, — одговори лирски песник — свет је тако немилосрдан! Од јутрос већ тражим један динар на зајам, и нигде срца, нигде душе, нигде осећаја.

— Да, да! — потврди драмски писац, уверен и сам, да свет одиста нема милосрђа.

— Ах! поче опет лирски песник — о, погледај ме, какав сам. Обрастао сам у длаци као шумски човек. Хтео бих да се обријем, али како ћу?

У души драмскога писца сину једна пакосна и одвратна мисао. Његово лице у томе моменту доби израз интриганта из другога чина његове трагедије, због којега на крају петога чина седморо њих гину невино. Он немилосрдно промери изгладнелога и неизбријанога, а скроз невинога лирскога песника и у тону своје поменуте улоге рече му благо:

— Ја бих ти могао помоћи.

Лирскоме песнику сину лице, као у срећним моментима, кад му падне идеје за песму на памет. Он само зину и пружи руку за динар.

— Немам у готовом, али бих те могао обријати.

— Ти?

— Па зашто не? Ја сам себе бријем и врло сам се извежбао. У војсци сам бријао све своје колеге, имам необично лаку руку. 'Ајдемо мојој кући, часком ћу те обријати.

Лирски се мало разочара, јер њему колико је било стало до самога бријања, толико исто и до онога кусура, који би му заостао иза динара. Али, сетивши се једне своје дивне лирске песме, коју је завршио речима: „Боље ишта него ништа", он махну руком и пође кући драмскога песника.

И сад настаје права драмска сцена. Лирски седа на столицу, а драмски му савија пешкир око врата и почиње га сапунити. Разуме се, за време све те претходне радње води се искључиво литераран разговор.

Пошто је лирски песник већ био довољно насапуњен, исука драмски писац бријач тако крвожедно, као љубоморни муж у петом чину његове трагедије, и дочепа се коже лирскога песника. Један, два, три, четири потеза, и под сапуницом се појави светла кожа лирска. Драмски диже бријач у вис, измаче два три корака уназад и зажмури на једно око, као што би сликар учинио, када повуче нов потез и измакне се од слике, да је посматра. Био је задовољан својим радом, лева страна песникова образа била је обријана.

Он у том тренутку појми, да је наступио онај

час. Сави бријачницу и однесе је у другу собу, а отуд изнесе велики свежањ рукописа.

— Шта је то? — ужасну се лирски.

— Овај. . . хтео бих, знаш, да ти прочитам своју трагедију.

— Не, побогу брате, — врисну лирски песник — немам ја кад.

— Часком ћемо бити готови.

Лирски појми у том тренутку да побегне, премери једним погледом, колико је растојање до врата, спази чак крај пећи један ватраљ, који би му могао послужити као оружје за одбрану, али — сети се у томе моменту, да му је само једна страна образа избријана, а друга још увек насапуњена, и немоћно клону у столицу.

А драмски већ раствори табаке и поче чин први. Лирски се клонуло завали у столицу, безизразно гледа, а претрнуо немим страхом, као човек, кога на носилима носе у секцир-салу.

Онај већ зашао у први чин и његов монотони глас звони тупо као посмртно звоно. Он чита, чита, чита, чита, чита. Он чита алапљиво, као што би изгладнео човек ждерао; његово лице не губи израз пакосног и себичнога задовољства; његове очи после сваке тачке погледају жудно у жртву, очекујући ма какав знак одобравања.

А жртва, до пола обријана, а до пола насапуњена, седи немоћно у столици и преврће очима. Он је најпре покушао да прати сказаљку на сату,

који о зиду виси, али се затим свом одвратношћу окрете од те справе, која својим бескрајно лаганим ходом као да се беше удружила са драмским песником, да га мучи.

Он је тупо гледао час у таваницу, пратећи пажљиво једну муху и њене покрете; затим је опазио једну рупу на зиду и почео размишљати о њој, да ли је од ексера или је то опао малтер само. Заустави му се затим поглед на једним подртим папучама под креветом, и узе о њима да размишља.

— Боже мој, шта ли су коштале те папуче док су биле нове? Изгледа, да су биле црвене некад...

А онај чита, чита, чита, чита. . .

Најпосле жртви поче да се навлачи нешто бело на очи. Зенице му се проширише као мачки у ноћи, па засузише крупним сузама. Капци падоше један пут, други пут, па трећи пут и осташе оборени, — он заспа.

— А не, само то не! — дрекну драмски писац, кад спази да он спава и продрмуса га као рекруте у војсци.

— Изгубио си најлепше место. Морамо се вратити, да читамо поново седму појаву.

Ама чуо сам је.

— Не, не, ниси.

И он се врати девет листова унатраг, а то је за несрећну жртву значило, да више не сме ни помислити на спавање. Он отвори очи широм и предаде се наново судбини.

А онај чита, чита, чита; чита непрекидно, чита без одмора, чита без даха.

Лирски се опет окрете да посматра муху, рупу, папуче. Он није више ништа видео, он није ништа више чуо. Нешто нејасно, неодређено звонило је и зујало око његових ушију; час као воз, који огромном брзином јури, час као провала облака, која лије; час као лава, која засипа, а час као олуј, који носи, обрће и тресе.

Њему почеше да се јављају визије; виде лепо змаја, онога из дечијих бајака, који поче да дува на њ најпре хладним ветром, па онда топлим. Виде и аждају, којој пламен сикће из чељусти, и осети, како га тај пламен пече и пали; виде најзад и змијског цара и осети како га жалаца својим отровним жаокама.

Прошао је један сат, два, три, четири, пет, шест сати читања. Шест пуних сати читања, још мало па дан. А онај још није готов.

Лирски погледа у остатак непрочитаних табака и уздахну тешко и дубоко. Тај остатак још никако није обећавао скори крај.

Он учини један очајни покрет руком, хотећи да моли за милост. Али том приликом додирну образ, онај обријани део образа, и на своје запрепашћење осети под руком, да му је на истоме већ наново израсла брада.

Толико је дуго трајало читање, да је грешнику наново израсла брада.

Сазнав, у овој прилици тај утешни факт, он дочепа пешкир, који му је повијао врат, убриса сапуницу са друге стране образа, и наже на врата очајно, као што би човек испред поплаве бегао...

Никад га више драмски писац није могао да ухвати, да му прочита крај, и ако га је уверавао, да су остале још само две сцене.

ТРАГЕДИЈА МЛАДОСТИ

I

Не може се често ни веровати, колика је дуга историја г. Стојановића. Он, који на београдској пијаци важи као „вечито млад“, па тако дугу историју има за собом.

— Господин Стојановић? — рекла је прошлогодишње светосавске забаве госпођица Петровићева једној својој интимној пријатељици — а, господин Стојановић је зимзелен међу цвећем, које расте на београдским баловима и забавама.

И ма да би то упоређење донекле и било тачно, не би се могло дословце усвојити, јер тек се за г. Стојановића не би могло рећи и да је „вечито зелен“. Напротив, она дуга историја, која је остала за њим, као да утврђује факт да је он био „вечито зрео“.

А ту би историју врло тешко било испричати. Кад би којим случајем г. Стојановић био знаменит човек, његов би биограф био у неприлици кад

би сео, да пише његов животопис. Његов је живот састављен из пуно ситних догађаја, из пуно ситних појава, о којима се дозна причајући други живот.

Млада госпођа Јанковићка удала се пре седам година и дан њене свадбе био је дан сензације, дан испуњен нагађањем, шапутањем, како у цркви за време венчања, тако и на игранци, која је о свадби приређена.

А о чему се шапутало? Шта се нагађало?... Сви су дотле знали да је госпођица Милка, данашња госпођа Јанковићка, смртно заљубљена у г. Стојановића и он у њу. Па откуд уједанпут да се удаје за другога? Је ли она неверна или је то г. Стојановић?

Ето, из те се причице из живота госпође Јанковићке већ виде тајне живота господина Стојановића.

Тако је исто и госпођа Симићка на дан своје свадбе била „јунакиња дана", ако се за једну младу на дан њенога венчања може уопште рећи, да је „јунакиња дана". Знало се такође, да је волела г. Стојановића и он њу, и ето из приче о њеном животу виде се тајне живота господина Стојановића.

Па онда, кад је г. Ђорђе Недељковић отерао своју жену, те се жур-фиксови београдски читавих месец дана хранили том темом за разговор, и тада је некако провиравало готово кроз све вер-

зије о несугласицима ових супружника и име господина Стојановића.

Кад се пре неколико година покварила прошевина госпођице Марковићеве (пред самим попом рекла је „нећу"), и онда се о том случају врло много говорило и врло много се у те разговоре уплетало име господина Стојановића.

И ко би сад све те приче похватао и ко из њих издвојио оно што би чинило историју господина Стојановића? Можда би се то пре могло постићи, кад би се завирило у његову архиву. А та архива изгледа да је богатија од наше државне архиве. Смештена је у две простране и дубоке фијоке једнога гломазног писаћег стола, на коме г. Стојановић никад ништа не пише, и који више служи као стелаж, по чијој су табли поређане безбројне фотографије.

Једне зимске вечери, када га беше спопала нека чамотиња, те се повукао из друштва, седео је тако крај добро загрејане пећи, те да би прекратио време, почео је да прави списак своје архиве. Тај је списак од прилике овако изгледао:

1. Фотографија госпођице Лене (седи на канабету и држи албум у руци).
2. Фотографија госпођице Лене (сликана с леђа).
3. Пакет љубавних писама из 1896 године.
4. Четири љубавна писма госпође Јанковићке, које би требало вратити, пошто се удала.
5. Пакет мојих писама, које ми је Олга вратила, пошто се удала.

6. Фотографија неке женске, коју сам некад волео, али не могу да се сетим како се зове.

7. Цвет, који ми је са својих груди дала госпођа Ђорђевићка и који је она назвала „сведоком греха".

8. Писмо неке Ане, које не могу никако да се опоменем.

9. Фотографија Јеленина.

10. Фотографија Персина.

11. Фотографија Аделе певачице (ан фас).

12. Фотографија Аделе певачице (лежи на медвеђој кожи, у кошуљи).

И већ тако даље. Није наставио овај списак. Досадило му, заморио се и хтео већ да легне, али на дну фијоке нађе још једно писамце, мало и мирисаво.

— Чије ли је ово? — упита се, па примаче лампу, испружи ноге к пећи и узе у себи да чита.

Било је писмо једне младе шипарице. Тек јој је шеснаест година било и она му је топло изјављивала љубав. Знала је врло добро, да је он човек у годинама, у врло озбиљним годинама, а она далеко за њим; али је њој импоновало да се заљуби у њу лав београдских салона, човек са толиким историјама, човек у којега су се заљубљивале редом девојке и удовице и жене.

То је једино писмо, које је то вече прочитао. Радо га је прочитао, јер је било топло написано,

онако како може само једна шипарица писати, кад првипут пише љубавно писмо.

— И ја се нисам тада обзирао на то невино створење. Нисам имао кад, био сам већ заузет,— размишљао је г. Стојановић у себи. — А грешио сам; ако се још који пут у животу заљубим, заљубићу се само у младу девојчицу. Не сме имати више од шеснаест година; само се у тим годинама искрено воли.

Таквим мислима занет узе се спремати за спавање, али пре но што ће лећи, донесе крај лампе огледало, да сврши посао којим се сваке недеље бар по једанпут бавио. Кидао је беле длаке из косе, које су му се над слепоочницама почеле врло често појављивати, како који дан све више и више.

Није ни чудо, историја његових авантура и његова господарења женским срцима траје већ некаквих двадесет и пет година. Доста је тачно рекао о њему г. Апостол професор:

— Три генерације девојака провукло се кроз његово срце.

Разуме се, у речима Апостоловим има и познате филолошке пакости, јер човек, који о срцу зна само то, да је то именица средњега рода, и коме су све успомене и белешке из живота ђачки спискови, не може говорити без пакости. Па ипак, у тим речима има и истине. Г. Стојановић је провукао кроз своје срце три генерације девојака. Прво,

ону генерацију пре двадесет и неколико година, кад је љубав била тешка и озбиљна ствар и када се још певала песма: „Од севдаха горег јада нема“; па онда ону другу генерацију, кад се на сваком балу бар по десет пари заљубљивало, а после поста бар шест од њих венчавало; па онда трећу генерацију, данашњу, кад је љубав једна пријатна забава; кад се заљубљује да би се прекратило време; кад се у првој фигури кадрила изјави љубав, а у шестој већ настаје неверство.

Све је те генерације г. Стојановић преживео и провео кроз своје срце као кроз какву школу, да би се затим свака девојка могла удати спремна за живот.

Па ипак он стоји и даље на биљези, „вечито млад“, као зимзелен међу цвећем, које пупи, цвета, развија се и вене око њега.

II.

На забави универзитетске омладине прошле године играо је г. Стојановић први кадрил са госпођицом Лепосавом Нешићевом.

— Која је то госпођица? — упитале су се мајке, некадање познанице господина Стојановића.

— Која је то госпођица? — упитале су се младе госпође и старије девојке, садање познанице господина Стојановића.

— Која је то госпођица? — упитали су се младићи, који су мислили да имају потпун списак београдских госпођица.

А госпођица Лепосава је одиста била ново име за ту сезону. То јој је био први бал. Читавих четрдесет дана била је борба у кући око овог бала. Отац је био зато, да се још не изводи:

— Рано је, још носи кратку сукњу. Боље је до године.

Мајка је опет била за то, да се изведе. Разуме се, дете је пристало уз мајку.

Најзад, бела хаљина је скројена до чланака, дакле мало дуже но што обично носи, и позвата је фризерка, да од кике, која виси низ леђа, измисли фризуру, која би „пристајала девојци у тим годинама“.

И окићене косе белим ђурђевком, са срцем пуним страха, ступила је Лепосава то вече први пут у живот. А први, који јој је пружио руку, био је г. Стојановић. Никад нису били тако близу једно крај другога почетак и свршетак живота, којим срца живе, као у том часу.

Он, који је из косе покидао бело цвеће, којим га је природа окитила, и она, која кити своју косу белим пролетњим цвећем.

Он јој је у први мах пришао са пуно племените пажње. Спазио је у куту, иза гомиле девојака које су се, као за изложбу, начетиле у предње редове, једно скромно, мирно, пашљиво девојче, и кад је пришао да јој пружи руку, пружио јој је зато да је поведе животном стазом, којом би се сама тешко одважила поћи.

А она је радосно прихватила ту руку. Радије његову но ма чију другу. Зна она њега, помиње се његово име и у њеној кући: живи традиција о њему и прелази с генерације на генерацију. Чула је она чак, да је и њен отац, приликом неког сукоба са њеном матером, поменуо и господина Стојановића име. Радо се она наслонила на његову руку, јер чим је то учинила, осетила је како је прошао страх и била је свесна да ће сад као вихор проћи кроз салу питања:

— Која је то госпођица?

Пошла је од куће с амбицијом, која није била већа од познанства са каквим великошколцем, и умолила је још и течу да одигра с њоме први кадрил, а стекла је више но што би могла сањати.

Како ће она бити благодарна господину Стојановићу; како ће брзо стећи велики број познанства; како је сад излишан теча чак и за други кадрил, а камо ли за први, који ће она играти са господином Стојановићем.

— Да ми је само знати, шта он може разговарати с таквим једним девојчетом? — пита госпођа Павловићка госпођу до себе са лепезом од нојева перја.

— Но, па господину Стојановићу никад не оскудева тема за разговор са женама — одговара госпођа са лепезом од нојева перја.

— Да... са женама, — наглашава госпођа Павловићка — да, са женама... најзад и са старијим девојкама, али... са једним дететом...

А дете је водило међутим врло пријатне разговоре са г. Стојановићем. Питала га је о овоме и ономе, и он јој је давао упутства. Бирао је речи пажљиво, предусретао је нежно свако њено питање, онако нежно као кад се први пролетњи пупољак приноси уснама.

А кад је први кадрил био свршен, она је већ толико била поверљива, толико слободна, толико искрена према њему, да му је смела упутити и једну молбу, коју многа и многа старија девојка не би смела.

— Немојте ме остављати. Ја сам тако срећна, што сте ви мој први играч у животу. Немојте се љутити, болан, али ја бих тако волела, кад би ме ви и за други кадрил ангажовали, па и за ланс и за валцер...

— Ваш сам за цело вече, — одговорио јој је он нежно.

Лепосаву су одвели родитељи у два сата по поноћи кући.

— Доста је као за први пут, — рекао је отац.

— И мени се већ спава, — рекла је мати, по ономе општем правилу, да су матере на забавама увек будне, док им не стигне кћер за извођење, а чим први пут доведу кћер на забаву, имају права на дремање, и оне то право и употребљују.

Лепосава је задовољно легла у постељу и по-

крила се јорганом преко главе, како би што дуже и што лепше још будна сањала. А сањала је сад већ идућу забаву. На тој идућој забави већ јој није потребан господин Стојановић, дабоме он је старији човек, не може се увек с њиме забављати; он ће извесно потражити своје друштво. Али је он њој учинио лепу услугу; њу сад већ сви знају, сви су се вечерас интересовали њоме и на првој идућој забави прилазиће по неколико њих, да је траже за сваку игру. Ето, баш је запазила једног младог потпоручника, који тек што је свршио академију, посматрао ју је. Видела је она добро како ју је посматрао погледом који каже:

— На првој идућој забави нећу се одвајати од тебе.

А господин Стојановић? Но, па и он је отишао са забаве одмах, чим су родитељи одвели Лепосаву. Мислио је да остане још, али га ништа није занимало. Било му је чак и несносно. Дигао се и отишао кући и ево му се још није спавало. Чак је и легао и покушавао да заспи, али му се разбио сан. Дигао се поново, отворио је ону фијоку и извадио оно писмо. Оно, што је пре толико година добио од једне шипарице. Прочитао га је поново, прочитао га је два пут, па га нежно савио и оставио у фијоку.

— Само се у тим годинама искрено воли! — шапутао је гасећи поново лампу.

III

Разуме се, да је у кући Лепосавиној било нове борбе. Отац је пристао да изведе на једну забаву дете, али не на више. Мајка је међутим бранила жељу Лепосавину, да посети бар још једну забаву. Ето, биће скоро забава Женског Друштва; а то су тако лепе забаве и кажу да су лепо посећене. А Лепосава је већ замислила ту другу забаву и оног потпоручника на њој.

Најзад, направили су јој нову хаљину, ружичасту, разуме се, јер је првипут имала белу. И цвет јој други метли у косу, према боји хаљине, и слободније је ушла у салу нопрви пут, и није ни поменула течи, да јој се нађе при руци као играч, ако би случајно остала неангажована.

И може се мислити, колико је била изненађена, кад јој је опет пришао г. Стојановић. Она га овом приликом није молила, али је он сам унапред изјавио: Ваш сам за цело вече.

И био је њен као и првом приликом, а сад је и разговор између њих текао живахније.

— Прво ми морате рећи, шта сте сањали после оне прве забаве? — почео је он.

— Ја? Па... сањала сам другу забаву. Замишљала сам, како ће изгледати ова друга забава.

И тако је разговор текао и текао и текао. Причала му је о себи, о својим другарицама, о својим жељама и надама, и о свему и свачему.

А он њој?.. Замолио је за састанак. Он би желео да се с њом насамо састане.

— А зашто? — упитала је она наивно.

— Желео бих да вам нешто искрено кажем.

— Па кажите ми, ево сад ми кажите овде...

— Не... хтео сам опширно да разговарам.

Она није знала сме ли да обећа. Није се томе надала. Међутим у том позиву није она предвиђала ништа необично, њој није падало на памет оно, што би свакој другој, мало старијој, извесно пало на памет.

Најзад, кад је већ неколико пута поновио молбу, пристала је. А зашто не би пристала? Она је шта више и радозналa, шта ли ће јој то опширно говорити. Извесно ће то бити какви савети; он као старији човек хоће да је саветује, како ће се у будуће понашати на забавама.

Па добро, она пристаје на састанак, али она не сме ван куће, она неће ван куће, нека он дође к њима.

— Да, али бих ја желео само с Вама да разговарам, да то буде насамо.

— Па... ја не знам... Ал', знате, како то може бити.

— Како?

— Ето, сутра ће отац и мајка ићи на један парастос, око девет сати. Ја ћу бити код куће сама. Могли бисте онда доћи, да нам правите визиту.

— Хвала вам. Тако ћу учинити.

IV.

После забаве господин Стојановић је код куће још два сата провео на ногама. Пећ је пријатно загрејала собу и он је крупним корацима шетао.

Претурао је мислима цео свој живот, пуст и бесциљан.

— Успомене, саме успомене. Зар има празнијег живота од онога, који је састављен из самих успомена! Најзад, успомене могу и бити храна животу, док су ближе, док се човек с њима тако рећи срета, али што више постају прошлост, што се више удаљавају, то је све већа празнина око мене... Ето, госпођа Јанковићка... на што ми то сећање? Ја је знам младу и лепу, витка стаса, а лаке ноге као у срне. Знам је са плавим цветом у коси, знам је са заносним погледом. А сад?.. Ено је опкољена са четворо деце, уморна од живота, ено је сваки дан на великој пијаци, купује за кућу патлиџане и краставце, озбиљна и зборана чела. И шта ми вреди та успомена? И зашто ни једну од њих нисам везао за себе, стално везао...

Па је после тих суморних мисли сео и опет устао и опет наставио.

— Отићи ћу и рећи ћу јој отворено: девојче, ја те волим. И затећи ћу код ње љубав, јер сам је пробудио, и то ће бити прва љубав, која не сме затим бити успомена.

И сутрадан, око десет сати, он, Стојановић, салонски лав, јунак толиких историја, владалац толи-

ких срдаца, упутио се кући Лепосавиној са онолико исто страха у срцу, са колико се она кретала на прву забаву.

— Рећи ћу јој отворено и одважно: девојче, ја те волим.

Са тим речима прешао је праг, са тим мислима закуцао је на врата.

А кад се из собе одазвао њен детињски звонак глас, букнуо је, као да му се у души пламен зажегао.

Он уђе лагано у собу, а она радосно пође у сусрет, дочепа га за руку и срдачно је — пољуби.

Он побледе.

— Шта сте учинили? — прошапта.

— Шта? — упита она.

— Што сте ме пољубили у руку?

— Е, па забога, тек ваљда нећу бити неучтива према старијем.

Он тешко уздахну, као да му се нешто откиде у грудима, и наиђоше му крупне сузе у очима.

— Шта вам је? Ви плачете? — пита га девојче наивно.

— Овога часа сахранио сам своју младост.

— Овога часа?

— Да. И Ви ћете ме извинити, што не могу остати. Ја, ја морам одмах кући.

— Зашто, забога? А зар ми не ћете ништа рећи; ви сте хтели нешто опширно да ми говорите.

— Немам Вам ништа рећи... ништа.

И он се одмах крете кући, а остави девојче зачуђено на прагу кућњем.

* * *

Кад дође кући, он се тешко заплака. Првипут у животу ваљда.

— Прошло је, дакле, све. Прошла је, дакле, младост, а ја то нисам ни приметио. Мислио сам да сам још млад.

Па онда отвори оне фијоке и поче редом све пакете писама да баца у пећ. Писма, цвеће, фотографије, све је то огањ ждерао онако исто као што је он негда погледом ждерао ове предмете.

И само оно писмо, писмо оне шипарице, писмо које га је заблудило, прочитао је још једанпут пре но што га је предао огњу.

И отада чисте су му фијоке, не иде на забаве, не чупка више оне беле длачице из косе, сад су му оне већ посуле косу као иње.

И — сад се већ и не говори о њему, ни на забавама, ни на игранкама, ни на жур-фиксовима.

Зимзелен се не зелени више. Нема вечите младости.

———

ПОЛИТИЧКИ ПРОТИВНИК

То је било у доба, кад се код нас, школованих људи, зачела племенита тежња, да сиђемо у народ и да га разбудимо. Тада сам ја у варошици С. . . кренуо један лист, који је био знаменит по томе што је био први, а уједно и последњи у тој варошици. Он и сад стоји и стајаће вековима, као усамљена културна појава у С. . .

И да знате само, какав је то лист био! Подељен у рубрике, са натписом и поднатписом. У њему је било књижевних вести, сензација, телеграма и свега другог што једном озбиљном листу доликује. У самој редакцији подела рада била је оваква: уводне чланке писао сам ја; телеграме писао сам ја; подлистак писао сам опет ја: „мало шале“ као и „трговину и обрт“ писао сам ја, и најпосле „огласе“ писао сам опет ја. Једном речи, ја сам био свој најглавнији сарадник.

Уводне чланке почињао сам обично врло високо, на пример реченицама: „Sine ira et studio“ или

„Jacta est alea“ или „Vitam omprendero vero!“ итд. па сам онда писао надугачко и нашироко о варошкој прашини, о општинским фењерима и о многим другим стварима, и обично сам те чланке свршавао реченицама: „Тврд је орах воћка чудновата!“, или „Ни по бабу ни по стричевима“, или најзад „Стани мало, од Добоја Мујо, и ми коња за трку имамо!“

Са прегледом стране политике било ми је доста лако. Поменем две три политичке личности, две три бање, где се састају државници, и две три стране речи, па ето ти готов политички преглед. Из тога речника највише сам употребљавао речи: Бисмарк, Гирс, Гладстон, па онда Ишл, Гастајн и Баден-Баден, и најзад „иницијатива“, „компромис“ и „солидарност“.

У дневне вести бележио сам ствари локалне природе, на пример: „Данас су стигли у нашу варош четри путника, из чега се може много штошта по напредак наше вароши закључити“. Или: „Осветљавање наше вароши нагло напредује. Јуче је општина решила, да о свом трошку подигне још један фењер. То је већ девет фењера за последње двадесет и четири године, и ако општина не малакше у својој ревности наша ће варош бити једна од најбоље осветљених вароши у унутрашњости“.

Политичке телеграме прештампавао сам из једних старих новина, које сам имао повезане. „Бисмарк је кренуо у Гастајн...“ „Велики надвојвода са бави

у Ишлу...“ и свршена ствар. Уосталом, то су телаграми, који се могу прештампавати сваке године.

За подлистак сам купио једну књигу. У њој је била врло занимљива љубавна прича. Сећам се, да се тицало двога, који су се волели, а родитељи, који су били заваћени, нису хтели ни да чују за њихову љубав. Како се нису могли узети, то се на крају приче једно од њих двоје убило. И та се дугачка прича лепо прештампавала и испуњавала подлистак.

За мало шале, ако баш и нисам имао увек материјал, а ја сам писао „мудре изреке“, што сам их сам састављао, управо вадио сам их из Светога писма, из Катихизиса, и још неких лепих књига.

Трговину и обрт, ђаво би ме и сад знао, како сам испетљавао. Та ми је рубрика задавала највише муке, и код ње сам највише гризао перо. Оно, једног дана напишем: „Пештанска пијаца опада ценама, као да малаксавају купци“; а другог дана: „Пештанска пијаца малаксава ценама, као да опадају купци“... Али дед, како ћеш трећег дана?

Огласе, ако је ко донео — добро, а ако није, ја онда оглашујем како имам на продају „старе џамове“, па „500 лит. црног вина“, па „чамову и растову јапију“ итд., па „1000 комада ћерамида“, па опет „старе али глазиране амове“, и ти, Боже, знај, шта ти још нисам оглашавао.

И тако, као што видите, ја сам свој лист од пете до главе сам облачио.

Редакција ми је била у главној чаршији, истина мало ниска, али ја баш нисам ни гледао на високо. У куту, крај прозорчића, био је један велики сандук, на њему један полић пун мастила и једно перо, којим сам писао и уводне чланке, и огласе, и мудре изреке. Данас човек чисто не би веровао да се то све могло једним јединим пером писати.

На сандуку су стојале увек спремне оне дуге хартије за уводне чланке и на њима већ за месец дана унапред исписани натписи. О зиду су висиле две три новине, туђим језиком писане, кад би ко дошао, да види, а крај њих су висиле моје празничне панталоне.

Таква је од прилике била моја редакција.

Најближи ми је комшија био Јоца Бочарски, берберин; питом и учтив човек и познат у вароши, што је већ седам пута био осуђиван због туче, којом приликом он увек употребљава своју тамбуру, и то тако, да су два „вештака“ на суду изјавила, да његову тамбуру сматрају као смртоносно оружје. Њему сам бесплатно давао лист, јер ми се увек налазио на невољи, кадгод би који од претплатника ушао да ме туче, што му се не шаље лист, и ако је претплату положио.

Разносач ми није био баш тако вредан, али веома поштен човек. Имао је обичај, да се сам на себе наљути, па да се не би много кидао — а он

легне и спава. Дешавало се и то: таман изиђе број, а он се наљути, изгрди добро сам себе, па се онда увуче у онај сандук, што служи мени као сто за писање, подметне старе бројеве под главу и мирно захрче. Ја му срдачно проговорим: „Јакове, хајдете, устаните, да разнесете број!“ А он ме крвнички погледа из сандука, као да би хтео рећи: „Како ме плаћаш, тако ти разносим“, и окрене се на другу страну, па настави спавање. Разуме се, у таквим приликама, ја метнем бројеве под капут, па их сам разнесем, и кад се вратим, јавим му да сам свршио посао.

Једанпут чак, био вашар, па му требало пара, а ја случајно нисам имао да му дам. Он се најпре наљути на себе, па онда на мене, и дохвати ме за гушу, те ме у објашњењу притера уза зид. Ту ми је такође прискочио у помоћ комшија Бочарски, развадио нас и утицао на нас, те смо један другом опростили и измирили се.

Ето тако. По који пут сам имао пара да ручам и у кафани, и онда сам обично разговарао о важним стварима са људима, који су сматрали да сам ја врло паметан човек, а с онима, који су сматрали да су равни мени по памети, нисам обично ни разговарао.

А бивало је, тако, погдекад, да ми уводни чланак пође лепо за руком. У таквим приликама натучем обично шешир на очи, па прођем кроз све улице, где има мојих претплатника; налазим се по ваздан

тамо, где видим гомилицу људи; стојим по сат и два на пијаци, па све испод ока посматрам: како ли ме сматра тај свет; да ли ми се диви; да ли ко пружа прст на мене?...

Нисам се мешао у политику, али једнога дана западнем у зле прилике. Требало је да пишем уводни чланак, и ја метнем овај натпис: „Quisque suorum verborum optimus interpres“. И ђаво ће ме знати, шта ми је било, тек сам увртео у главу, да се под таквим натписом не може писати ни о чему другом, него само о кмету варошком. Покушао сам да одвратим од себе те погибаоне мисли и почињао сам да пишем о потреби, да наша варошица има две пијаце, као и престоница... ajal Зар „Quisque suorum...“ за пијаце? Овај натпис пристаје само за кмета.

Оно, о кмету се може много што шта писати, али се мени чинило, не знам ни сам зашто, да се под таквим натписом кмет може само изгрдити и ништа више. То у толико пре, што сам био увртео у главу, да тај чланак завршим узвиком: „Мач ти је, мач ми је, сабља ти је, сабља ми је!“

И тако, никако од своје воље, већ просто покренут неком унутрашњом силом, изгрдим ја кмета, ни крива ни дужна, само због латинског натписа и због оног крволочног свршетка.

Јест, али тај догађај почини читава чуда у вароши. Људи се, просто, нису могли да уздрже, већ су ми сузних очију честитали на храбости, и

куд сам год прошао, пружали су прсте на мене.

Тога сам дана три пуна сата одстојао на пијаци, а прошао сам и оним улицама, где нисам имао претплатника. Обишао сам неколико кафана, ишао сам и на вечерње у цркву. Где сам год видео, да се скупило двоје троје, прошао сам крај њих и свуд су ме с дивљењем гледали.

Разуме се, било их је, нарочито општинских чиновника, који су ме и презриво погледали, и ја сам осећао у души, да сам уз привржснике стекао и велики број општинских противника.

И доиста, после тога чланка, није ишло све тако глатко, као што беше почело.

На два три дана после тога, седим ја тако, једно претподне, у редакцији и стењем састављајући трговину и обрт. Јаков се тог дана рано пробудио, обукао моје празничне панталоне и отишао некуда, а ја остао сам. Стењем ја тако, стењем, док ће тек уђи у редакцију један непознат човек, чудна изгледа, корача крупно а чело му намрштено, и нешто му се нагучило под пазухом.

Ама чим је крочио у редакцију, а мени се у памети представише неке батине и нека чуда. Увуче ми се намах у души сумња, да је то неко од мојих политичких противника, којега је можда послао сам кмет и који ће ми сада потражити рачуна о ономе моме писању. Окренух се лево и десно, и, сем оног полића, који је служио као дивит, не спазих ближе никакво оружје, којим би се могао бранити.

Кад чудновати човек докорача до мога стола, ја скупих ноге под столицу и очајно погледах на врата, која ми се у томе тренутку учинише страшно далеко.

— Добар дан! — рече непознати и седе на један свежањ новина.

— Добар дан! — писнух ја, гутајући пљувачку.

— Јесте ли ви уредник ових новина? — упита ме он, ама некако набусито.

Мени се стегло грло, промукох, па оно, „ја сам“, што га изговорих, испаде тако танко и нејасно, као да сам га изговорио кроз какву цевчицу од трске.

У исти мах опазих, како он извуче руку испод пазуха, где му се оно нагучило, и на мени поче свако парче меса да дрхће.

И — о, ужаса! — извуче ти, брате он отуд — огроман револвер!.. Ја испустих перо, што сам га држао у руци.

— Видите ли ви овај револвер? — одлучно запита он.

Ја, несрећно уредничко створење, хтедох нешто да му кажем, али ми у тај мах испаде из горње вилице један зуб, који се већ годину дана љуљао.

— Како вам се допада овај револвер? — грмну несрећник и принесе ми револвер до носа.

Ја дрекнух промуклим гласом, и, каква се снага створи у мени тога тренутка, не знам, тек скочих преко сандука, пробих прозор, исекох се сав о

стакло, па гологлав, нагох низ улицу, шапћући, не знам ни сам зашто, свршетак свога претпрошлог чланка: „Стани мало, од Добоја Мујо, и ми коња за трку имамо!“

У том очајном тренутку ја спазих фирму свога комшије Јоце Бочарског и паде ми напамет његова смртоносна тамбура, те банух у његов дућан, дерући се као преклано јаре:

— Убиство!.. Политички противник!.. Јаој, куку и леле!

Јоца Бочарски се трже, те посече бријачем једнога мирнога грађанина, кога је бријао и који се није мешао у политику, те ми је још и сад жао, што је тај човек страдао на пра бога.

— Где је? Ко је? Шта је? — развика се из свега гласа Јоца и отрча, те скиде са зида тамбуру, а онај мирни грађанин, запрепашћен, побеже и наже низ чаршију, онако убрађен пешкиром око врата и још насапуњен.

— Иди, иди, држи врата од редакције да не побегне, док ја не доведем пандуре! — рекох му те истрчах напоље и почех да јурим онако гологлав и сав крвав, исечен од стаклади.

Кад сам се вратио с пандурима и с хиљаду дечурлије и света, Јоца је стајао на вратима редакције и подупр'о их леђима, а његов калфа, Стеван Данин, узео широку даску, што се на њој меси, па њом затворио разваљен прозор и подупро га чврсто леђима.

Пандури застадоше за један тренутак, као не би ли мало прибрали храбрости; затим се погледаше значајно међу собом и најзад Вуча пандур, са рашчешљаним брковима, који се увек хвалио да је био хајдук и да је опљачкао два државна делижанса, те ради тога уживао нарочито поштовање у грађанству, диже своју голему батину и викну значајно: „Пст!“, а затим командова:

— Пуштај!

Јоца Бочарски скочи од врата и пандури, нуткајући се из учтивости, ко ће први ући, уђоше полако унутра, а за њима нагрну свет.

Политички противник седео је мирно за столом, а на столу је лежао онај злокобни револвер.

Трајало је врло дуго, док смо се објаснили. Ствар је, међутим, била необично проста. Тај човек није био никакав политички противник, него трговачки агент, који је продавао револвере, па дошао к мени, да их огласи, и хтео да ме запита, како ми се допадају. Што сам ја погрешто разумео, грех ми на душу!

Како тако, али тек од тог доба ја никад више нисам употребио натпис: „Quisque suorum verborum“ и омрзнуо сам, уопште, латински језик.

КИКАНДОНСКА ПОСЛА

Милина је била како је све то лепо ишло у Мајдан-Пеку*) до пре неког времена. Као пред рајским вратима стекли се ту сви народи: и Талијан са шиљатом брадом и хармоником под пазухом, и влах са дебелом главом и украденом погачом у торби, и Немац са плавим очима и молитвеником под мишком, и Словак са прћастим носем и флашицом ракије у џепу, и кога ти ту још није било. И све је то лепо живело, као да је од једне мајке.

А око чега би и да се заваде? О веру се нису кршили, а политика им није ни присмрдила у мајданска окна. Они и не знају шта се овамо у Србији ради, не бирају посланика, не бирају кметове и сукметице, они и немају општине, не примају новине, па шта ће онда да их посвађа?

---

*) Мајдан-Пек до 1891 г. није припадао никаквој општини ни округу, нити су му становници имали каквих политичких права. Ово је прича из старог живота тога места.

Но и иначе су све то красни и питоми људи; по цео дан раде у мајданским окнима као кртице, а по целу ноћ пију као рибе. Па ако је и до старешина, може се, с руком на срцу, рећи, да су и то красни људи. Ето, поп Пера! Једино што је он обратне нарави, тј. он по цео дан пије као риба, а по целу ноћ рије у душек као кртица; али иначе свака га вера поштује и воли као брата, јер што се тиче вере, он овако вели: „Шта Француз, шта Талијан, шта Србин! Бог је један те један; сад, што Талијан, пас му матери, носи шиљату брадицу, а Србин не носи, то баш није ништа: и он је човек као и сваки други човек!“...

Што се тиче управника полиције, може се такође рећи да је био красан човек. Добра нарав као добар дан. Ако се и наљути, па опсује коме оца или матер, то му је више уз реч; ако је каткад и строг те ухапси кога, то је више да се задовољи закон. По који пут протре дланове те кога и ошамари, али се после и сам каје. Знаш како је то кад је човек добра срца, каје се лепо, па каже: „Волео бих, кад ми је Бог већ дао добро срце, да ми није дао и овако добре шаке!“

И разуме се кад су тако добри људи, мора међ собом добро и да живе. Једва се гдекад деси по штогод, али и то није Бог зна шта. Ту пре десет месеца тако се десило, пили људи, пили, па се и потукли. Потукао се један Србин и Влах, па погинуо један Шваба. Фердинанд ли беше, Роберт ли

беше, тек он погибе. Али и то баш није Бог зна шта, јер, најпосле, бар то се зна да је увек „играчка плачка“. После, ту скоро, избили једном Талијану око и као мало му размрскали главу. Оздравио би можда, али је три сата доцније умро сопственом смрћу, биће од какве унутрашње болести.

И тако се деси гдешто по који пут, али Боже сачувај да то поремети леп живот, или да се људи позаваде, или да наиђе каква омраза.

И ако плане који пут каква свађа, а оно ко се завади — жене! И зашто су се посвађале — због оговарања. Један Талијан (онај покојни, што су му избили око) рекао једанпут попа Пери: „Није истина да је Бог истерао Еву из раја, што је загризла јабуку; зар је Богу стало до једне јабуке, него је истерао што је почела да га оговара!“ Али и та женска свађа никад није пореметила општу слогу и љубав, јер оне се позаваде, изгрде, испљују, па се саме и измире. Полиција се никад и не меша у те женске ствари. Једанпут је само хтео управник полиције да се умеша код неке лепе Талијанке, кад јој муж није био код куће, а она га изгрдила као да јој је рођени муж. Хтела је чак и врелом водом да га полије, он ништа, прави се невешт, а прави се и она невешта, па опет мир, као да се и није управник полиције хтео да умеша код лепе Талијанке.

Што се тиче поп Пере и управника, они такође лепо живе. За четири године братског живота,

свега су се један пут потукли. Али и то, разуме се, као учени људи, нису хтели да се туку по сокацима, да их цео свет гледа, него се тукли у канцеларији. Но и ту се може рећи да није био никакав узрок. Мислим, била црквена слава, а црква нема прангија, а поп Пера донео пиштољ од куће па код „буди имја“ дође пред олтар, отпева једну строфу, па отрчи до прозора, наслони пиштољ, па „бум“, па се опет врати и пева другу строфу, а црквењак чучнуо иза стола „свете тајне“ и пуни. Па то некако управник после празника пребацио попу; као да није требало из цркве да пуца! Али то му човек пребацио благим, пристојним речима, вели:

— Попе, ти си мећер нека свиња, зар се из цркве пуца!

А поп то некако рђаво прими, па каквим ти не назове управника. Управник на то опсује нешто гадно попу, мислим да му је опсовао и славу и попадију. Поп, као разборит човек, виде нашто ће изићи, те хтеде мало ублажити свађу па вели:

— 'Ајд, 'ајд што псујеш попадију, напсио си се па ти се омакне, а и немам је, дао Бог! Ама што славу, магарче један! — И још му нешто, тамо њему, рече.

Управник дохвати попа за браду, поп дохвати дивит, па управника. После некако замоташе се обојица у попову мантију, дохватише се земље и, као учени људи, нису дабоме терали у крајност,

већ се развадише лепо сами и, шта је било — ништа. Попу се мало проредила брада с леве стране, а управнику почео да се клати један зуб. Тако је то било, али баш као и да није било. Сад живе врло лепо и слажу се.

И тако би све то лепо ишло, не би нико никоме ни на жуљ стао, да се није нешто променио добри г. управник полиције. Пожалили га сви кад је отишао, а и он, Бога ми, зажалио за њима.

Дође после неки млад човек, са ретком брадом и дебелим усницама. Не може се ни за њега рећи да је рђав човек, ама некако свака му трећа реч у устима „закон!“ Па онда, нешто трчка, све му нешто тесно. Не виче, а једнако прича како хоће „ред“. А шта ће му бољег реда но што га је затекао. Па често и зивка у канцеларију: „А што си ти ово; а што си ти оно?“ По гдеког истуку и то колико људи да се прошале и истегле руку, а он прави грдне протоколе, па испитује, па саслушава, превија табак, па удара нумере. Готово за сваку ситницу он удри нумеру, па зови човека.

Па једанпут је звао и попа Перу. Али поп Пера учен човек, па зна на сваку да одговори, као да му под језиком стоји готов одговор. Вели њему управник: „Јеси ли чуо ти, попе, ја нећу опозицију!“ А поп вели: „Јок вала, нећу ни ја!“ Управник њему: „Јеси чуо, попе, нужно је да се одржава морал!“ А поп вели: „Па нек се одржава!“ А он вели: „Јер морал је основа за ред, а ред је основа за закон!“ А поп вели: „Па добро!“

Па све тако неке ствари тај нови управник, и све нешто шуња, тражи, трчка, чепрка, а враг би га знао шта! А може се и погодити шта: човек био капетан у неком срезу, где је по заповестима министровим имао много да трчка, и да се шуња око општинских плотова, и да по мало зивка кратким позивима, па да онако, уз реч, прича како он неће опозицију, и да по мало прети уочи избора, па тако ушло човеку у крв па, не може од тога лако да се одвикне. А дошао у Мајдан-Пек, па ту нема политике, нема ни општине, нема ни избора, нема ни партија, а он, раден човек, па да се уцрвља. Па се тако по који пут пљесне по челу и хукне: „Ја не знам управо шта имам да радим, народ као овчице. Зар не би могао овде ко други доћи?. . .“

Тако једанпут, седе управник и поп Пера под вењком. Узели по један чокањић комове, напунили једну велику чашу воде, па спустили чокање унутра да се хладе, а они разговарају о свему и свачему. Поп Пера причао управнику како нема ништа слађе, него ујутру наште срце краставци из воде и комовица; вели: „То је боље него не знам какав ананас!“ После управник прича попу, како је имао кера коме се викне „фиу“, а он прескочи по две столице. „Красан кер!“ додаје поп Пера. После опет поп причао капетану како је он имао жену, ама га оставила, волела неког артиљеријског наредника, па тај наредник погинуо, а

попадија (има и сада сведока) казала: „Има још наредника на свету!“ итд. итд.

Па ту причу поп развезао и на дугачко и на широко, а управник донекле слушао, слушао, па се после бацио у неке сасвим друге мисли, оставио попа да прича, а он тупка ноктима по столу, а забатргао се далеко у мислима, док се тек у једанпут човек пробуди, па прекиде попа:

— А велиш, попе, народ овде добар ко сточица, а?

— Ја, вели поп.

— Ја — дода̀де и управник, замисли се мало, сркну из чокањчета, па настави:

— Е, па шта велиш, попе, како ми овде стојимо за идуће изборе?

— Какве изборе?! — убезекну се поп.

— А јес', јес', Бога ми, све се заборавим — присети се управнк, па се пљесну по челу.

Поп ућута и поглади се по бради, а испод ока мерка управника.

— О, мајко моја, па зар ви, ама баш ништа не бирате овде? — поче опет управник.

— Па шта имамо да бирамо. Посланика не бирамо, јер не припадамо ниједном округу, општине немамо, кметова немамо.

— Ово је, господине мој — дода̀де управник мало свечанијим тоном — острво; ово је политичка оаза, и ја се само питам: шта ћу ја овде?

Поп се нађе у забуни, паде му чудно шта то управник хоће да каже, па заћута.

Ћутали су после, Бога ми, подуже обојица, па ће тек поп почети, ал' онако као кад се човек нећка да ли да каже нешто или да не каже.

— Оно, господине управниче, ми, дабоме... има нешто што бирамо... Али то није Бог зна шта... Знаш, сваке године о Митрову-дне бирамо, овај, говедара који нам чува стоку, али...

— Како бирате? — пресече га управник.

— Па тако; сазовемо људе, искупимо се, један каже 'ајд овога, ми кажемо 'ајде, и тако знаш... то није тако важна ствар.

— Говедара? — упита управник.

— Јес'!

Управник се насмеши и ману руком као да би хтео рећи: „Којешта!" Па онда обрнуше разговор на другу руку, док се извукоше испод вењака да мало проходају.

Ходају тако, ходају, а тек се управник замисли па шапне у себи: „Говедара, говедара!" и опет мане као оно пре.

Говедар Јона, разуме се, и не зна да сад нови г. управник о њему што мисли. А и да зна, шта га се тиче, он часно и поштено свој посао врши, пази стоку као своје рођено; добар је са људима па га сви пазе, а ево већ дванаест година како увек њега бирају за говедара. Дође избор, по неко каже и за ког другог, али одовуд, одонуд, људи се поразговоре, споразумеју, па опет остане Јона говедар.

Еле, тако то прошло још неколико дана од оног дана кад су управник и поп Пера седели под вењаком — а неколико дана у Мајдан-Пеку баш као један дан. Радници гледају свој посао, поп Пера гледа свој посао, учитељ гледа свој посао. Само управник ипак по који пут прекине свој посао, шета по канцеларији, шета и шапће у себи: „Говедар, хм, говедар!"

Једног дана зазвони у звонце, као што би и сваки други управник зазвонио. Дође пандур и он га пошаље да му зове Јелисију бакалина. А то је тај Јелисија бакалин, што је много личио на старога г. управника; онако се исто бријао, онако исто ишао, више у папучама него у ципелама, те не знаш, је л' то Јелисија бакалин или стари г. управник.

Еле, Јелисије дође, и г. управник га дочека, као и сваког другог што би дочекао, затвори врата, наручи кафе и поче да шушка с њим. Тако је после зазвонио и позвао попа Перу, па и с њим шушкао. Па онда, брате мој, шушкао је са Станком пекаром, па са Самуилом фурунџијом. Може се слободно рећи да је са многима шушкао.

Изгледа само да није хтео са г. Драгољубом учитељем, јер се по Мајдан-Пеку баш и говорило, као да нови г. управник некако попреко гледа Драгољуба учитеља. Може бити поп Пера направио какву сплетку, јер, Боже ме прости, поп Пера има по који пут обичај, кад му је дуго време, да прави

по мало сплетке. А огрешио се заиста ако је о учитељу казао што ружно, јер није то рђав човек. Он се истина не меша много са људима, али човек гледа свој посао. По цео дан плете корпе; скупља неке шкољке и пужеве, па прави рамове за слике; завуче се макар где у башту, у шуму, па легне потрбушке и по пет шест сати чита. А у школи са децом тако разговара, као да су то све његова а не туђа деца. Па и кад туче децу, он опет својски некако, управо више их гњави него што их туче. Еле сад, какав је да је учитељ, тек г. управник није са њим шушкао.

Дан по дан, па ето га и Митров-дан. Људи, између осталог, поразговоре и о томе који пут, кога ће да узму ове године за говедара. Оно, може бити то не би ни разговарали, шта има ту да се разговара. Дванаест је година говедар Јона, па кад се скупе људи на збор, а оно лепо сваки, што има да се пожали на Јону, пожали се, па га опет изберу. Дакле, ту нема шта да се разговара пре Митров-дана. Јест, али тај говор зачикава Станко пекар и Самуило фурунџија.

Шта је тим људима наспело, Бог ће их свети знати. Па, 'ајде де, да се само разговарају, него се, да видиш, разлетели по кућама, па нешто буше, нешто шушкају са људима, носе неке цедуљице по џеповима, па их турају људима у шаке, па, Бога ми, и вичу нешто по чаршији. Не можеш да знаш шта хоће, ал' једанпут је поп Пера у сред кафане

дигао чак и песницу и викнуо: „Нећемо више Јону, знамо ми чији је то кандидат!“ После као људи у кафани мало узаврели и много говорили о томе. А Јелисија бакалин опет трчао је код радника, којима је давао на вересију, и причао им о неким „агитаторима који дванает година злоупотребљавају поверење грађанства“, па и он је узвикао: „Нећемо Јону!“

Шта им то наспело, Бог би их свети знао! И све то ништа, ал' поп Пера је направио и један списак, а Станко пекар подносио га неком Фердинанду (ето има и данас сведока) и казао том приликом: „Нека народ проговори!“

Па онда, и поп Пера и Јелисије и Станко често трчкарају код управника. Кажу, једно вече Јелисије садео до поноћи код њега.

А једнога дана, Бога ми, баш пуче и виде се јасно шта је.

Тако пред подне (а као прекосутра Митров-дан) оманула киша, па се рашчистило, а пред Јелисијевим дућаном стоји поп Пера, г. Драгољуб учитељ, Јелисија, Станко пекар, неки Јанаћ кафеџија, неки Јосиф шумар, који се никад у животу још није очешљао, па одмах по глави можеш познати да је шумар, и још неколико „грађана“, како то сад поп Пера каже.

Елем „грађани“, као и сваки други „грађани“, разговарају много штошта. Поп Пера прича како је јуче за вечеру имао рибе, па трипут узвикнуо:

„То није била риба, то је права халва, господине мој!“; г. Драгољуб учитељ прича, како је од „финог прућа“ оплео лепу столицу и обојио је црвеном, белом и плавом бојом, а Јелисија га пита: „Да л' би могао, мајку му, да оплетеш један фини полилеј за цркву?“ Шумар се на то грохотом смеје, па кад га прође смеј, а он потапша Јелисија по рамену, и, као уз реч, додаде: „Мећер си ти неки биво!“ И после се тако упустили у разговор о полилејима и шумар причао, како у Русији негде има један грдан полилеј који „изгледа као балкон какав“, велики „као лађа“, сам се упали кад је служба божја, а после службе сам се угаси; а има у њему и соба, у којој седи црквењак.

Па тако људи донекле разговарали о полилејима и другим стварима, а после, не знам ко први помену, тек некако пређе разговор на говедара. Па испрва као лепо почели разговор; пита Јелисија г. Драгољуба:

— А кога ви мислите, господине учитељу, да узмемо ове године за говедара? — а овамо подмигује се на поп Перу.

— Па, ја ко мислим — одговориће г. Драгољуб — кад нам је толико био Јона, може и даље. Пази човек добро стоку.

— Е, нећеш га, учитељу, на ту страну!

— Ама како? — упита учитељ.

— Шта како! — испрси се сад Јелисија — буниш

ти, брате, народ. Знамо ми шта ти хоћеш и куд навијаш, ама, ми смо готови!

— Ej, ej, брате, шта ви то? — вајка се учитељ.

— То су твоје замке, али народ зна своје и народ ће умети свашта да каже. Прекосутра је Митров-дан, видећемо ко је вера а ко је невера! — узвикну Станко пекар и пљесну се шаком по грудима.

Јао, брајко, па ти се сад диже једна грдна галама; Јелисија се попео на сандук пред дућаном; учитељ дигао песницу и виче: „Да се разумемо!“, поп Пера дигао штап у вис и витла; Станко пекар скакуће с ноге на ногу и пљеска се шаком по грудима, Јосиф шумар завукао прсте у косу и све тресе главом, а свет се згрцао да види шта је.

После је све то мирно прошло, али сад се бар знало на чему је ствар: у Мајдан-Пеку постоје две партије. Једну води поп Пера са Јелисијем, а другу учитељ Драгољуб. Ни сам не зна како то и шта је то било, и откуд је то испало, да он води кобајаги једну партију, али тек тако испало, па сад, 'ајде нек је тако кад је све узело хук. И што је најглавније, то је та партија што је „против полиције“, или како се то згодније каже: „против владе“.

Е, сад, дабоме, онај један дан што је остао до Митров-дана, можеш мислити како је било у Мајдан-Пеку. Неће ми нико веровати, али Јелисија затворио тог дана дућан, а поп Пера чак имао крштење, па није отишао у цркву. Па, Бога ми, и

учитељ слегао раменима, па, ко вели шта је ту је, распустио и он школу, те се све разлетело по Мајдан-Пеку, јури, ради, виче, трчкара, и већ, буди Бог с нама, цео Мајдан-Пек изгледа ти поманитао.

А сутра Митров-дан и збор. Згрцало се све ту, и сваки народ и свака вера, а видиш све се накострешило. Јелисија први поче онако мало гласније да говори, а дотле све шушкали у гомилицама. Каже Јелисија: „Браћо, као што је ред у целом свету, да бирамо претседнпка!“

— Хоћемо! — узвикнуше са свих страна. Па онда наста дрека. Једни вичу: „Поп Пера!“ Други: „Јосиф шумар!“ Трећи: „Драгољуб учитељ!“ Па се мало притиша, а један старчић — Јеврем, што има сина у богословији — вели:

— „Ама, браћо, шта је вама, кад смо досад бирали претседника? Што смо се ми ово искупили? Ништа, да изберемо говедара, који ће да нам чува стоку, па чудо божје! Знаш како смо досад, један каже једног, други другог, проговоримо реч две, споразумемо се лепо, изберемо кога хоћемо, па мир и Бог. А шта је ово вама, браћо, ја не знам. А ево вам Јона, ако ћете њега, а ево вам и Живка, јер кажу, неки хоће Живка, па све једно!

— Нећемо Јону!

— Шта Живко?!

— Доле с Јоном!

— Какав Живко, нећемо Живка!

Ускомеша се светина и дере се.

Јосиф шумар завукао прсте у косу, тресе главом и цичи: „Претседника да бирамо, људи, претседника, па да знамо на чему смо!“

— Поп Пера!

— Јосиф шумар!

— Драгољуб учитељ!

Опет се укрстише гласови и не можеш да знаш шта је.

Најпосле, Јосиф шумар промува се кроз гомилу, истрча пред све и викну: „Ја сам вам, браћо, претседник, па то вам је!“ Почеше сви да дрече, јер управо нико није био начисто којој партији припада Јосиф шумар, али он стаде поносито и готов да се бије, ако га когод не хтедне за претседника. Он ману руком па рече: „Збор је отворен, кога ћемо браћо за говедара?“

Јелисија цикну: „Да се разумемо!“

Поп Пера тражи реч.

— Ама не треба ту много да се говори! — вели претседник.

— Има их који буше — дере се из гомиле Јанаћко кафеџија.

— Па шта то? — опет Јосиф претседник — сваком је слободно бушити, зато је збор. Него дедер да се гласа.

Поп Пера дигао обе руке па тражи реч.

— Не дам реч! — виче одлучно претседник. — Ја руководим ствар и знам шта треба чинити.

Неко из гомиле поче да мауче, а Јосиф шумар на то:

— То је преко јего, јеси ли чуо ти, тражи, брате, реч па маучи ако ти се мауче, овако... и он диже песницу у вис.

Поп Пера опет дигао обе руке па тражи реч, а Јелисија све цичи: „Зашто се не да попу реч, нек се да попу реч!“

Јосиф се мало испрси, мрдну као оно кад би у звонце ударио и викну:

— Мир! Поп има реч!

Поп се уздиже мало на прсте, прочешља шаком браду, закашљуца се мало, мигну оком на Јелисију, па поче:

— Грађани! Ми сви имамо стоку, који једну, који две, а ко три краве. Ето, мени је на пример Бог дао три краве. Разуме се, ми сваке године бирамо овако по једног говедара. Оно може се рећи да не бирамо сваке године баш овако, него скупимо се ја л' у механи или где било, па, кога ћемо: 'ајде Јону, као да смо се венчали за њега. А међутим, неће нико озбиљно, као грађанин ове земље и државе, да размисли, какав је, мајку му, тај Јона. А може се рећи, да тај Јона не ваља. Ево за ово неколико година, па шта, мојој се крави пребио рог, изгубило се Трипково теле. Па онда, браћо, све то на страну, 'ајде да кажемо рог је једна ситна ствар, теле је истина мало крупнија ствар, ал' 'ајде да кажемо, теле се само изгубило,

није га баш Јона изгубио. Али, браћо, питам ја вас искрено, метите руку на срце, па ми кажите: колико носи чија крава, а? Носи четири оке, а могла би осам, је ли? Што не говорите?!...

— Моја носи једанаест — викну Јеврем из гомиле.

— Молим, молим, то је такав сој, то је сасвим друга ствар, али питам ја на пример тебе, брат Јелисија, колико ти носи крава?

— Пет, пет ока...

— Дакле, ето, а могла би дванаес. Ја знам ту краву, кад је Јелисија купио, била је...

— Молим, молим — испрси се Јосиф шумар — молим на ствар! Ти си сад, попе, прешао на краве, па онда можеш на млеко, па на сир и такве ствари, дакле на ствар.

— Нека говори — вичу из гомиле.

— Молим за реч! — виче Драгољуб учитељ.

— Да свршим, да свршим, немојте ми подвалјивати! — виче поп. — Кад је најглавније, ви ми не дате да говорим.

— Па говори, брате, о говедару; што си почео о Јелисијевој крави.

— Дакле, молим! — наставља поп. — То значи да Јона не чува стоку како треба и за то ја мислим да не треба више Јону да бирамо, кад имамо тако красног човека као што је Живко!

— Нећемо, хоћемо, нећемо, тако је, јок! — диже се алаука. Једни вичу једно, други друго, па му не знаш краја.

— Пустите попа да говори, цичи Јелисија — не смете, што видите да вас је победио. А, молим, г. председниче (Јосиф завуче руке у џеп и испрси се) молим, ја сам за то да поп говори и даље.

— Ама не може, брате, само поп говорити — вели Јосиф — ваљда још ко има уста и памет. Па онда, ово је збор, сви грађани имају подједнака права.

— Тако је! Није тако!

— Имам само један додатак поповом говору — устаде Јанаћко кафеџија.

— Молим, молим! — виче поп.

— Ама, људи, мир! — вели председник, а коса поче по мало да му се диже на глави.

— Додајем то — настави Јанаћко — да је Јона моју краву прошћем тукао и он свакојако онда туче и сваку другу краву прошћем...

— Тако је!... заори се са свију страна.

— Учитељ има реч! — виче претседник.

— Дакле, господо — поче учитељ.

— Доле, нећемо да чујемо, знамо шта ће да говори!

— Ама, знао сам и ја шта ћете ви да говорите, — виче учитељ — ја ћу бити кратак. Мени је све једно ко ће бити изабран, али ја мислим да је то лудо, толико се заузети за ту ствар, Живко као и Јона, Јона као и Живко! Ама мени се чини, да је то неко туђе масло што смо се ми толико испозаваљали, Мислим, поп је тамо нешто много

шуровао — и показа прстом на конак управников.

Јаој, мили Бого, кад се диже галама. Шта би људима, шта им би, Бог нека им је у помоћи. Поп поче да псује и оца и мајку и све што му дође на језик, Јелисија цичи; учитељ се само окреће у месту, а Јосиф шумар не говори ништа него се ухватио рукама за косу, па тресе главом и изгледа ти, Боже сачувај, да мерка на кога ће да се залети.

Али, благодарећи Јосифовој енергији (е, Бог да прости што се однекуд он нађе да буде претседник) некако се уташка. Оно може се рећи није се ни уташкало, али тек Јосифов глас доби маха, па се чује кроз ону целу ларму и гужву:

— Браћо! Нико га мајци више неће проговорити! — И то је тако страшно изговорио, тако закрвавио очима и толико тресао песницом да, Бога ми, сваког такну нешто кроз срце и, да видиш, ућуташе.

Тад се он победоносно уздиже, завуче два прста између другог и трећег дугмета у прслуку, а леву руку опружи и поче мало мирнијим гласом, али ипак врло, врло свечано:

— Браћо! Међер сте ви нека стока! (Нико, за чудо, ништа не примети на овако свечан почетак). И неће га мајци, док сам ја жив, нико проговорити! — па се ту очајно груну песницом у прса. — Све што ћу вас пустити то је да гласате; дакле, ко је за Јону нека пређе овамо, са десне моје

стране, а ко је за Живка, нека пређе овамо, са леве моје стране. Разумете ли? Прелази, прелази, шта ме гледаш!

Наста мешавина; почеше да кркљају, почеше мало и да се мувају, али, Бога ми, издвоји се мало овамо, а мало тамо, па онда један другог поче вући за капут. Један Талијан виче попу: „Ја нећу тамо, што ме вучеш!“ други виче: „Овамо, браћо, овамо је цвет грађанства!“ Један једно, други друго, расте гомила с леве стране, расте и гомила с десне стране — ама, Бога ми, она гомила око Јелисија и око попа све већа и већа... док се тако не издвојише сасвим.

Јосиф зажмури на једно око, па премери ко бајаги једну гомилу па онда другу, и онда свечаним гласом објави резултат.

Док тек неко из оне мање гомиле (што је за Јону гласала) писну и истрча на среду:

— Шта већина, каква већина, то су све којеко, људи који имају по једну краву, а погледај овамо, домаћини, свако од нас има по пет шест крава, па је наша брига и већа. Не дамо тако, хоћемо колико ко крава има толико и гласова!

— Јест! — повикаше из гомиле — колико ко крава има, толко и гласова.

— Е, нема тако — цикну Јелисија — овако се гласа у целом свету, па не можемо ми сад то да мењамо.

— Не дамо, то је подвала!

— Све сами голаћи, па бирају, јок!

— Да се видимо ко смо.

— Ено га један, нема ни краву, а гласа!

— И зашто с нама заједно гласају и они који имају козе, они за себе, они за себе.

— Је л' то правда, грађани, зар ћемо тако!!

И нешто забруја, затутња и захука... Гомиле се измешаше и сад (мили Боже, је л' то твоја воља?) — настаде нешто што се никад не виде у Мајдан-Пеку. Направи се једна гужва, једна несрећа; нити се ту више види ко је председник збора а ко није; нити се ту види ко је грађанин а ко није. Не може све да се каже шта ли то беше на тај Митров-дан. Хука, бука, неко се ваља, неко стење. Видиш попову читу лети за три копља у вис, па падне у гомилу, опет полети, па опет падне. Тако исто видиш Јосифове песнице, уздигну се у вис па се спусте, опет се уздигну и спусте. Однекуд улетеше у то чудо и жене, почеше да циче, почеше поштованим грађанима да налећу ноктима у очи; па се нађоше ту и поштовани кандидати тј. Јона и Живко, са огромним батинама и неким чудним грађанским појмовима, да треба тући без обзира на партије. Откуд се сад нађе на том поштованом збору и једна празна канта од гаса, ко би и то могао докучити, тек она прво пуче Јосифу шумару о главу, па онда тако редом поче да скаче с главе на главу. Драгољуб учитељ опет попео се једном Талијану на леђа и нешто млата рукама, као хоће

да говори, ваљда да примири свет. Сав изгребан по лицу, на чакширама нема једне ногавице; па таман да каже нешто, а неко га гурну од остраг, он стрменку с Талијанових леђа као да је у воду скочио, видиш још само једна нога му остала у вис и дрхће му та нога као у преклане гуске. Па онда ко ће га знати коме су у тој гужви свукли чизме, те и оне почеше да узлећу у вис. . . И тако уопште видиш само гребу се, туку, мувају, дреће, циче и што ти још не, и ко то још све може да опише. Па ко зна шта би још све било од тога веселог народа, али већ стиже и г. управник са пандурима.

— Растура се збор! — дрекнуше пандури, а г. управник се само наслони на штап, опружи десну ногу у напред и гриска леви брк, а посматра поштовани збор.

Већ сад, кад се мало притаја гужва, може се мислити какав је ко изгледао. Да је г. управник био мало мекша срца, он би се заплакао, посматрајући честите домаћине какви су изгледали; али је г. управник знао да добар полицајац не сме имати меко срце, па зато само завуче руке у џепове од чакшира. метну штап под мишку, спусти шешир мало на очи, окрете се брзо око себе на пете и крену се крупним корацима у конак.

— Како ли ћу да започнем извештај г. министру? — то је једино шапнуо успут. Иначе је ћутао и лагано а крупно корачао

* * *

Кикандона, Кикандона! Оно славно место великог француског мајстора Верне-а, где је било све срећно и задовољно, док кроз цеви није прохујао несрећни оксиген. Ту је снаја волела свекрву а зетови пунице; ту је народ слушао власт; није се мењао по двадесет година кмет, нити је кмет опет са своје стране радио на томе да га промене; ту се није марило за мирис барута; ту се није журило за науком и, уопште, ту се шеталица друштвеног живота лагано њихала и тихо откуцавала, тика. . . так. . . тика. . . так. . .

О моја Кикандоно! О теби многи нису знали и ако те помињу све читанке основних, сви земљописи средњих школа и сви расписи министра унутрашњих дела; о теби многи нису знали, али ево знаће те, јер је и кроз твој ваздух прохујао оксиген и брже се заљуљала шеталица твога друштвеног живота, која је до сад тихо откуцавала: тика. . . так. . . тика. . . так. . .

ТРИНАЕСТИ

Одузели му и звонце! Кажу да је капетана наљутило, што Петроније Јеремовић сваки час звони. Г. капетан је том приликом рекао још и ово; „Ама, мој господине, кад он као практикант има звовце, онда ја као капетан треба да имам читаву звонару на столу!“

Петроније је рђаво разумео г. капетана. Он је мислио кад су му одузели звонце, да је оно потребно коме старијем, а кад је што потребно коме старијем, он се онда увуче у се као корњача и ућути се у том положају под кором своје понизности. Мислио је: уштедиће од своје плате, па ће сам себи купити звонце. Али — г. капетан му је забранио „у начелу“ да звони, казао му је: „Ви можете, ако хоћете, купити и клепетушу, али носите па звоните код своје куће; у канцеларији могу само капетан и писар звонити!“

*

А некад је, болан, Петроније Јевремовић звонио у сва звона. Било је то доба, кад је он могао да

затресе главом, па да му се замрси коса. Носио је он тада и раздељак на глави и тесне ципеле, које су раскалашно шкрипале, па шарену кошуљу са лепршавом машном, па огледалце у џепу. Био је, ваљда, и коловођа на игранкама и члан певачке дружине, и фотографирао се у разним позама и носио ружицу у рупи од капута, и изјављивао љубав овамо и онамо. Та био је и он млад; извесно је све то чинио, али од свега тога данас остале су му, ваљда, само лепе успомене у души и огромни жуљеви на ногама.

Сасвим је то други човек данашњи Петроније Јевремовић. То је Петроније Јевремовић, вечити практикант, са подстриженим брковима, са ципелама без икакве форме, са капутом боје црвеножутог багремовог листа, са глатком ћелом на глави, коју он брижљиво покрива са оно мало косице што му на потиљку заостало. Томе Петронију Јевремовићу одузео је капетан звонце.

Али, није то само звонце; звонце је, може се рећи, ситна ствар; него се ни иначе г. капетан није понашао према њему као према дугогодишњем чиновнику. Другим практикантима је, на пример, слободно и да пуше у канцеларији; Петронију то није слободно јер, каже се, има обичај да пљуцка кад пуши и направи читаво језеро око себе. Једанпут је један практикант певао гласно у канцеларији, па некако му се прошло, а Петроније само што је хтео онако са „густом“ да кине, потегао, па

запевао оно дугачко пензионерско „a!...“ које тако хармонично наставља кијање, а — капетан из друге собе, шта је радио? — прекинуо га на три четвртине ноте и истерао га из канцеларије, с додатком „да у будуће, увек кад му се кија, изиђе на сокак.“

— Разумете ли? — додао је уз то још строго капетан.

— Разумем! одговорио је Петроније.

Па није то само од капетана. И друге је беде Петроније трпељиво сносио и гутао. У срескоj канцеларији у којој је он радио било је још два практиканта, који према Петронију и не заслужују такво име, већ би се просто могли назвати „гризоперићи“. Један је бивши глумац из неког путничког позоришта, а други деградирани каплар из сталног кадра. Па што су се они попели Петронију на врат својим будалаштинама, није се већ могло сносити. Они су се Петронију просто у брк смејали и чинили му све могуће пакости. Наместе му на столицу иглу и Петроније Јевремовић, сасвим невин, седне на иглу па тако животињски дрекне, да се сви пандури окупе; или му сакрију акта, или му, као бајаги случајно, поспу мастилом што је грдном муком преписао; или му тако некако удесе фасцикулу на врх рафа а над његовом главом, па кад се Петроније само мало наслони на раф, а фасцикула се преврне и груне га као вола о земљу. Једанпут су га нагаравили кад је као

човек мало заспао после ручка, па га пустили да такав саслушава једну младу удовицу; а једанпут, као бајаги нехотично, закључали на подне канцеларију и однели собом кључ, а Петроније остао унутра без ручка.

Али је све то Петроније кадар био трпељиво да сноси: на све то он је само слегао раменима, па се који пут чак и сам смејао, само га је нешто стално гризло и мучило. Имао је двадесет и једну годину практикантске беспорочне службе, и никако, никако није могао указ да добије. А једна једина жеља на свету била му је та: да добије указ, па да поносно прошета кроз чаршију, да се поздрави лево: „Како си, газда Мијалко; шта радиш?"; да се поздрави десно: „Доброј'тро, газда Трифуне, како, како?" А и газда Мијалко и газда Трифун и сви остали да одговоре: „Хвала Богу, господии Петроније, ето, како ви? Честитамо, честитамо!"

Ето, толико је само желео Петроније Јевремовић, па из чаршије да оде кући и да — умре. Сасвим не жали да умре. Па ипак, ту жељу узалуд је желео.

* * *

А ево како се може објаснити таква судбина Петронија Јевремовића:

Петроније Јевремовић био је најпре тринаесто дете своје мајке. Оно није увек срећа бити ни прво дете, али тринаесто заиста значи бити сувишно. Проклињала га је мајка па, иако су друга

деца изумрла, никад га нису волели у кући. Од тога доба он се увек осећао невољен од људи и од судбине, једном речи он је увек био тринаести и у животу.

Оде у школу, на пример. Учитељ уписује на А, Б, В, Г, па тек Петроније тринаести у списку. И онда већ зна се како је прошао кроз школу. Ако је ларма и галама, учитељ се накостреши, па мерка, кога, кога, и хајд' Петронија дугачким лењиром, па све по ушима и по прстима. „Петроније, голанферу један, тебе ћу ја у кацу, па ћеш омекшати као туршија!" А Петроније заврне очима, засузи и задршће му доња вилица, и осећа да га нешто по телу гризе као да је већ у туршији.

Хајд' ништа то, него дође испит. Петронија прозову тринаестог.

— Петроније, душо — увија учитељ пред кметовима и туторима — кажи ти мени где лежи Ваљево?

Петроније се згране:

— Ваљево... Ваљево... Ваљево...

— Дакле, где се налази Ваљево?

— Ваљево... љево... Ваљево се... налази на мапи.

— Петроније, преисподње магаре! Петроније, смрдљива уштво! — почне учитељ, заборавивши да су ту кметови и тутори — шта мапа, шта Ваљево; каква мапа, какво Ваљево, штене једно! Говори што те питам. Говори, говори, говори, кад ти кажем!..

А Петроније гута пљувачку и жалостивно блене у таваницу и дубоко се загледа у једну мушицу.

И тако дете пропаде. А то не што није учио, Боже сачувај, већ учило је дете, учило, али бадава. Не да се тринаестом ђаку, па не знам како да је научио.

Изиђе из школе, оде на занат. И добро почело дете, таман ухватило свој пут за живот, али газда га истера. Истера га; вели да је глуп, не зна да дочека муштерију, не зна да испрати, не уме кусур да израчуна, не уме ништа. Лепо, хајде код другог газде. Седи тамо, седи неко време, па га и овај истера. Хајд код трећег, четвртог, петог и тако све даље. Један га истера што је глуп, други што није за посао, трећи што не зна ништа, и тако за пет година промени тринаест газда, а тринаести га лепо измеси, испребија, па онда тек истера. Најпосле га нико у вароши није хтео више да прими.

Његова једна сестра од тетке била је удата за пандура у среској канцеларији, а та се сестра познаје са персоналом канцеларијским, и кад јој оде муж у срез каже она млађем писару, овај старијем писару, старији писар капетану, и тако се једва некако удеси, те Петронија приме за бесплатног преписивача.

Тако је ушао у ту службу, у којој је још и данас, и у којој већ двадесет и једну годину очекује указ.

А једанпут је помишљао и да се жени, али га

ђаво не упути ни на коју другу него на најбољу девојку у вароши. Девојка из добре куће, носи двеста дуката, тепелук од бисера, шест ћилима, четири тепсије и бунду. Просили је многи, па неће, а Петроније као вели сам у себи: „Шта ће боље. Ја сам чиновник, нисам да кажеш глуп, да се нећу помаћи с овога места, него данас сутра, ако Бог да само, бићу и нешто више, па ћу лепо, миц по миц, само разуме се полако а сигурно, да дођем и до веће плате. Дакле, шта ће боље?!“ Па је већ замишљао и свој живот кад буде имао већу плату и кад буде жењен. Са 200 дуката узеће кућу, лепу малу кућу „али да има башту.“ Па како ће он лепо да уреди ту кућицу, све да буде чисто и свака игла да се зна где је, усред дана као и усред ноћи. Па не само што ће кућицу да уреди него и сам живот. Дође, на пример, недеља, нема канцеларије, он се пробуди рано ујутру и шета по соби, све по самим ћилимовима, нигде нема нога на го патос да му стане; прође кроз ходник и поносно погледа у четири тепсије које као злато чисте и изрибане висе на дувару; оде код берберина, обрије се, подстриже бркове, па оде у цркву и стане с десне стране, тамо где чиновници стоје. Сврши се служба, он узме две нафоре: једну за себе, једну да понесе жени. Дође кући и она га чека на капији. Попију заједно кафу, па се она онда обуче, метне тепелук и бунду и пођу да праве визиту г. капетану. Уз пут ко их сретне сваки: „Добар дан желим! Добар

дан! Како сте, кад ћете ви, г. Петроније, код нас мало са госпођом?“ — „Па доћи ћемо који дан. Мислили смо баш данас, али, знате, госпођа капетаница се љути ако јој не одемо чешће. Доћи ћемо, доћи ћемо!“ — „Молимо извол'те!“

Тако је све то лепо замишљао Петроније Јевремовић и, истина, све би то тако и било само да се оженио. Проводаџика је са самом девојком разговарала и, ево, ово су баш девојчине речи: „Господин Петроније је красан човек и мени се он много допада. Ево, имала сам толике просиоце и ни један ми се није допао толико колико г. Петроније, али само због нечег не могу се решити, јер се бојим рђаво бисмо живели. Знате, десило се да ми је он баш тринаести просилац, па само због тога!“

Проводаџика се куне да је девојка тако казала, све реч по реч, а ако лаже, нек је Бог казни оном казном, која ће извесно постићи и све остале проводаџије на оном свету. Од тога доба није никад више ни мислио на женидбу, али је зато постојано мислио на указ.

Све је и сва чинио, и све је и сва било узалуд. И писао молбе и добијао препоруке, и молио сам и молили за њега други, — па бадава. Једанпут је била лепо дотерана ствар. Ишла из вароши депутација у Београд да моли, мислим, да се исплати срезу реквизиција. Он ишао од једног до другог и молио да „узгред“ проговоре министру и за

њега. Сви су му дали реч и, истина, сви су и испунили реч. Сутрадан изишао је Петроније далеко на друм да испрати депутацију, изишли још многи из вароши. Броји Петроније: четворо кола. У првим колима тројица, у другим четворица, у трећим тројица и у четвртим колима тројица. Сабере то све Петроније и изиђе му тринаест, њих тринаест, дакле, у депутацији. Махну Петроније зловољно главом и рече: „Аја, неће ништа учинити, ништа, ништа, ништа!“ И, истина, министар целој депутацији дао реч и опет је не испуни. Петроније остаде без указа и даље.

А једанпут је био још и даље догурао ствар. Поп му обећао да ће писати својој сестри, а сестра попова удата за једног професора, а тај професор седи у Београду кућа до куће са неком госпа-Јелком, која има сина наредника у академији, и тај син госпа-Јелкин наредник има доброг друга у академији, опет наредника, који је био ручни девер неком поштару, а тај поштар узео је за жену неку Мицу, а мајка те Мице, госпа Сара, подојила је прво дете господин-министрово и данас му још иде у кућу као у своју кућу. И тако се то некако удеси, па почне ствар од попа и дође до госпа Саре, а госпа Сара, Бога ми, каже госпа министарки, а госпа министарка господину министру, господин министар ствар забележи и, разуме се — заборави. Опет седне поп, па пише сестри што је удата за професора, ова каже госпа-Јелки,

госпа Јелка сину наредniку, син наредник своме другу, друг каже Мици поштаревој, Мица каже мајци госпа-Сари што је подојила прво дете господин-министрово, госпа Сара, Бога ми, ни пет ни девет, него опет каже госпа-министарки, а она господину министру, и господин министар по други пут ствар забележи. И цела истина, лепо први указ кад је био, метне господин министар, поред многих других, и Петронија Јевремовића. Дакле, ствар скоро готова. На конференцији министарској прошао указ, и тако је све било у реду. Донесе увече момак кући министровој лепо преписани указ, па као ујутру ће се носити на потпис, а ту за вечером и министрова тетка. Г. министар, онако уз јело, још једанпут разгледа указ, па ће, више онако уз реч, рећи:

— Сутра ће се обрадовати тринаест сиромаха. Ово је баш право било.

А тек се пљесну рукама г. министрова тетка, па онда, Бога ми, пљесну се рукама и г. министрова жена:

— Зар тринаест? Немој болан, откуд баш та број да наиђе? Умреће један у овој години. Метни, тако ти Бога, још једног, нека буде четрнаест, али немој да потписујеш тринаест.

Г. министар се као прво нађе у забуни, па најпре не хтеде ни да чује женске будалаштине, али жене окупиле, те хоће бити, неће бити, док није г. министар попустио.

— Ама, немам више никог да метнем.

— Па онда избриши кога, нека буде дванаест.

— О, мај, хајде да вам учиним — рече г. министар; узе перо, па мери овог, мери оног, помаче једанпут перо до једног па га одмаче, помаче до другог па одмаче, па де овог ће, па де оног, па тек спусти перо и учини кврррц и написа једну дугачку линију. А кога ће него грешног Петронија Јевремовића, који је чак и у указу морао бити тринаести.

Била је дакле пропала свака нада. Годину дана г. Петроније није умео ништа ново да измисли, али после годину дана опет као сину једна нада, ули нова уздања у празно срце г. Петронијево и он се трипут прекрсти пред иконом св. Марије уз речи: „Мајко, Богородице света и века, сад или никад!“

Дође ће, дакле, у срез г. начелник, а то је нови г. начелник, који првипут обилази округ и чија реч много вреди код г. министра. Г. капетан већ недељу дана раније нервозан; госпођа капетаница још нервознија. А баш није требало још недељу дана раније бити нервозан, јер је капетаница услед тога разбила три тањира и једну главу осуђенику, који је пуштен из притвора да госпођи капетаници у кујни помаже. Капетан је почео у канцеларији већ и за најобичније ствари да се баца лењирима на персонал, док је то пре тек погдекад, и то само за важније ствари, чинио.

Фасцикуле су биле чисте као злато и уређене као апотекарска стакла по рафовима; пандури очистили револвере, па се сјакте, и капетан им већ три дана раније наредио да чисте сваки дан чизме; једном практиканту, — оном што је био глумац, наредио је такође три дана раније да се сваког дана чешља. Соба, у којој ће г. начелник спавати, украшена великим огледалом, што га је капетан позајмио од газда-Мијалка, а кревет капетаничин са јорганом, украшеним широким чипкама испод којих се провиди роза свила, а то је онај знаменити јорган, што га је капетаница као породиља имала и о коме се много по вароши говорило као о нечем особитом.

И уопште све је било тако уређено да је г. начелник, ако је само хтео, могао три дана раније доћи. Али он је дошао кад је и казао да ће доћи.

Петроније се тог дана лепо избријао и подстригао бркове, обукао црни капут и негде, на дну сандука, нашао стару помаду, намазао бркове и улепио длаку уз длаку као да их је у утопљен восак умочио. Пришио је сву дугмад где их није било, ошишао оне длачице што му вире из ушију и прочитао неке чланове из полициске уредбе, ако би се нешто, Боже га сачувај, повео разговор и о званичним стварима.

Елем, начелник као начелник, воли да се добро угости у срезу, а капетан као капетан, ужива да

добро угости начелника, па тако поред осталога позове на једну вечеру и неколико одличнијих грађана, од оних што се у новинама називају „цвет грађанства“, а позове и чиновнике своје, то јест два писара и Петронија Јевремовића као најстаријег практиканта. Мада се Петроније топио од претеране среће, био је опет тужан и снужден. Једнако га је мучила мисао: како ће вечерати са г. начелником, можда ће испустити виљушку или ће превртнути столицу; ко зна: можда ће штогод требати да проговори, а он ће ћутати, или ће можда требати да ћути, а он ће казати што.

Најпосле, шта Бог и добра срећа да! Петроније идући на вечеру свратио је у две три кафане, где је било доста света, и као да је неког тражио.

— Извол'те, седи да попијемо по једну! — вели му газда Васа у првој кафани.

— Не могу, хвала, бојим се одоцнићу. Знаш, вечерас је свечана вечера код капетана... позват сам и ја, знаш, па —

— Како је, господин Петроније? — пита га газда Мика у другој кафани.

— Молим те, опрасти — одговори г. Петроније — немам кад, проговорио бих с тобом коју реч, али сам вечерас код г. капетана на вечери са г. начелником, па се бојим одоцнићу, опрости...

А овако су поседали око стола: горе начелник, до њега капетан с једне а капетаница с друге стране, с капетаничине стране „цвет грађанства“,

а с капетанове стране „персонал“, тако да је Петроније био на доњем крају стола и осећао се врло задовољан, што је лампа била насред стола, те тако није морао гледати у очи начелника.

Пазио се, држао је далеко руке и од ножа и од виљушке и само их је у највећој нужди употребљавао. Управо више је гледао у тањир но што је јео. Било је красних јела. На пример зец којега би Петроније Јевремовић могао целог да поједе, али, сиромах, морао је рећи да не једе зечје месо само зато што се бојао; бојао се што ће, једући то јело, бити обавезан да има јаднако у рукама нож и виљушку, а ако су му те ствари непрестано у рукама, он ће или нож или виљушку морати испустити. Па зар му још и то треба!

После другог јела устане један „цвет“ и наздрави у име свег осталог грађанског цвећа, здравицу у којој је било 74 речи. (Петроније је бројао реч по реч). Од те 74 речи здравица је била овако састављена: 37 речи „народ“, 6 „у име“, 8 „таквог начелника“, 4 „ми представници“, 19 „отаџбина“, 3 „живео“. Г. начелник је подуже говорио и много је више речи казао, само што Петроније није имао куражи да гледа г. начелнику у очи за време здравице, па тако није могао све да разуме. Разумео је свега две речи: „народ просвећен“ и „пољопривреда“.

Затим је г. начелник постао љубазнији; док је пре разговарао само са „цветом грађанстве“, сад се

окрете и „персоналу“ и поче најпре најстаријег писара да пита: колико има година службе, где је пре служио и тако даље. Пређе затим на другог, на трећег писара. У Петронија већ дршће и душа и срце и ноге под столом, и руке што их држи на коленима. Сад ће доћи на њега ред. Истина, дршће, али се уједно и радује, бистра му се суза збира у оку, јер ово је прилика као ниједна до сад, ово је прилика да каже о себи све што треба, јер свака реч овога начелника вреди код министра. Доста је да каже само да је двадесет и једну годину практикант. Заиста је доста, ако само у г. начелника има мало душе.

Елем начелник сврши разговор са млађим писаром, па се обрну Петронију и онако љубазно отпоче:

— А ви се зовете Петроније Јевремовић?

Петронију ударише доњи зуби о горње, нешто му пролете крај очију, зажмури најпре, па отвори очи и таман зину, али... зину и госпођа капетаница, зину и пљесну се рукама, па прекиде одговор Петронијев.

— Јух! Па зар нико није приметио, па нас смо тринаест за столом. Јух, за Бога!! —

Сви се окренуше лево и десно и пребројаше се, и — јест, тринаест за столом.

— Боже, како то нико да не примети! — наставља госпођа капетаница. — Слатки господин Петроније, ви сте добар човек, нећете се љутити. Није лепо

усред вечере, али, молим вас, ено, ми ћемо вам наместити у другој соби. Ето, ја ћу сама наместити, само, молим вас, немојте се срдити!

— О молим, молим — одговори збуњено и црвен до ушију Петроније, и две крупне сузе наиђоше му на очи и грло му се за један час осуши као да годину дана није пио воде.

Како ли је у другој соби јео; како му је било, и шта је осећао сиромах Петроније, који је већ тако близу циљи дошао и опет морао да буде — тринаести!

Тако је, ето, све већ пропало и шта му је, дакле, још остало? Ништа више но да сачека, на пример, тринаести фебруар, те, рецимо, да на тај дан умре!

Али пре него што ће да изгуби чак и вољу на живот, он се реши на нешто, нашто се иначе не би никад у животу решио. То је био последњи и одлучан корак.

— Или-или! — узвикнуо је одлучним гласом у својој соби после оне вечере код капетана и лупио је песницом о сто да је са стола пала на земљу машина за кафу, четка од ципела и глицерин сапун, којим се он недељом и празником умивао.

Он најпре покупи мирно те ствари, метну сваку на своје место, а затим седе и написа врло учтиву молбу за одсуство.

Дакле, у Београд, министру! Њему, јест, па очи у очи и казати му све: „така и така, и така и

така, и така ствар!“ Нема се више како, не може се више заобилазним путевима, већ лепо министру, па или-или!

Како му је било кад је та молба добила званичну нумеру, па онда он се потписује на решењу: „примам са захвалношћу к знању одобрено ми одсуство.“ Па онда оде кући својој, да вади наново флеке, са панталона, да однесе кројачу црни капут да му се метне нова сомотска јака, па ово па оно.

— Казаћу — говори гласно Петроније Јевремовић у својој соби слажући ствари у мали један коферчић — казаћу: ето, господине министре, двадесет и једна година, кажите сами је ли право? За двадесет и једну годину једанпут кажњен и то петнаестодневном платом. Шта је то, није ништа! И зашто сам кажњен? За ништа, просто за ништа! Кад сам саслушавао неког сведока, ја сам му онако узгред опсовао и оца и мајку. И то није што сам ја хтео да му опсујем и оца и мајку, него испитујем га, испитујем, па у један мах не могу више да се сетим шта имам још да га питам; ћути сведок, ћутим ја, па као велим, док овако ћутим хајд' да му кажем штогод уз реч, колико да прекинем ћутање, али капетан то узе не знам како, па, хајд' петнаестодневна плата. Као да је то мала ствар петнаестодневна плата. Али давно је то било, поменуло се а не повратило се...

Заћута мало Петроније Јевремовић, узме по какву ствар коју ће метнути у куфер, разгледа је

одовуд и одонуд, слаже је полако, премишља и разговара, сам са собом.

— Кажу да је министар добар човек. Разуме се, како би и могао бити министар да није добар човек! Најпосле, мени је довољно ако има душу; то је главно и то је доста!

Онда се замисли, поче да броји откако је у служби да није ово нешто тринаести министар. Преброји и — није, хвала Богу!

Увуче затим конац у иглу и поче да пришива један рукав, који се прилично одвојио од капута, и да звиждуће песму: „Због ом, немарна душо!“ Уопште, није био још много забринут: или што је веровао да ће сад једанпут свршити оно што је толико желео, или, ваљда, што је био далеко од Београда и од министра, те га не беше обузео страх.

Ишао је, па је казао многима због ом, као да ће на хаџилук. Сви су му пожелели много среће, јер је већ цела варош знала о његовом путу, на који се он први пут у животу креће.

Ујутру се на два сата раније пробудио и чекао у авлији и истрчавао на капију да сачека кола. Осећао се врло нестрпељив. Најзад стигну кола, он узме куферчић, закључа своју собу, прекрсти се и седне у кола.

Путем није ништа хтео да мисли о министру, зашто би се још успут расплашио. Све је о другом мислио, макар о чему, на пример: о арњевима,

о прашини, о газда-Мијалку, о једном direку у авлији среске канцеларије у који је укуцано један, два, три ексера. За три је сигуран, а све му се чини да има и четврти. Ето, све је тако којешта мислио, мислио, мислио, па тек му на једанпут изиђе пред очи министар и почне строго:

— Како се ви зовете?

— Ја сам, слуга покоран, Петроније Јевремовић.

Па брже боље забашури ту мисао и почне тек са кочијашем разговарати:

— Па како, како, пријатељу, јеси ли жењен?

— Јесам, господине.

— Ако, ако! А имаш ли дечице, да ти их Бог поживи?

— Немам, господине, ниједно, помрла ми.

— Ако, ако... одговара г. Петроније расејано, јер баш у тај мах изиђе му пред очи г. министар, и он већ више не чује шта му кочијаш одговара.

Кочијаш окрете мало зловољно главу, па удари појаче коње и пођоше брже.

— Тај ти је левак стар! — поче опет господин Петроније.

— Па... стар, господине, али тегли боље него многи млађи коњи.

— Колико му има?

— Нећеш ми веровати, биће да му има двадесет и једна година. Не знам сигурно, али толико ће ваљда бити.

— Двадесет и једна, а?... ако, ако... и тегли

боље него многи млађи... тегли... дабоме да тегли. Па онда се ућута г. Петроније и поче да мисли о овом коњу: како му има двадесет и једна година и како „тегли боље него многи млађи“, па се онда много о томе замисли и одједанпут му опет изиђе пред очи г. министар, онако грдан велики човек с брадом и страшан и строг, па пита:

— Како се ви зовете?

— Ја сам слуга покоран Петроније Јевремовић.

Кад већ виде Петроније Јевремовић да га овај министар неће оставити мирна да путује, он, да га избегне, тврдо закључи да прислони главу на арњеве, па да спава.

Ма колико да је Петроније Јевремовић тврдо спавао, кад се кола, доцкан у ноћ, успеше на београдску калдрму и задрмусаше се силно арњеви, он отвори очи и виде се тако близу свога министра. Та у истој су вароши већ!

Ту ноћ, у кафани, Петроније је за чудо врло слатко и врло тврдо спавао. Чак ништа није ни снивао. А сутрадан пробудио се пре него што су се пробудили кафански момци и једва је чекао да се отворе врата. Отишао је затим код берберина, ошишао се, обријао браду и врат, подстригао бркове, обукао црни капут са новом сомотском јаком и упутио се Теразијама у министарство. Теразијама је једнако бројао кестене и набројао је тридесет и два.

Кад је дошао до министарства, ои осети како

су му ноге све краће и краће, и учини му се као да га неко вуче за капут натраг, па се и окрете да види ко је то. Таман да пређе праг, а њему паде на памет да се нешто размисли који је датум данас, да није однекуд тринаести. Био је први април, хвала Богу. Дану душом, па уђе у чекаоницу.

Још кад је пошао да се брије, купио је од мало бољих цигарета и метнуо у џеп. Знао је Петроније како ваља. Понуди најпре момку, који стоји пред министровим вратима, цигару, пусти га да припали и повуче два три дима, па ће тек онда почети.

— А, овај, је ли већ дошао г. министар?

Момак прво повуче дугачак један дим, пусти га кроз ноздрве и, гледајући за димом, одговори равнодушно:

— Неће данас долазити у канцеларију!

— А, тако!

И Петронију Јевремовићу нешто лакну. Баш му је било мило што неће министар доћи данас у канцеларију. Он понуди момку још једну цигарету и оде врло расположен.

Шетао је тог целог дана по Београду, и где год је човека срео под цилиндером, скинуо му је шешир. Који га зна, између њих може бити и његов министар.

Сутрадан је министар био у канцеларији, али је одмах отишао.

Прекосутра министар је у канцеларији, али неће примати.

Четвртог дана код министра су друга два министра и „имају неки важан разговор“ (то му је момак поверљиво казао), па се не зна да л' ће стићи да прима.

Петог дана министар је казао да ће примити само оне који имају врло важан посао, који се не може до сутра одложити.

Шестог дана Петроније Јевремовић морао је опет да обрије браду и врат, да подстриже бркове и наново да се дотера. Али тог дана опет г. министар није долазио у канцеларију.

Седмог дана била је министарска седница, па није могао г. министар никога да прими.

Осмог дана г. министар неће примати.

Деветог дана г. министар је био у канцеларији, али је одмах отишао.

Десетог дана г. министар је примао; примио је њих седморо, а затим момак рече: који су још остали да дођу сутра.

Тринаестог дана Петроније је морао опет да обрије браду и врат и да се дотера, али кад је прешао праг на министарству, сети се да је већ тринаести април. Господе Боже, умудри господина министра да данас не прима, или уопште да не дође у министарство. Или, како би било да се Петроније врати, па сутра да дође. Јест, али је јуче предао своју карту, написао је на парчету хартије

своје име и презиме, и министар је казао за оне, који су од јуче остали, да дођу данас.

Био је као утучен. Осети неку малу језу и неку грозницу у костима, проби га зној по челу, под мишкама и под коленима. Онако збуњен, поче министровом момку да даје по три цигаре на једанпут. Па онда седе на једну клупу и загледа се у оног момка, како сваки час улази код министра, улази и излази, гледа га и завиди му.

— Боже, овај момак, — мисли се у себи — дабоме, он је момак као и сваки други момак, али тек, он... тако рећи... — па не довршн мисао.

После гледа на чивилук, на којем виси министров капут, постављен свилом. Гледа, гледа, и ту се дубоко замисли.

Сасвим леп капут... И, ето како му је близу његов капут... Биће средњи човек, судећи по капуту... Зими, мора бити, носи дебљи капут!..

Тако све размишља, а међутим једнако броји како један по један улазе код министра. Већ је седми ушао, а њега још не зове. Може бити неће га ни примити. Како би волео, да га не прими, или бар да каже, да дође сутра, четрнаестог априла.

Седми изишао сазвим весео. Уђе и осми.

Девета је ушла једна жена, али се мало бавила. Ушао је затим и десети, који се врло дуго бавио, и изишао је сав црвен и озловољен. Једанаести се мало бавио, али изиђе врло задовољан, па даде, чак и момку неки бакшиш.

— Благо њему — мисли Петроније — да ли нешто ја имам ситних пара, ако устреба да дам штогод овом момку? — И поче се пипати по џеповима.

Уђе и дванаести, а Петронију нешто паде на памет да броји, колико ће он тамо да се бави. Броји, један, два, три, четири и доброја до 146, али у једанпут пресече — паде му на памет, да је тај, што је сад унутра, дванаести, и да ће онај, који ће доћи на ред, бити тринаести.

То га порази и поче, не зна ни сам зашто, да чита у себи: „Оче наш, иже јеси на небеси. . .“ и таман да дође на „хлеб наш насушни“. . . а дванаести изиђе и момак викну с врата:

— Петроније Јевремовић!

Петроније се загрцну код „хлеб наш“... па се онда само за један секунд двапут ознојн и осуши; па се поче да окреће где ће да остави штап, и кад му нађе место, он се узврда и не зна шта ће са шеширом. А момак још једанпут викну:

— Петроније Јевремовић!

Он се и по трећи пут ознојн и осуши и пође несигурним корацима ка вратима, и таман да пређе праг министрове собе, а њему паде на памет најнесрећнија мисао на свету: „Да ми није гдегод дугме откопчано?“ Та га мисао још више увуче у неку грдну провалу, у коју је јасно осећао како стрмоглавце пада. Кад је већ био у министровој соби, он се управо осећао као да је на дну те провале.

Иако је био у соби, он у ствари није видео министра. Једну је руку држао на грудима, а другом је свуд редом пипао да види: је ли му које дугме откопчано.

Око њега је тама нека, виде се само два велика, грдно велика прозора. У једанпут се из те таме чу неки глас:

— Шта ви желите?

Али Петроније није могао јасно да осети, одакле је дошао тај глас. Прва реч „шта“ учини му се као да је пред њим речена; ону другу реч „ви“ учини му се као да је с лева чуо, а трећу реч „желите“ с десна.

Он не одговори ништа.

— Јесте ли ви Петроније Јевремовић? — рече опет онај глас, али сад му се учини као одозго, с тавана.

Петроније за један час зажмури и изговори у памети: „Но избави нас од лукаваго,“ па онда прогута своју пљувачку, што му се била набрала у устима и најзад зину:

— Ја сам слуга покоран Петроније Јевремовић.

— Па шта хоћете ви? — опет онај глас, али сад као одоздо.

— Двадесет и једна година... беспрекорне службе... има један коњ, што ме је возио, толико исто... ја препокорно молим... ја, господине министре, и... препокорно молим... ја, господине министре...

— Добро, добро — рече онај глас, али сад већ

пред њим, — ако имате шта ви поднесите писмену молбу своме старешини, а немојте долазити министру за то. Идите на своју дужност!

Како је изишао, како је отишао до кафане, како је легао, ништа не зна. Тек кад се после четири сата лежања пробудио, видео је прво да штап није донео собом, већ га је заборавио у министарству, и друго, да је онако у црним хаљинама и ципелама спавао у кревету, покривен јорганом преко главе, више него четири сата.

* * *

Петроније Јевремовић вратио се на своју дужност болестан, био је озбиљно болестан. Ја знам, да вас читаоце не занима толико питање, да ли је он уопште умро, но, ако је већ умро, кога је то датума дотичног месеца било. Али он није умро; напротив, он је оздравио и теглио је још дуго и дуго. У томе и јесте његова зла судбина, што неће још задуго умрети.

ЖРТВА НАУКЕ

Господин Паја је дугогодишњи неуказни чиновник сресни, ревносан и честит и, као што вели сресни начелник, солидан чиновник. Он стрпљиво већ двадесет година вуче „пуну практикантску плату“, теши се обећањима која му о указу даје сваки сресни старешина и ради, ради за четворо, ради за петоро њих.

Понизан је, као што му и приличи чину; срескога старешину сматра за више биће, и стрепи пред њим, као што је некада пред учитељем стрепио. Није врло писмен, (у кондуити пише, да је свега четири разреда основне школе свршио), али вреди много као чиновник због свога памћења. Њему није потребан ни протокол ни регистар, он сваки акт и сваки број на акту зна на памет. Па не само то, него и сваки распис и број тога расписа и број „Службених Новина“ у коме је објављен. Ни начелник сресни, ни писари никад и не загледају било у акта, било у новине, кад им је

потребно позвати се на што; зовну г. Пају и он им одмах исповрти као да из књиге чита. Служи им свима као ручни речник и врло често господин Паја не може ни да се скраси на својој столици већ иде из канцеларије у канцеларију да цитира нумере.

У приватном животу могло би се рећи за г. Пају, по речима среског начелника, да је солидан човек. У кафану никада не иде, већ тако, после канцеларије, изиђе мало ван вароши, прошета па се врати кући и то му је све. Он седи код једне удовице, госпође Милеве, која има три собе а две издаје. У једној од тих соба седи г. Сима Станојевић, порезник, који готово никад није код куће, а у другој, мањој, господин Паја, који је увек код куће.

Господин Паја је већ пет година на стану и на храни код ове удовице, те се осећа као у својој кући. Он ујутру иде на пијацу и купи што треба, он се брине за дрва и за све друге потребе кућевне, тако да је удовица већ више пута рекла:

— Баш ми заменио покојника!

Али се у ствари не може рећи да је г. Паја потпуно заменио покојника. То толико што је куповао са пијаце и бринуо се о кућевним потребама и што је свако вече играо са госпођом Милевом табланета.

Не може се рећи да г. Паја није покушавао приликом игре карата да малко слободније пружи

ногу под сто, као што је покушавао у том смислу и да поведе разговор, и то сасвим издалека:

— Јавља ли се вама који пут покојник у сну? — запитао би тек онако узгред, мешајући карте.

— Право да вам кажем, господин Пајо — одговорила би наивна удовица — покојник је и сад права свиња, као што је био и за живота.

— А што? — изненадио би се господин Паја.

— Па тако, нема да ми се јави на сну као што се други покојници јављају, па да мирише на босиљак и измирну, и да ми каже коју благу и утешну реч.

— Него?

— Него, кажем вам, та покојна свиња и мртав мисли на безобразлук, дође ми на сну, па... срамота ме је и да вам кажем...

— На оно, тако је то — дочепа се г. Паја згодног повода — тако је дабоме, кад ви овај... како да кажем, кад ви избегавате живе људе, онда дабоме...

— Ама, знам ја, куд ви навијате, господин Пајо!

— Није што навијам — узе се правдати г. Паја — него велим, ту сам, домаћи сам, нисам да кажете...

— О томе немојте да ми говорите, — пресече госпа Милева — прво и прво: упамтите да сам ја поштена жена, и друго: пробала сам ја то са кирајџијама, па ми после не плаћају кирију.

После овако одлучне речи госпа Милевине, разуме се, г. Паја је морао за то вече пресећи сваки даљи разговор, већ је наставио да игра табланета. Други пут ипак покуша да наведе разговор:

— Баш госпа Милева, ово не вреди овако, кад ни у шта играмо карте, па се онда не мили човеку да добије игру.

— Па 'ајд да играмо у динар.

— Ни то не вреди, јер ја свако вече губим, а то је онда тридесет динара месечно.

— Е, па у шта онда да играмо?

— Па, овај. . . опет се узврда господин Паја — кад би овај. . . на пример. . .

— Опет ви, господин Пајо, навијате на оно. Упамтите, нисам ја којекака, па на картама да сецујем част своју!

И тако би сваки покушај г. Пајин остао без успеха, али то није ни мало пореметило миран и тих живот у овој кући.

Сасвим је друго нешто пореметило тишину тога живота. Г. Сима, порезник, онај што седи у другој соби, буде указом премештен у неку другу варош, а ту собу узме под кирију један млади наставник у четвороразредној приватној гимназији која је постајала у овдашњој вароши.

Младић је тај тек свршио, или можда није ни свршио универзитет, и на расписани стечај за једнога наставника за природне науке јавио се и добио место.

Он се усели у собу са једном хрпом књига и зари се у њих. Првих дана он је и излазио на ручак и вечеру у кафану, а затим и он погоди са госпа Милевом да једе у кући те тако их је сад већ било троје за столом. Новога госта звали су „професором“, и он је за столом мало говорио. И ручавао је и вечеравао са књигом у руци. Због њега су, за неко време, господин Паја и госпа Милева обуставили уобичајни табланет, тако да је г. Паја почео у души већ да негодује што се овај нови гост уселио у кућу.

То је било само првих недељу дана, док се нису мало боље упознали, а после су чак и г. Паја и професор и прошетали пред вече заједно ван вароши, и професор је постао мало разговорнији за столом.

Најзад се између почетника-професора и двадесетогодишњег практиканта разви право пријатељство. Табланет сасвим изостаде, а свако вече после вечере повукли би се професор и г. Паја у професорову собу, где су се водили чудни разговори, искључиво из предмета које је професор предавао.

У почетку је изгледало као да је професор био рад г. Пају да просвети, касније је, међутим, јасно било да се он на г. Паји слишавао из лекције, коју ће сутрадан држати ђацима. Тако је грешни г. Паја, за неколико месеца морао да слуша целу зоологију и целу минералогију и ко зна шта још, и све од корица до корица.

И то је све имало нарочитог утицаја на г. Пају.

Он је почео, тако рећи, да се преборажава и да постаје чудан за своју околину. У канцеларији међу својим друговима, он већ није више водио обичне разговоре као пре, већ је гледао у сваки свој разговор да уплете науку. Кад би, на пример, који од практикана рекао:

— Бре, ала се натуштило небо!

Г. Паја би одмах узео реч и рекао:

— Ако су облаци суви и садржавају у себи електрике, онда ће се преносом два пола додирнути, и произвести варницу, коју ми називамо мунњом, а ако су влажни ...

А кад је један од практиканата казао, како је тога дана имао за ручак папазјанију, скувану у лонцу са везаном хартијом озго, рекао је г. Паја да би се папазјанија много боље скувала у „Папиновом лонцу," и онда је развио табак хартије и цртао и објашњавао свима шта је то Папинов лонац.

— Ама, шта је теби, г. Пајо, да ниси заљубљен?

— Нисам! — одговорио је он одлучно.

— Е, па шта је то? Не сећаш се више ни једног акта, ни једне нумере, ни једног расписа!

Да би му објаснио, г. Паја је развио пред писаром теорију о запремини, према којој чврста тела потопљена у воду, истисну толико ове, колика је запремина онога чврстога тела. Тиме је г. Паја као хтео да каже да је наука чврсто тело

и потопљена у његову главу истисла из ње онолико нумера колика је запремина њена.

Писар се, разуме се, слатко насмејао, и на томе би прошла цела ствар да се није десила једна много већа и крупнија афера о којој се вероватно и сад чувају акта у архиви тога среског начелства.

Осим лекција, које је г. Паја свако после вечере гутао од малога професора, који се на њему вежбао, и при шетњама, које су заједно свако пред вече чинили ван вароши, професор је развијао свакојаке теорије г. Паји и потискивао му полако из главе нумере аката и расписа. Тако, на пример, објашњавао му је да је земља округла, да је месец свет, говорио му о медицини, технологији, о природи и о свему и свачему.

Једне такве вечери, на једној доста дугој шетњи, говорио му је професор и о постанку човека. Говорио му је дуго и опширно о томе, како је човек постао развијањем из једне врсте мајмуна, поменуо му је и име Дарвина, који је ту теорију поставио и занео га потпуно тако, да се г. Паја збуњен и суморан вратио са ове шетње.

То вече г. Паја није дуго заспао, пипајући се под јорганом од натраг, да би напипао закржљали остатак репа (о чему му је такође говорио професор), а кад је заспао сањао је чудан сан. Као госпа Милева мала мајмуница, па се игра и скаче с дрвета на дрво, а он као стари олињали мајмун, повио реп између ногу и мерка како ће да дочепа оно невино мајмунче што се игра по дрвећу.

Сутрадан, кад се пробудио, он се најпре погледа у огледало, да види је ли збиља човек, па кад се увери да јесте, оде у канцеларију, али замишљен и забринут.

Тога дана је мало разговарао са својим колегама, а то вече, опет при шетњи, још једном је заподео разговор са професором да потврди по гдешто, у што је ипак сумњао.

— Добро, господине професоре, 'ајде за мене, мали сам чиновник, па нек и буде, да сам постао од мајмуна, али...

И господин Паја не смеде да изусти, не смеде да запита за више и највише чиновнике: да ли су и они постали од мајмуна.

Професор му узе поново објашњавати целу теорију и то тако разложно и тако очигледно, да сад већ г. Паја ни у шта није сумњао. А сутрадан кад је отишао у канцеларију, заподенуо је нарочито са својим колегама разговор о томе, готов да прими и сваку полемику, јер су му сви разлози професорови још били свежи у памети.

— Јест, јест, пријатељу, сви смо ми, сви постали од мајмуна! — узвикивао је он кад су му се другови практиканти насмејали његовом првом тврђењу.

— Ама, зар и г. Света писар? — упитаће протоколиста.

И он, дабоме.

— А господин срески начелник? — упитаће пакосно и злобно један пискави практикант.

Г. Паја застаде збуњен, у њему у једном тренутку поче да се бори онај стари г. Паја, коме је срески начелник био више биће, и нови, препорођени г. Паја, кога је наука заразила. И победи овај последњи господин Паја, и он додаде одлучно:

— И господин срески начелник!

— Наш господин срески начелник мајмун? — подвуче питање онај пискави практикант.

— Не кажем ја да је он мајмун, али је постао од мајмуна!

— Па то — додаје пакосно практикант — ако није он, био му је отац или деда мајмун, тек од мајмунскога је соја! Је л' тако?

Г. Паја ућута, јер се тога тренутка некако и сам поплаши од своје теорије, али кад практикант још једном понови питање, он немаде куд него остаде при своме.

Разуме се, практикант је ствар доставио писару а писар начелнику среском.

— Оца му његовог, — рећи ће на то старешина среза — а видим ја да је он у последње доба нешто забрљавио.

— Сасвим је забрљавио! — потврђује срески писар.

Пандур оде, а мало затим уђе у канцеларију Господин Паја сав пресамићен од страха, јер је већ знао да је цела ствар, цео онај његов разговор, достављен капетану.

— Је ли ти? — дрекну капетан кад овај преко-

рачи праг — је л' истина то да ти мене пред целим персоналом називаш мајмуном?

— Није, тако ми Бога, господине начелниче! — узе да врда господин Паја.

— Ама како да није, кад сви тврде?

— Нисам ја то за вас казао, него онако... за цео род човечански...

— Ама какав род човечански, шта се мене тиче род човечански, него ти си за мене казао, и за моје родитеље, и за моје претке.

— Па то... узе да муца г. Паја — то, цео род човечански...

— Ама слушај ти, немој ту да ми се правиш шерет-будала, него говори шта те питам: јеси ли ти казао, да сам ја мајмун?

— Нисам!

— А јеси ли ти казао да сам мајмунског порекла?

— Цео род човечански! — шапће г. Паја гледајући у земљу, преда се, и дршћући целим телом.

— Ама како цео род човечански? Па то значи ти тврдиш да је и господин начелник окружни мајмунског порекла, је ли?

Г. Паја ћути као скамењен.

— Па онда, ти тврдиш, да је и г. министар мајмунског порекла, је ли?

Г. Паја ћути, али дрхти на њему сака жилица и сваки рибић.

— Па онда, драговићу мој, ти тврдиш, да је и господин митрополит мајмунског порекла.

Г. Паја ћути.

— Па онда, брајко мој, ти тврдиш да је...

И сам начелник срески не смеде да изговори шта је почео, а г. Паја се затресе од тешке грознице, која га тог тренутка и од тога недоречног питања спопаде. Он сад јасно виде колико је с науком дубоко забраздио и како је наука једно несрећно зло које добрим и мирним грађанима може само несреће донети. Он науми једног тренутка да падне на колена, да пољуби начелника у руку, и да се одрече свега, али немаде кад ни да учини то, јер начелник дрекну:

— Напоље, напоље, брљива дркело! — и отвори врата па га изгура, а затим се окрете писару г. Свети, који је целој сцени присуствовао, и нареди му да превије табак и да узиште писмено изјашњење од грешнога господина Паје.

Није прошло ни пола сата, а пред господин Пајом је стојао акт, којим се од њега писмено тражи да се изјасни за хуљење на Бога и на све најважније личности у држави. Г. Паја је дуго и очајно гледао у акт, гледао, гледао и размишљао како да почне и шта да каже у своме одговору. Он узе засебан табак хартије да најпре исконцептира одговор, па тек да га затим препише, и поче овако:

„— Кад човек пипне себе одостраг, на дну леђа, нађи ће одиста..."

Он одмах увиде да је то глуп почетак, па поцепа лист и на новоме поче другаче:

„— Све док се нисам бавио науком, ја сам био исправан чиновник и честит грађанин. То могу посведочити све моје старешине...“

И то му се учини глупо. Он је осећао да његова изјава треба да буде нека врста покајничке исповести и да то треба већ у самом њеном почетку да се осети, стога поче овако:

„— Во имја оца и сина и свјатаго духа, амин! Ја сам хришћанин по рођењу и грађанин сам ове земље по убеђењу и оданости и поштовању закона земаљских...“

Он најзад јасно увиде да неће умети да напише изјашњење вероватно и зато што је још био узбуђен после сцене, која се одиграла малочас у начелниковој канцеларији. Стога се диже и закуца на врата г. Свете писара, и, кад уђе, он га замоли да му дозволи да сутрадан да одговор.

— А што до сутра? — пита строго писар, који се и сам осећао увређен, јер је г. Паја са њим почео тврдњу о мајмунском пореклу.

— Па, тако, узбуђен сам, да преспавам, да смислим.

— Нема шта ту, брајко, да смишљаш, него полижи све што си казао и моли писмено за опроштај, иначе, бери кожу на шиљак.

— Па тако ћу и да радим!

Г. писар се сажали и дозволи г. Паји да одговори до сутра, те овај узе акт у џеп и пође кући.

Боље би, међутим, за господина Пају било да је онај свој одговор који је почињао са: „Во имја оца и сина...“, наставио у канцеларији, но што је добио право да тек сутра одговори, јер код куће, разуме се, он целу ствар повери професору. Овај најпре плану, а кад се утиша рече победнички:

— Оставите то на мој сто, ја ћу им одговорити.

Г. Паја претрну и заусти:

— Овај... знате, од тога одговора зависи моја служба... Ја имам двадесет година беспрекорне службе.

А професор узе на дуго и на широко да му прича о Галилеју, о Хусу, о Лутеру и уопште о људима који су за науку и за напредак човечанства страдали. То господина Пају наново охрабри и тако остаде да професор напише одговор.

Професор је целе те ноћи писао одговор, што управо није био одговор, него на шест писаћих табака читава расправа у којој је било и оваквих фраза: „Не разорава се научна истина актима и нумерама“; „Истина је вечна а власт и сила повремена“; „Што више гоњења, истина је увек тим јаче победе текла!“ И најзад, цела је расправа завршена тиме што је у њој потврђено да је човек постао развићем од једне феле мајмуна.

Док је професор у својој соби писао скоро целе ноћи одговор, дотле је господин Паја под јорганом сањао чудне снове. Као ухватио он за реп сре-

ског начелника, па га не пушта, а скочили ан њега, па га даве и митрополит и Лутер и Хус, а као једино га бране Галилеј и удовица госпа Милева. Па се онда усред сна појави и покојна свиња, па одвуче госпа Милеву, а Галилеј као опсова оца среском начелнику, те онда дођоше пандури да их разваде, ал' господин Паја не пушта никако реп.

И одиста, кад се ујутру сав зној пробудио, приметио је како је чврсто ухватио свој учкур и не пушта га.

Пре подне однесе г. Паја писару г. Свети одговор од шест табака, а у подне му саопштише да је отпуштен из службе.

Кажу да је читаву годину дана покајнички гладовао, молио се, напустио и квартир код госпође Милеве, напустио и друштво професорово и одрекао се науке, чија је жртва био. И онога часа кад се одрекао науке, вратиле су му се, на основу теорије о запремини, све нумере у главу и, само тога ради, враћен је опет у службу.

НАШЕ АРХИВЕ

У варошици К. има хиљаду и осам стотина становника, шест сокака, три попа, седам кафана, један срески начелник, два пензионера, седамнаест удовица, три учитеља, две учитељке, један председник општине, две пијаце, четири политичке странке и т. д.

Да не би овакав почетак личио на извод из какве географије или путописа, ваља одмах да пређем на причу о једном чудноватом догађају који се десио у варошици К.

Дакле, сем свега набројаног, у варошици К. има сад и једна менажерија. Вратила се са некаквог вашара, на коме је зло прошла, па свратила и овде на неколико дана. Истина, кад је менажерија стигла, писар Паја је рекао: „У нашу варош било је баш сувишно доводити какве животиње!“ али је честити Словенац, господар менажерије, свратио од нужде, јер није имао трошка да даље путује.

Код газда Саве бакалина, мало дасака и клинаца на вересију; код газда Нићка сапунџије на вересију греде и месо за исхрану животиња; код овог ово, код оног оно — елем, честитити газда направи некакву малу бараку, па сутрадан у зору удари бубањ кроз варош и на сваком ћошку газда застаје да изговори ону познату реч: „Великолепна светска менажерија. Дођите да видите, што досад нисте видели!“ и т. д.

Међутим, кад уђете у менажерију, која је у осталом имала свега шест животиња, газда вас најпре доведе до једног смрдљивог кавеза и отпочне овакво објашњење:

— Медвед, у науци познат U r s u s bellicosus; страшило света. Досад је појео две газде менажерија. Кад је прошлог лета са једном менажеријом, од које сам га купио, био у Москви, овај је медвед разбио решетке од кавеза, појео газду и прогутао једног момка, па затим побегао у оближњу Булоњску шуму. Три дана су у Москви били затворени сви дућани, богатији свет побегао је у оближњу варош Иркуцк, а у Москви остао је само генерал Гурко. Из Петрограда су једнако летеле депеше и питале: „Где је сад медвед; шта је са генералом Гурком; шта је са генералом Робикином; овамо се чује да је прогутан генерал Бигајев!“ и т. д.

Међутим, тај медвед, који је са толиким руским генералима имао посла, тако је по спољашности изгледао, као да је заиста био у Москви, али не

прошлог лета, него још са Наполеоном I, када је овај походио Москву. Био је тако очерупан, изгладнео и одрпан, да је просто личио на коцкара који је јуче пуштен из хапсе.

Слона би требало са сажаљењем обићи, јер је толико био матор и оклемпавио, да је личио на најобичнијег просјака који пред црквом проси. И он, разуме се, има своје латинско име и причу како је на њему однесен „раџа бухарски“ до ломаче и спаљен од стране „енглеске експедиције.“ Енглези би данас врло радо откупили овог слона за спомен.

Затим има једна птица, која је сасвим „нов проналазак“ за науку, па зато још и нема своје „популарно име,“ а у науци се назива „Socsocus dulicivitoperus.“ Ова је птица знаменита што своје мале „не рађа помоћу јаја, већ као и друге животиње.“ Кад гледалац мало боље загледа у овог Socsocus dulicivitoperusa, све му личи на нашу домаћу патку, којој је реп само умочен у „вешблау“ или тако неку боју; међутим, она и не прави на гледаоце толико утисак својим обојеним репом, колико особином да „не рађа помоћу јаја.“

Затим има једна лисица којој су одсечене уши, да би се могла назвати „шведска лисица.“ Има једна видра и један мајмун, који је најпосле још једини мало приличио, и, као да је то знао, био је веома горд према свима осталим животињама, па чак и према гледаоцима.

Као седми егземплар у овој менажерији могла би се рачунати жена газдина. То је било тако суво створење са туђом прљавом косом, изгладнело и прозрачно, да ти се чини, могао би је узети у руке па је згужвати као табак хартије. Њено одело изгледа ти као да су га штрпкали Socsocusi dulicivitoperusi, а коса у таквом нереду, као да јој је вилама набацана на главу.

Она је седела на каси, а та је каса тако мала и завесама покривена, да је изгледало као да и она седи у кавезу. Кад сам је видео, готово сам очекивао да ми газда менажерије, показујући на њу, узвикне: „У науци позната под именом: Mulier Feminus. Није тако ретка животиња, лако се лови, али се врло тешко припитомљава“ итд.

Грађани варошице К. ишли су и гледали менажерију, али кад су већ сви отишли и видели, газда је прорачунао и добио је 210 гроша, рачунајући улазну цену по грош на главу. Варошица К. није могла више гледалаца дати, баш да је било и 20 пара улазница.

Честити газда менажерије, међутим, за осам дана бављења, направио је 518 гроша дуга, само за месо, јер су животиње морале јести, а он је свакако морао пити. Нићко сапунџија давао на вересију данас, давао сутра, али кад прође и недеља дана, а брат Словенац овако и онако извија, а Нићко вели: „Напиши признаницу!“ Брат Словенац вели: „ Драге воље!“ и напише му признаницу на 518 гроша.

Кад је прошао и девети дан, а Словенац увидео да се дугови пет пута јаче пењу но приходи, седне једно вече са женом, донесу оку вина и почну да разговарају озбиљно о себи и својим животињама и о томе, како се овако више не може. Они донесу и извесну одлуку, коју је сутра дан сазнала и цела варош, тј. у јутру, кад се отворише ћепенци, по целој се варошици просу глас да је поштовани газда „великолепне светске менажерије“ побегао ноћас, повео собом жену, видру и мајмуна, а оставио све друго, тј. дугове, медведа, слона, шведску лисицу и Socsocusa dulicivitoperusa.

Као да је гром пукао у варошици К., тако се цела чаршија запрепастила на ту вест. Али најпосле, цела остала чаршија могла је и да се запрепасти, а могла је и да остане равнодушна, али газда Сава бакалин и газда Нићко сапунџија запрепастили су се истински.

Власт, као власт, дабоме, одмах предузе „нужне мере“, јер најпосле, власт за то и јесте ту да предузима „нужне мере“ кад се што сврши.

Елем, власт изашље чиновника да изврши попис свега што је остало. Чиновник, г. Паја, ишпарта табак, стави рубрике, оде у менажерију, седне за касу и почне попис, који је затим овако гласио:

1. Један слон велики.
2. Један пар папуча поцепаних.
3. Лисица у кавезу без ушију.
4. Један сто, одозго плав, са фијоком.

5. Тица са плавим репом, слична пловану, са кавезом.

6. Једна мушка чарапа, сасвим исцепана.

7. Мечка са доста искваренoм кожом, у кавезу.

8. Пола оке ексера, обичних.

9. Један бубањ стар и буџа, којом се лупа ради свирања уз бубањ.

10. Једно велико платно, просто, прљаво.

11. Један пар црвених завеса, простих.

12. Једно велико стакло у коме је, судећи по мирису, држана ракија.

13. Две кофе за воду с дршкама.

14. Једна дугачка мотка од дрвета.

15. Један кајиш с рупама.

16. Једна лампа без стаклета.

17. Једна табла на којој пише: „Великолепна светска менажерија“.

Затим власт запечати менажерију, а животиње кад видоше да им писар Паја не мисли ништа за јело давати, нададоше такву дреку, да је свакоме, ко је чуо, морала наићи суза на око од жалости. Слон је плакао као удовица после шест недеља; а у мечке, од глади, дошао глас мек као у канаринке. Али г. Паја, разуме се, није смео имати срца, јер је био на званичној дужности.

Док је г. Пајин попис добио нумеру, па решење, па док је предат на извршење, разуме се, прошао је још један дан, а „шведска лисица“, враг јој бабин, навикнута на друкчу администрацију, није

хтела и тај један дан да буде стрпљива, него, без икаквих оправданих разлога, цркне. Сутрадан, кад је отпочела лицитација, г. Паја стави у рубрику „примедба“ својеручно: „цркла услед сопствене смрти“; то као зато, да се не би пребацило да ју је ко убио.

На лицитацији је било много света, готово сва варош, јер, разуме се, то је била најзанимљивија лицитација од свих што су досад биле на свету. И макар да се цео свет подмигивао, смејао и добацивао свакојаке речи, господин Паја је седео озбиљан на каси, као човек који разуме свој посао.

Плави сто са фијоком оде за 7 гроша, пола оке ексера за 30 пара; оно велико платно за 19 гроша; чарапу бацише; код једног пара црвених завеса као мало настаде надметање, јер многи их нису хтели, што су „неморалне“ боје, па се не могу употребити у фамилиарној кући. Најпосле их један кафеџија узе за три гроша. Бубањ купише цигани за 42 гроша. Ону таблу са натписом „Великолепна светска менажерија“, купи један бакалин за 9 гроша, са намером да избрише ону реч „менажерија“ па да стави „бакалница“, јер му се некако учинило да ће то бити леп наслов: „Великолепна светска бакалница“. Пар папуча продадоше за 1 грош; мртву лисицу за 14 гроша; ретку животињу „Socsocusa dulicivitopérusa“ продадоше по цену, по коју се продаје патка, јер онај што ју је купио, купио је за вечеру. Али кад се све то распрода,

наиђе прави метеж и нестрпљиво кретање међу сабранима, јер г. Паја метну прст на једну ствар у пописном списку и рече, врло званичним гласом, ударајући нарочито на последњу реч: „Изведите слона!“

Свет поче на сав глас да се смеје, да виче, да се шали тако, да се г. Пајин глас, који је неколико пута нешто објашњавао, није могао да чује. Тога ради г. Паја нађе за потребно да обавести народ и он то учини заиста врло прикладном речју:

— Зашто би се смејали, молим вас. И слон је ствар, као и свака друга ствар, па зашто се, молим, не би могао и слон лицитирати. Ето, на пример, кад смо лицитирали папуче и јексере, ви се нисте смејали и викали. Зашто?! Зато што су то папуче и ексери. Ето, тако исто и ово је слон. Друга би то ствар била, да сам ја сам измислио слона, али ја га нисам измислио, него ево га овде у списку, и сваки, који хоће, може прочитати да овде пише: слон. Дакле, то није ништа смешно.

После овако мудре речи нико се више не насмеја, само што раздрагано и одушевљено узвикнуше: А-а-а-а-а!... кад два пандура изведоше слона.

Слон је, са чудноватим миром у души и на лицу, дозволио да се лицитира. Само у први мах, кад објавише да је процењен са 200 гроша, у њему се узбуни понос те енергично пружи сурлу и мал' не фљисну г. Пају, да овај вешти полицајац чак и то није предвидео и једним скоком склонио се

иза платна. Свет као свет, разуме се, ударио опет у смејање, а г. Паја, који се врати, истина блед као крпа, али опет званичнога израза на лицу, седе опет на столицу додајући: „Ето, зашто се ја не смејем, молим вас. Ту нема ничег смешног!“

Најпосле поче надметање. Неко дода једну пару, а други неко грош. Разуме се, никоме не треба слон, али га лицитирају шале ради, јер уз сваку пару, коју по неко дода, полети са свих страна по десет шаљивих додатака и примедаба.

Газда Ниђко, сапунџија, кога се цела лицитација највише тиче, јер је главни поверилац, и има много да прима, стара се сиромах да свака ствар изиђе макар са пола гроша скупља. И он лицитира, колико да попне цену, али се увек стара да не остане ствар на њему. Тако и код слона. Дође до 206 гроша, све у шали; Ниђко сапунџија додаје грош — 207; неко други додаје 2 гроша; трећи 20 пара; четврти 20 пара, изађе 210 гроша. Ниђко сапунџија додаје још један грош — 211 гроша; неко дода пару, па се уђуташе. Ниђко, да опет помакне, дода још једну пару. Сад баш сви уђуташе. Лупа добош, слон стрпљиво жмирка; г. Паја прегледа по редовима хоће ли још који што казати, а Ниђко сапунџија узврдао се и нуди једног до себе да дода још једну пару. Хоће бити, неће бити, али — нико ни да зине. Ниђко додаје још једну пару, аја, нико да прихвати. Први пут!... Ниђко сапунџија гледа у г. Пају, гледа у слона,

гледа у народ, погледом који иште саучешће. Други пут!... Нићко се чеше по врату, и зноји се по челу. И... трећи пут!... Нићко сапунџија испусти руке и тужно погледа у слона, а слон промрда сурлом и симпатично погледа у Нићка сапунџију. Диже се једна вика и дрека и смеј. Честитају му, задиркују га и, док Нићко не уме од чуда да се освести, пандур му већ стрпа у руке једну узицу, а Нићко погледа и виде, да већ притежава слона. Једва је толико још знао да каже:

— Људи, не смејте се бар на муку!

Па пође кући, а слон врло равнодушно за њим са пуно поверења, да овај Нићко сапунџија мора бити неки добар човек. За њима се дао цео свет тако, да није било никога да лицитира мечку, те је дадоше буд за што циганима, којима већ није била на одмет.

Нићко је ишао сокаком као утучен. Волео би да сад њега води ко на узицу кроз чаршију, него што он води слона. Па онда, шта ће казати Сојка, сапунџијина половина, која ево већ четврт године, не дозвољава да Нићко купи нов шешир?! Па баш и да ништа не каже, али шта ће му слон, будите Бог с нама и мајка Божја, ко ће још држати слона у кући? Хајде карнаринку или питомог зеца, или куче па и срну, има их много па срну држе у кући. Али шта ће му, брате, слон?! Најпосле да, га је купио сресни начелник, па опет некако при-

личи. Рецимо, начелник је сресни „луксузан“ човек, па хоће да држи слона. Али шта ће Нићку, Нићку сапунџији, слон?! Је л' ко то још видео и чуо, и има ли уопште у свету какав сапунџија који држи слона?

Па онда му паде на памет и то, како је његова авлија уопште мала, нема где да држи слона; па како њему треба бар сто ока сена на дан, ако слон једе сено, а ако једе месо, враг му бабин, томе треба бар јагње на дан.

Боже, кад је већ био близу куће, а за њиме иде слон и народ и хиљаду деце, а њему дође као да му је неко метнуо у ногавице два гвоздена тучка па нити може да превија коленима, нити може, од тежине, да креће ноге.

А половина стоји цела целцата на капији, јер су јој деца већ јавила да је Нићко купио слона. И то није била обична половина, каква би и приличила једном сапунџији, већ таква управо, да је црни Нићко сапунџија само четвртина према њој и то кад ћути, а кад говори, онда он није ни шеснаестина у кући. Таквој, дакле, својој половини иде у сусрет погружено Нићко и држи узицу у руци; води слона, а за њим цела варош иде. И да на први узвик госпође сапунџике није управо слон одговорио, размлатив се сурлом, тешко да Нићко сапунџија не би ту пред целим народом и сам представљао слона. Али му је тај први срећни моменат пружио прилику да својој жени убрзо

објасни, како је слона врло јевтино купио, и како ће имати врло велике добити, јер управо „од слонове масти се прави најбољи и најскупљи сапун.“ И цео се свет задивио, кад је видео како је госпођа сапунџика дозволила мирно и хладно да се слон уведе у кућу.

И тако је све прошло мирно и лепо. Лицитација се свршила срећније но што се мислило; г. Паја писар поносито се шетао кроз варош, као човек који је у животу већ и „слонове продавао“; цигани су већ ударали у нов бубањ; онај бакалин већ истакао нову фирму, на којој сад пише: „Великолепна светска бакалница“; мечка је већ отпутовала на вашаре; „Socsocus dilicivitoperus“ је већ поједен на подварку... А једини Нићко, црни Нићко сапунџија, није још завршио своја страдања.

Најпре није три дана излазио од куће. Али, ни сам није знао, да ли му је теже седети код куће или изићи у чаршију. У чаршији су га већ прозвали „Нићко слон“ и надовезали су његовој невољи хиљаду прича и причица. Код куће, опет, Сојка, којој је морао признати да се од слона не праве у ствари никакви сапуни. Па онда светске речи, које су допирале до њихове куће, и ако ни он ни госпођа Сојка нису нигде излазили.

Перса кујунџина каже:

— Најпосле, Сојка и онако немаш деце?

— Ју, Персо, помери се — каже јој Сојка. — Ето и капетаница нема деце, па зашто она не

држи слонове. А после, ево, нека свака фамилијарна домаћица метне руку на срце, па нека каже: шта би радила, да јој муж доведе слона у кућу.

Цанка, Јанка касапина жена, дође па јој каже:

— А што Сојка, животиња, као животиња. Ми имамо краву, па је ја много волем.

— Ћути, Цано, Бога ти — каже јој Сојка. — Да је то, да кажемо, на пример мече, па да га узмем на крило, да седнем на дућанска врата, па 'ајде, 'ајде. Или да је птица, па да је раним свако јутро са семе и да пева у дућану, 'ајде де. Или да је ћурка...

— Јест, да је ћурка, то би најбоље било! — додаје Нићко са пуно убеђења, а колико да проговори и он неку реч.

То се тако води разговор кад има кога, а кад нема никога, кад су сами Нићко и Сојка, онда не питај. Некад су разговарали и људски и то кад су људски разговарали од прилике овако је ишло:

— Добро, Нићко, ти ваљда видиш и сам да си будала — почне Сојка сасвим нежним супружанским гласом.

— Не видим, Сојка, зашто сам будала?

— Па, ето, шта ћемо са овим слоном сад?

— Тако нек седи... Нека... ја не знам шта ћемо?

— Па онда, брука ова што си нам је попео на кућу. Цела варош говори самоо нама. Тебе већ зову Нићко слон.

— Јест, зову ме — одговори Нићко скромно, као пред учитељем првог разреда.

— Па ваљда још и мене да прозову слоница. Нићко, убио те Бог, да те убије, ја нећу целог века да изиђем од срамоте у варош, ако то још буде.

— А што да те је срамота, Сојка, ниси ти крива, нисам ни ја крив. Судбина нам је таква. Има људи, којима улегне болест у кућу; има опет, па се појављују авети по кући, има их опет који имају ташту у кући, а нама .. тако... суђено да имамо слона у кући. Од судбине се не може побећи. Ја сам једанпут снивао један страшан сан: као облак, велики облак, па се спушта све ниже и ниже, па дође над нашу кућу и поче да улази кроз оџак у кућу. Гледам ја, по другим кућама излази дим из оџака, а код нас као улази... То је било пре четири године, таман о Митров-дану.

Сојка сапунџика се прекрсти два пут и погледа у оџак, па затим мирно дода:

— Опет ти ја кажем, Нићко, будала си ти!

То тако кад се људски разговарају, а кад се не разговарају људски, онда не питај. Једанпут су разбили кашику, којом се меша сапун при кувању; једанпут су истрошили у паран-парче шест калупа сапуна, а један пут су разбили икону, три стаклета на прозору и гвоздени ватрањ. А то све зато што они имају обичај, кад не разговарају људски, да свако држи по неку ствар у руци

Па дабогме, кад неко држи неку ствар у руци, онда је мора некако и употребити.

А слон већ као слон. Ништа га се не тичу те кућне заједвице. Он једе што год дохвати и прави штете и закрчио целу авлију, те нико не може кроз њу да прође. Обрстио цео дуд и разбио младу вишњицу коју је госпа Сојка својом руком засадила одмах сутра дан по удаји (Она је онда још сањала да ће имати дечицу која ће, кад одрасту, звати ту вишњу „Мамина вишња“). Нићкова је кућа ниска, па на крову се суши сапун, а слон лепо дохватио сурлом калуп по калуп, па се баца преко плота на децу која га задиркују. Бацио тако свих шест ока сапуна, што је било на крову. Па онда напунио сурлу водом, пребацио главу преко плота, па кроз отворен прозор, на Живка шустера кући, напунио људима собу водом и то баш кад су ручали. Све их испрскао и исквасио и деца се преплашила; најмање добило фрас; средње разбило главу, најстарије како је турало залогај у уста, завукло виљишку чак до ресе и пробушило ресу; ташта Живка шустера погрешила, па место у врата утрчала у велико огледало и ишарала сву главу; шегрт који је донео јело, просуо цео целтат ђувеч Живку шустеру на главу и Живку на једном месту одмах отпала коса. Живко се, Бога ми, дигао и поднео тужбу. Па мало све то било, него и учитељица шетала сокаком поред плота, а као недеља те пуно света сокаком, па слон пружио сурлу

преко плота, а учитељица се уплашила, потрчала и сасвим „неморално“ пала, а ту су била и деца која код ње уче, па то је видео и срески начелник, који истина није жењен, али је самим положајем позван, да се стара да слонови не утичу на моралност становништва тиме, што ће принуђивати учитељице да „неморално“ падају.

А црни Нићко, само се грува у главу, а госпођа Сојка, појимајући правилно свој супружански положај, помаже му, тј. и она га грува у главу.

Шта ће са слоном, ако ко Бога зна?! Да га прода неће га нико, да га поклони (нудио га је сваком редом) неће нико; да га пусти па да иде куд га очи воде и ноге носе, не сме од полиције, биће кажњен. Све је он то распитивао и све дознао. Да га убије, чиме? Казали су му од пушке неће погинути, него се само разјарити, па тешко ономе кога дочепа. Од топа би погинуо, али тешко црном Нићку, мало му је што је купио слона, сад му још треба да купи и топ. Да га отрује?! Падали су на ту мисао и он и госпођа Сојка, и слон је до сад већ појео најмање једну оку мишомора и плавог камена, али ништа то њему. Прави се невешт, као да није ни лизнуо мишомор, плави камен и зелени камен. Шта више, од како је јео ове отрове, не баца више сапун газда Нићков, већ га једе и то тако слатко да по читав сат затим лиже уста.

Па бар да је, да се нађе неки пријатељ, да усаветује Нићка, шта ће с овом напашћу? Али, нико, нико не зна. Хоће сиромах човек да излуди.

Али, једног дана дође весео и превесео кући. Био у кафани и тамо га научили шта ће да ради са слоном. Милан шнајдер (био је шест година калфа у Београду), казао Нићку, да би најбоље било да слона поклони основној школи. То треба да се деца уче, а после учитељ Мирко и онако збира лети разне лептире и бубе. Дакле, „кад прави збирку буба — вели Милан шнајдер, — онда ће тим пре правити збирку слонова.“

Милан шнајдер је поучио Нићка, како ће учинити тај поклон.

Сутрадан, Нићко напише господину Марку учитељу писму ове садржине:

„Поштовани господине!

Као што је Вами и целој овдашњој поштованој вароши познато, ја сам један сапунџија, који сам правим и продајем сапун у дућану, у овдашњој вароши. Поред мене, у моме брачном животу, ја имам своју жену Сојку, са којом проводим живот од почетка како смо се узели. Ми пак, и ако смо сапунџије, разумемо шта је то просвета, са којом се деца поучавају науци и многим другим стварима полезним за овдашњу варош и уопште у народу. Како ми разумемо шта је то просвета, то дабоме знамо, да су за сваку науку потребне разне бубе, лептири и сваке друге животиње. Такву једну животињу, за ползу и поуку народа, ради смо и

ми да поклонимо овдашњој школи, а то је једнога слона. Ми то чинимо од добре воље наше и од велике љубави према школи и ради смо само да се овако запише: „Нићко сапунџија и његова жена Сојка, за своје здравље и за своју душу, поклонише за вечита времена овдашњој школи једнога слона.“

Молим Вас, пошљите кога још данас да слона одведе у школу.

Ваш поштовалац,

Нићко Јоксић

сапунџија и љубитељ просвете.„

Међутим, како се свршила ствар? Тако, да се и сам Милан шнајдер зачудио.

Г. Марко учитељ одговорио је да не може примити слона, јер му не треба и препоручио је Нићку сапунџији, „као љубитељу просвете“, да учини какав прилог сиромашним ђацима. Милан шнајдер се чудио Марку учитељу, јер он зна (он зна то поуздано), да у Београду на Великој Школи чак и мале пужиће збирају, а камо ли неће слона.

Најзад Нићко морао је пасти у очајање. Једнога дана падне на луду мисао, — уосталом својина госпође Сојке — да ноћу изведе слона далеко изван вароши, па да га пусти да иде без трага; нека оде негде у планину, па нека тамо живи. Тако би решено и то решење чували су и он и госпођа Сојка као велику тајну.

Једне ноћи, кад је већ поноћ превалила, дигну се он и госпођа Сојка. Управо они нису ни легали,

већ само угасили свећу у соби својој, да би комшилук мислио, да они већ увелико спавају. Дигну се, дакле, те изиђу полако у авлију, Сојка најпре отвори капију и навири те погледа сокаком: нема никог. Затим, без икакве ларме, да не чују комшије, одреши Нићко слона и, у име Бога, пође с њим у мрак.

Сојка је сва дрхтала док се Нићко није вратио. Тек после једног сата врати се Нићко весео и превесео, као да му је неки тежак камен пао са срца. Кад је ушао у собу, запита га Сојка.

— Пусти ли га?

— Пустих.

— Оде ли?

— Оде.

Њој наиђоше суде радости и задовољства на очи, те у овом узбуђену доквати Нићка за косу и удари му пет шест шака по врату као пуку.

— Е, 'ајд сад, па сутра купи камилу!

Нићко ни речи не рече на то, и поред нежних удараца, он се само задовољно смешио и крстио се пред иконом, молећи се Богу да само његовом најцрњем душманину („на пример Луки сапунџији“ шаптао је Нићко уз молитву), пошље слона у кућу.

Ту су ноћ слатко и преслатко спавали, а Нићко је још и сањао, како сад излази дим из њиховог оџака. Већ и по томе сну видело се да је Бог завршио њихову злу судбину и спасао их напасти. Зато у јутру, чим се пробудио, Нићку је прва

држност била да се три пут прекрсти пред иконом Св. Трифуна, своје славе. Али — таман се прекрсти једанпут, а неко закуца јако на капију и Нићку остаде рука код „и светог духа“, управо код десноға рамена.

Тај који је лупао у капију, био је сресқи пандур, али не обичан пандур, на пр. пандур са дугачким брковима и кратким позивом у руқи, или на пр. пандур са широким песницама и уским погледом на грађанска права, већ то је био пандур са узицом у руқи, и то узицам којом је водио Нићковог слона. И то је још мало, него је пандур саопштио Нићку и тај ужас, да је слон починио велике штете: затро је сав усев Дики бојаqији,; растурио је четири пласта сена Пери мутавqији, прегазио је два јагњета Јоqи винограqији, растурио је сламени кров са куће у винограду г. Пере пензионера. Поплашио је волове једноме сељаку, те су ринули у ров и скрхали кола.

Ej, ej, ej! Грешни Нићко и весела госпођа Сојка! Наиђе им крв на очи па куну слона и проклињу, а куну себе и преклињу.

— Ја не знам зашто је Бог и створио те слонове на свету?! пита се у чуду грешни Нићко. — Ако је само за љубав менажерије, онда, брате, ја нисам никаква манажерија, ја сам сапунqија!

— Бог је знао да има будала као што си ти — вели госпођа Сојка — па зато је и створио слонове.

— Е па, ако сам будала, што ме Бог не убије

у једанпут, него ме овако мучи. Бог се просто спрда са мном и ја чисто верујем, ако се ми овог слона отарасимо, Бог ће нам послати камилу у кућу, па онда може бити кита, па дивљег вепра, па још тако нешто. Па шта је то, Боже, ако си Бог?! За што сам ти ја спрдња, кад сваке недеље идем у цркву; славим поштено славу; сваког месеца ми се свети водица у кући; не легнем, не устанем да се не прекрстим! — и Нићку ударише сузе на очи као у малог детета.

На подне је чуо Нићко још ужасније гласове. На име, пред сресқим начелником, лежало је седам тужби против Нићка сапунqије, и то:

1. Тужба г. пензионера, којом тражи 60 динара накнаде за разрушени кров;

2. Тужба Н. сељака за покрхана кола и лаку повреду, тражи 100 динара накнаде;

3. Тужба Пере мутавqије, којом тражи 60 динара оштете за растурено сено.

4. Тужба Јоqе винограqије, којом тражи 12 динара оштете за згажена два јагњета;

5. Тужба Дике бојаqије, којом тражи 200 динара оштете за уништени усев.

6. Тужба Живка шустера, Нићковог комшије, којом моли власт да Нићко плати једно велико огледало и доктора који лечи једну разбијену главу и једну пробушену ресу виљушком, код два старија детета, и фрас код најмлађег; затим рану на бабиној глави; један разбијен ђувеч и један пар одела Живка шустера.

7. Тужба госпође Лепосаве учитељице, којом јавља власти да јој деца не смеју да долазе у школу сокаком поред Нићка сапунџије, и да је и сама претрпела страх, и „изложила се“, због извесног слона, непријатностима.

Ствар је дакле била узела управо такав ток, да се вратила онамо, од куд је и почела. Г. Паја писар је продао слона, њему се сад цела ствар и вратила.

Није се имало шта чекати. Нићко је морао врло журно да ради, ако је мислио да не навуче још веће несреће на кућу. Пошто се посаветовао са Сојком оде адвокату.

Адвокат најпре потражи од Нићка две банке. Кад их је добио, савије их лепо на четворо и метне у џеп од прслука. Адвокат је одмах смислио, да „ипак има излаза.“

Адвокат га дакле посаветује, да на брзу руку пренесе све своје имање на женино име. Газда Нићку, који је и иначе сва своја права већ био пренео на госпођу Сојку, врло је лако било пристати још на ту формалност само.

Затим, адвокат му посаветује, да госпођа Сојка, пошто се изведе слон из куће, закључа кућу и отпутује одмах негде у другу варош.

Савет је био врло мудар и Нићко га прими оберучке.

После ручка, око три сата, Нићко сапунџија добије седам кратких позива, а на свакоме по три

црвене штрикле, дакле свега двадесет и једна црвена штрикла. Нићко је пребројао неколико пута и било је у ствари двадесет и по црвених штрикли, јер је једна за пола била краћа. Но, то што је једна за пола била краћа, није ни у колико променило ствар, јер сутра, већ у осам сати у јутру, Нићко сапунџија морао је да предстане г. начелнику среском.

Међутим, да би се ствар још већма заплела, Нићко сапунџија не дође сам у полицију, него поведе и слона, а дотле је већ имање било пренето на госпођу Сојку и ова, чим је слон изведен из куће, отпутовала је а кућу затворила.

Г. Паја писар, дакле, имао је две странке пред собом, тј. седам тужилаца с једне стране, а Нићка сапунџију и слона с друге стране.

Не треба сад ни казивати да се слегао силан свет у полицију.

Претходно саслушање састојало се из једног великог дијалога између г. Паје писара и Нићка сапунџије. Тај дијалог ено га црно на беломе и сад у актима, па како је од нарочите важности за правнике, зоологе и сапунџије, ми га за љубав ова три еснафа износимо у целини.

За столом, дакле, седи г. Паја писар, око њега четири шоље испијене кафе и код сваке двоест пара на таблици, што су спуштали појединци, који су се саслушавали, као на икону. Нићко сапунџија

међутим, стоји код врата; сав базди на лој, а у велико и сам почео да добија физиономију слона.

Г. Паја йисар: (пошто је исекао четири нокта великим канцеларијским маказама и припалио цигару, пустио густ дим и за овим гледао док се није расуо под таваницом, погледа затим у Ниђка и поче канцеларијским гласом). Овај... Газда Ниђко!..

Ниђко сайунџија (неким танким гласом, који само пред влашћу употребљава). Молим!

Г. Паја (опет канцеларијским гласом, који је сасвим различан од онога којим говори код куће или у кафани). Ти се зовеш Ниђко Јоксић?

Ниђко: Сасвим тако, и сапунџија сам у овдашњој чаршији.

Г. Паја: Осим сапуна, овај... занимаш ли се ти још чим?

Ниђко: Јест, г. Пајо, правим лојане свеће.

Г. Паја: Не разумеш шта те питам. Осим сапунџинице, бавиш ли се ти још и каквом споредном радњом?

Ниђко: Боже сачувај, сва ме варош зна као поштена човека, како бих се ја могао да занимам каквим споредним радњама.

Г. Паја: Противно твојим исказима, међутим, а по сазнању власти... (ова се фраза допаде г. Паји те је округлијим гласом понови) противно дакле, твојим исказима а по сазнању власти, ти се бавиш још и одржавањем једнога слона у овдашњој вароши.

Ниђко (сасвим ситно и брзо). Молим покорно, мени га је власт продала. Сами знате, г. Пајо, ви сте ми га продали.

Г. Паја: (као мало љутито). Не питам те ја ко ти га је продао, него ми одговори: зашто држиш слона; шта ће теби слон који је, као што је познато, животиња, а то се не може држати у једној уређеној вароши и пред очима власти? Ти си, болан, један мајстор; ти ниси, да кажемо апотекар или конзул, па да држиш слонове или тако нешто. Зар те није срамота од света! Чудо још, кад изиђеш у шетњу, не узмеш слона за узицу, па да га водиш. Не гледаш твој посао и твоју красну радњу, него ти слонови требају. Чудо онда ниси купио и бубањ, па да идеш од ћошка до ћошка. Срам те било!

Ниђко: Молим вас, г. Пајо, ево да разговарамо као људи...

Г. Паја: (вишим гласом). Не можемо ми разговарати као људи, разумеш ли. Ти имаш мени само да одговараш, тачно, јасно, разговетно, разумљиво: у каквој цели ти држиш слонове?

Ниђко: (погружено) Онако, г. Пајо, без цели, молим.

Г. Паја: Добро, рецимо немаш никакве цели, али: је ли теби познато да је слон животиња?

Ниђко: Јесте, познато ми је.

Г. Паја: Је ли ти познато, дакле, зашто се уопште држе животиње у кући?

Ничко: Јесте, да лају ноћу.

Г. Паја: Ама, ко да лаје?

Ничко: Па куче, г. Пајо.

Г. Паја ... (нешто ружно каже Ничку па онда настави мирно). Ти не разумеш ни сваку трећу моју реч. Морам сасвим просто, сапунџијски, да разговарам с тобом. Дакле, тебе су тужили, има седам тужаба; твој слон прави штете, разумеш ли, и ти ћеш грдне оштете да платиш.

Ничко: Ја немам да платим.

Г. Паја: Продаћу ти дућан, кућу, све!

Ничко: То није моје, то је женино.

Г. Паја: А ја ћу те у хапс.

Ничко: А слона?

Г. Паја: Слона ћу ти послати, па нека га 'рани твоја жена, кад хоћете да држите слонове по кући.

Ничко: Код моје куће нема никог; жена је отпутовала и закључала кућу, а кућа је њена.

Г. Паја: Хм!

И после овога „хм!“ г. Паја дође у озбиљну забуну, јер заиста пред њим пуче пространство и тешкоћа једнога новог питања: шта ће са овим слоном?

Најпосле, Ничко сапунџија може се и у хапс стрпати, као што је то писар Паја неодложно и учинио, али слон, слон остаје ту, у авлији среске канцеларије, везан за дирек. Да се ухапси и слон било је немогућно, томе су се противили и сви срески пандури, а није било ослонца ни у закону.

И тако сад слон, и цела невоља с њим, паде на главу г. Паји писару. А шта ће он с њим? Како да се вешто извуче из ове ствари, да не окрњи ништа од својега стеченога гласа вештог полицисте?!

Ту ноћ је Ничко, ма и у хапсу, мирно спавао, али г. Паја је тим немирније спавао и превртао се целу ноћ.

Увидео је он, да је у ствари врло рђаво свршио посао, јер се сад њему слон натоварио и предвиђао је, да неће лако моћи да га скине с врата. Њему су и министри и начелници најахивали на врат, и он их се некако отресао; али, Боже сачувај, са слоновима није никад имао посла.

Шта ће, дакле, г. Паја са слоном? Да га задржи као прилог актима по кривици Ничковој, било би најправилније. Али какав му је то прилог, да Бог сачува, и каква би та фасцикула требала да буде у коју би се између аката ставио и слон?

И ако је игде ваљало „све мислити на једно смислити“, то је овде г. Паја најозбиљније све и сва мислио, и, Бог и душа, смислио на једно. Дакле, он ти лепо смислио, да целу ову ствар се свима прилозима натовари окружном начелству. То је била срећна мисао и г. Паја седе да је одмах и изврши.

Он напише врло оштроуман акт, у који стави као прилог под ./· седам тужаба, а као прилог под :‖: једног слона. Што предмет упућује окружном

начелству г. Паја је на крају акта врло лукаво објаснио тиме, што се при окружном начелству налази и — марвени лекар, чије ће стручно мишљење, по г. Пајиним наводима, бити врло потребно у овој целој ствари.

Међутим, овим лукавством г. Паја није мислио само да натовари окружно начелство, а себи да скине беду с врата, већ је озбиљно помишљао, да ће само тим путем моћи да се ствар одиста реши. А ево како је мислио, да ће ствар овим путем бити решена: у окружном начелству је повећи персонал, него у срезу, па док акта иду од руке до руке, од протокола до регистра, од регистра до решења, од решења до преписа, потписа, експедиција и т. д., дотле ће ваљда прилог који иде уз акта — црћи.

Сад дакле цела ствар пређе у руке Ристе пандура, и г. Паја проспава идућу ноћ онако исто слатко, као прошлу што је проспавао грешни Ничко сапунџија.

Риста је увек досад акта са прилозима „стрпао под мишке“ па путовао у округ, али када је и овом приликом хтео то учинити, увидео је могућност да прилог под ./· шчепа њега, Ристу, и понесе. За то Риста почне озбиљно да размишља о тешкој експедицији, коју има да изврши.

Онај исти свет што се скупио на лицитацији; онај исти свет што је ишао сокаком за грешним Ничком; онај исти свет што је Ничка испратио

до хапсе, скупљао се сад да испрати и Ристу с актима и прилозима. Разуме се, да му је свако друкчије саветовао, али се највећа већина слагала у томе да би Риста требао да узјаше прилог под ./·; зашто би ишао пешке. Међутим, Риста је стар и мудар пандур; знао је он да би тиме дошао у опасност да акта њега носе, а не он акта, или што је још горе, прилог под ./· могао га је однети у неко ненадлежно начелство, на које акта нису ни упућена.

Најзад, како су акта отпутовала у округ, није овде главна ствар, већ је главно да су акта са прилозима одиста отпутовала; да је дануо душом г. Паја; да је дануо душом и Ничко сапунџија; да је данула душом и Сојка сапунџика, јер јој је Ничко из хапсе послао депешу ове садржине: „Спасени смо, врати се.“

* * *

Што није Ничко знао како да скине слона с врата, што је ту муку мучио г. Паја писар и што сад ту муку мучи окружно начелство, најзад, 'ајд, 'ајд, тако је за саму ову приповетку било згодно. Али, сад настаје тек најужаснији моменат у целој овој причи, што ја, писац њен, не знам шта ћу сад са слоном, те једнако муку мучим, како да свршим приповетку. Могао бих, до душе, слона слати од начелства до начелства, па и до самог министра, али целу ту ствар треба некако и свршити.

На крају ове приче, писац се њен осећа у врло несрећном положају, јер му изгледа да се и Нићко спасао, и г. Паја и окружно начелство се спасли, и да се цела ствар сад натоварила писцу на врат.

Па добро, шта ћу ја сад са овим слоном? Не могу га ни отровати, ни убити, јер је већ то покушавао мој друг по судбини, Нићко сапунџија. Да га поклоним каквој школи, ни то ништа не помаже, јер је и то покушавао Нићко сапунџија.

Дошао сам био на мисао да слона предам читаоцима ове приповетке, па нек се они после муче и гледају шта ће с њим, али... Док сам ја овако размишљао и пробдио неколико ноћи на муци и невољи, не могући да се отресем слона, десило се нешто чудновато и то ме је спасло, те сам дануо душом, као оно Нићко сапунџија у хапси.

Знати ли шта се десило у ствари: у архиви окружног начелства изгубила се акта, лепо изгубила се акта, заједно са прилозима.

Ах, благословене наше архиве! Оне су толико и ситних и крупних ствари досад прогутале, па зар је чудо какво, ако и један слон, један обичан прилог са актима пропадне!

БЕСНИ ТЕОФИЛО

Било је то одмах по ручку, за време жарких јулских дана. Усијао се ваздух, па те као пламен пали по образу; загрејала се калдрма кад да по жару газиш; дрво обамрло а човек клонуо. Теофило Дунић ручао и покушао прилећи по ручку као што обично чини, али га обли зној те се перјани јастук овлажио као да си га у лужницу умочио, а уз то још насрнуо рој мушица, те не да ока склопити. Превртао се лево и десно, покушавао да се покрије новинама преко главе, па кад ништа није помогло, дигао се и изишао из куће да седне пред кафану, која је била ту у суседству, очекујући да ће бар на улици бити мало ветрића. Сео је под разапето перде, момак му кафански просуо под сто читав шафољ воде, скинуо је шешир и крагну, наручио кафу, у коју се одмах почеле стрмоглавце да улећу муве, па дрхћући и бришући зној са чела и око врата, почео се окретати лево и десно, неће ли ко наићи да одигра

партију домина, како би му прошло време до канцеларије.

Теофило Дунић је дугогодишњи порески чиновник и познат као честит и добар службеник и грађанин. Господин Добра учитељ, који није до сад пропустио ни једног покојника, да му не одржи говор на гробу, те због тога му и изнели да се на мртвацима вежба за народног посланика, када би нешто говорио на гробу Теофила Дунића, морао би то своје слово завршити овим речима: „Покојник је био честит грађанин, добар чиновник и примеран супруг.“ И одиста као грађанин се није ни с ким завадио, ни о коме није рекао злу реч и са сваким је увек учтив и љубазан. Као чиновник је чак и понизан према старешинама, послушан готово као ђак према учитељу, а у кући је добар према жени а снисходљив према ташти, која код њега станује.

Шеф пореске управе у канцеларији и ташта у кући то су његове две старешине, и под њиховим строгим надзором и дисциплином, он се целога живота креће између канцеларије и куће. Као што, идући из куће у канцеларију, није смео задоцнити ни пет минута, јер би га старешина узео на одговор; тако и идући из канцеларије кући није смео задоцнити ни пет минута, јер би га ташта узела на одговор. И те две Теофилове власти, врше свој посао у потпуној хармонији, благодарећи томе што између њих постоји извесна службена веза. Ту

службену везу између ових двеју власти, одржава госпођа Дунићка, која има све услове за одржавање таквих веза. Она је млада, здрава, стасита, једном речју способан порезни платежник. Та је веза међутим дуплирала невољу Теофилову, јер пре но што је постојала, Теофило је био грђен у кући за оно што учини у кући, а у канцеларији за оно што учини у канцеларији. Али, откако је госпођа Дунићка почела непосредно пореском одсеку плаћати непосредну порезу, те се васпоставиле службене везе између Теофилове куће и надлештва, од тога доба грешни Теофило за сваку своју погрешку бива дупло изгрђен.

Тако, на пример, ако би у канцаларији данас рђаво израчунао порезу неком, те га за то изгрдио шеф; сутрадан би га већ за исту ствар дохватила ташта.

— А, ви, господине, изгледа да сте од некога доба расејани, не умете више ни порезу да израчунате. Волела бих да знам, због чега сте као расејани; нашта ви мислите?

Или обратно, када би у кући рецимо приметио да му је преслано јело или тако што и зато, разуме се, извукао од таште прописну фуру, сутрадан би га шеф призвао у своју канцаларији и отпочео озбиљним, старешинским тоном:

— Ја вас, господне Дунићу, сматрам за озбиљна и исправна чиновника, а озбиљан и исправан чиновник дужан је да се поједнако понаша свуда и на сваком месту; у цркви као и у канцеларији,

на улици као и у кући. Нико ми се није жалио, али ја ипак чујем да сте ви у кући у последње време постали грубијан. . .

— Али. . . покушава грешни Теофило да се правда.

— Немојте ми се правдати, — прекида га шеф.

— Не, ал' хтео сам да кажем. . . покушава опет Теофило.

— Знам, хтели сте да кажете да ја немам права да се мешам у ваше кућевне ствари. Али, то не стоји. Ово надлештво саобраћа са публиком, а грубијанство, ако му се да мах, пређе у навику, постане друга природа. И онда, господине, ви можете ту вашу другу природу унети и овде, у односу са грађанством, што ја не могу дозволити.

Та логика убија Теофила и он се повлачи у своју канцеларију измирен са тим да судбину мора сносити.

Требале су да настану оваке пасје, јулске врућине; требало је да Теофило зној својим искваси јастуке, што је таштy нарочито нервирало, па да добије дозволу да може изићи у кафану.

Управо, то и није била дозвола, него га је таштa просто најурила.

— Зар не видиш да си се усмрдио лежећи! Изиђи мало као човек.

— Да пређем преко у кафану? — пита радосно Теофило.

— Иди бестрага, ако хоћеш! — одговара таштa истим љубазним тоном којим је и отпочела разговор.

И Теофило се диже задовољно те пређе преко у кафану, седе под перде, наручи кафу, очекујући жудно неће ли ко наићи, те да и он заигра домине које је последњи пут играо још пре свадбе. Али, за пакост, нико не наилази, те Теофилу не остаје ништа друго но да узме новине, који је још пре неки дан читао, али које на кафанском штапу увек висе.

И Теофило би тај један сат, колико је још требало до канцаларискоr времена, провео лепо крај новина, да се не деси нешто чему се није надао. Таман он дочита један допис, у ком се грди неки поп што је нестрпљив, па не може да сачека решење о другом свештеничком браку, па хтео да пређе на „припослано“ која рубрика има ту нарочиту драж, што уредништво за њу не одговара, кад одозго, чаршијом, диже се нека дрека. Спустила се нека сељачка џукела низ чаршију, а деца за њом бацају камење и вичу: „Уа!“ Шегрти, који су дремали пред дућанским вратима, док су им се газде код куће излежавале мало после ручка, док су калфе ркале у собици иза дућана, на једанпут отворише дремљиве очи и потегоше свако са својих врата, ко троножну столицу, ко аршин, а који ђуле од кантара, те се почеше из свих дућана бацати за гоњеним псом.

Теофило, који је био спустио новине на колено а осврнуо се да посматра хајку, доби у једном тренутку вољу да јој се и сам придружи, вероватно да би се ма чиме позабавио до канцеларијског времена. Он спусти новине близу калдрме и истури их да препречи псу пут. Пас се само за тренутак збуни, па сврте под сто, за којим је Теофило седео, да се ту сакрије, а кад Теофило покуша да га гурне ногом, он, притешњен ваљда, дочепа Теофила за лист и уједе га крвнички, тако да му нога чисто обамре.

Кафански момак кад то виде, потеже столицу те удари пса право по глави, те овај посрте. Хтеде да се дигне да настави бегство, али га сад већ и деца летвама и моткама пристигоше, те се мало час пас простре мртав по калдрми. Док су се деца окупила око жртве свога варварског јунаштва, дотле кафански момак и још неколико калфи из разних дућана, који су се избудили, прићоше Теофилу, који је кроз поцепане панталоне посматрао закрвављено место на листу.

— Је л' вас заболе? — пита један.

— Гле, молим те, баш уједе! — додаје други.

— И поцепа панталоне!

— То ме жао! — вели Теофило и загледа хоће ли се моћи закрпити.

— Рана није бог зна шта! — рећи ће онај први.

— Мало зејтина и соли да метнете!

— А шта ћемо, ако је пас био бесан? — додаје опет онај први.

Сви се на то питање уозбиљише. Теофило забринуто диже главу и погледа онога што је то изустио, па готово шапатом запита:

— Како бесан?

— Па тако... бесан... зар оволика жега па да не буде бесних паса? — узе онај поуздано да објашњава.

— Ено, пре, у селу Тројацима, уједе бесно псето човека... — додаје други.

— Па? — пита блед у лицу и унезверено Теофило.

— Па, ништа, наставља онај — побесне човек...

— Па? — пита престрављено Теофило.

— Па, одведоше човека у Ниш, у лудницу — тврди говорник поуздано.

Теофилу се пресекоше ноге и ишчезоше и последње капи крви из лица. Он се диже и пође кући, а гомила оста да и даље разговара о случају.

Код куће, разуме се, Теофило је дочекан био тако као да је он ујео пса, а не пас њега.

— Дабоме, кад ти мораш свуда да се трпаш! — викала је жена.

— А што пас није ујео кога другога честитога човека — трештала је таштa — што није ујео на пример господина шефа пореског одељења, него тебе... разуме се тебе, кога ће другог?

Затим је настала прва брига о панталонама, (а

тек ће доцније доћи на ред брига о Теофилу) са којима се није могло у канцеларију, а Теофило није имао друге. Окретале су и превртале и загледале панталоне са свију страна и правиле комбинације, одакле би исекле парче да закрпе рупу која је била врло велика. За то време Теофило је седео једнако го у углу собе, размишљајући о ономе човеку из села.

Разуме се, да се на Теофилов одлазак у канцеларију није могло ни мислити, јер је време већ у велико прошло. Зато је госпођа Дунићка написала једно врло углађено писмо, са врло лепим свршетком, господину шефу, које је дечко из комшилука хитно однео, а у коме је извинила свога мужа за недолазак у канцеларију.

Кад су донели најзад Теофилу панталоне, да их обуче, ташта му их добаци речима:

— 'Ајд' натуци па иди у канцеларију, још има времена.

— Ја рекох да не идем данас! — прошапута Теофило.

— А зашто да не идеш, тек је четири, има времена до шест.

— И могао би се љутити г. шеф! — додаје госпођа Дунићка.

— Па јесте, могао би се љутити — вели Теофило — него велим, зар не бих ја требао што год да ставим на рану, или тако што...

— Велика ствар! — учини ташта — на псу

рана на псу и зарасла! Нећеш сад ваљда да те још и мазимо због те ситнице?

— Па јест! — додаје резигнирано Теофило. — Него велим, ако је био бесан пас?

— Шта кажеш? — дрекну ташта и испусти стаклени бокал који је била прихватила да сипа себи свежу воду.

— Шта кажеш? — цикну и госпођа Дунићка, и пљесну се шакама.

— Тако кажу људи, кажу један из села Тројака... а велика жега, па...

— Ју, ју, ју! — поче да се пљеска ташта, прежаливши стаклени бокал. — Још нам само то треба; само нам још то треба.

И сад се поновише грдње на грешнога Теофила, јер он је био крив што се подметнуо псу, јер, да се он није сам подметнуо, пас би прошао својим путем, као што је и поред толиких других прошао а није их ујео. Кад се све грдње завршише, настаде брига шта да се ради. Дозваше из комшилука неку стару жену и она заврте главом:

— Кад је уједен?

— Па тако, пре једног сата и по!

— Е, онда је доцкан! — рече жена...

— Шта доцкан?

— Требали сте одмах да му исишете рану!

— Ко, је л' ја? — запита ташта, а у себи додаде: О, исисали га да Бог да нечастиви!

— Сад је, дабоме, доцкан, ушло је у крв.

Теофило још више пребледе, и виде себе у лудачкој кошуљи како га воде дна жандарма у лудницу.

Мало час, дође и полицијски писар да учини увиђај, јер се по вароши увелико разнео глас, да је господина Теофила Дунића ујело бесно псето. Он најпре замоли Теофила да му да лични опис пса, што овај није умео, већ му напомену да је пас убијен и ено га лежи на сред калдрме.

— Тако! — учини полицијски писар, — то је врло добро, то значи да имамо корпус деликти у рукама. Врло добро, наредићу да се пас одмах пошаље у Београд.

— Зашто да се пошаље? — питају радознале и престрављене госпе.

— Зато да се изврши обдукција, да се анализом утврди, је ли пас бесан или није. Могао бих послати и самога господина Теофила на обдукцију, али ја претпостављам пса, — одговори писар.

Да би се разумела ова писарева намера, ваља напоменути да овај срез већ три године нема среског лекара. Истина, једанпут или двапут годишње, по какав лекар из санитетског одељења сврати овамо и одржи јавно предавање из области народнога здравља, поучавајући народ да се окане врачања и бајања, већ да се за сваку болест обрати лекару. Али тај предавач оде, а слушаоци његовог предавања у очекивању лекара и даље се лече код

баба. Стога је дакле разлога писар рекао да ће пса послати у Београд, ради анализе.

— Јер врло лако може бити, да пас није бесан, додао је он.

— А ако је бесан? — пита престрављено Теофило.

— Онда ћемо вас послати на обдукцију у Пастеров завод у Ниш.

Теофило се сав најежи и заколута очима.

— Је ли то лудница? — запита он.

— А не, то је завод за бесне људе.

— Тако? — учини Теофило. — А шта ће са мном тако радити?

— Тамо? — запита писар — бошће вас неким иглама и... тако нешто, не умем вам тачно казати.

Теофило већ осети како га боду игле и поче нервозно да се врти на столици.

Писар, кад је свршио увиђај и извиђај, оде на лице места, да узме лични опис псећи и да лешину пошаље у Београд.

Затим дође у посету и сам шеф господин Теофилов. Његa жене пријатно сусретоше.

— Где сте, забога, да нас тешите? — рече госпођа Дунићка.

— Видите ли, шта нас снађе! — додаде њена мајка.

— Но, но; не губите храброст, можда још није тако зло.

Он приђе Теофилу и пружи му руку да се рукује, па се на један мах трже.

— Мал' се не заборавих. Боље је, знате, из обазривости, не руковати се са вама неколико дана, док не видимо јесте ли бесни или нисте.

Затим седе на столицу и узе на дуго и на широко да прича о људскоме беснилу.

— Да, да, хоће и да уједе. Ви ћете, господине Теофило, уједати људе.

Теофило грешни исколачи очи и поче сам себе да се плаши.

— Ју, па то за времена треба да се склонимо од њега. Може ли то раније да се позна, какви су знаци? — пита забринуто госпођа Дунићка.

— Дакле, прво господин Теофило ће осећати јаку жеђ, а друго, добиће температуру, вечерас можда већ 39, а сутра много више; после већ почеће да пени и тако даље — говорио је шеф знаке, као да је бар три пута у животу био бесан.

Чим он оде, испраћен, разуме се, до капије и умољен да их сутра опет посети, послаше код бабице за термометар, јер је тај инструменат у целој вароши имала само бабаца. Стрпаше Теофилу термометар под мишке, а ставише крај њега и три бокала воде, па га оставише сама, извињавајући му се да ће оне само часком прећи у комшилук да се припитају нешто. У ствари оне су отишли у комшилук да припитају, може ли их ко привремено примити, ако би се десило да Теофило побесни.

Теофило оста сам са термометром под пазухом и поче размишљати о својој ситуацији. Он још није загледао у термометар, али му је изгледало да је већ један. Па онда, поче да замишља себе, бесна, ломи по кући, разбија огледала, чаше, прозоре, а у кући страх и трепет од њега.

У једном тренутку учини му се то чак и симпатично да сви у кући имају страх и трепет од њега, и кад не би било онога завода, у коме боду иглама, он би чисто пожелео да буде бесан.

Таштa и жена вратише се после пола сата, погледаше одмах у бокал, вода нетакнута; извадише му топлометар и загледаше, температура испод нормале. Оне се погледаше међу собом утешним погледом, али, осташе и даље опрезне. Но, оно што паде нарочито у очи Теофилу, то је њихова љубазност.

— Теофиле, сине, би ли ти један чај? — пита га таштa.

— Фило, — зове га жена именом којим га је звала после венчања — добро би било да попијеш један чај.

Та љубазност резултат је нових упустава које су добиле у комшилуку. Комшика им је казала да га ничим не изазивају, ничим не вређају, јер би му узбуђење најпре могло изазвати беснило.

То вече, разуме се, њих две су легле у засебну собу и добро се закључале а Теофило сам, са

термометром по пазухом и бокалом воде на столици крај кревета а покривен јорганом преко главе.

Тако усамљена и напуштена а покривена преко главе, спопаде га неко мучно расположење, и он поче о свему и свачему размишљати: о кући, о служби, о животу. Изиђе му пред очи ташта и осети према њој неку нарочиту одвратност, доби вољу да је баци под ноге и да је измеси; па онда жена, која очигледно и безочно одржава срамне везе са његовим шефом, и којој би тако радо пљунуо у лице, па онда сам тај шеф, један обичан неваљалац, који, користећи се положајем, руши кућу свога потчињеног и коме би хтео да удари срамни жиг на чело. Како је Теофило први пут у животу овако куражно мислио, то се у један мах поплаши сам од својих мисли и упита сам себе шапатом:

— Ама, да нисам ја већ бесан?

И поче сам себе сугерирати да је одиста већ бесан, па му се чак и допаде то. Извади и термометар, па кад виде да га демантује, јер показује нормалну температуру, он узе да дува у ону стаклену лоптицу, не би ли је још загрејао те да истера бар тридесет и девет степена. Погледа у бокал, из кога није ни сркнуо воду, па да га не би демантовао, он наже и у два маха испи цео бокал воде.

Кад је испунио ова два услова, то јест, кад у бокалу није било више воде, а на термометру истерао тридесет и девет, он седе на кревет и

поче сам себе да убеђује да је одиста бесан. И онда, почеше опет да му се нижу пред очима оне мисли. Изиђе му опет пред очи ташта и жена, које сад можда спавају у другој соби, док су њега одвојили као шугавог пса, па се чак и закључале, бојећи га се. Њему сену кроз главу пакосна мисао, да и њима не да мирно спавати, кад он већ не може, па се диже, изиђе из своје собе, приђе њиховим вратима, те закуца снажно.

— Ко је? — запиташе престрављене и у један глас обе жене.

— Чујте — одговори Теофило — ја сам бесан!

— Ију! — цикнуше обе жене и задрхташе од страха.

— Имам тридесет и девет степена температуре и испио сам цео бокал воде на искап.

Оне су цвокотале зубима и нису одговарале.

— Него, имао бих нешто да разговарам са вама!

Жене почеше да шапућу међу собом, па онда приђе госпођа Дунићка до саме кључаонице и поче слатким, умилним гласом, оним којим је говорила после венчања:

— Драги мој Фило, мили мој Филице. Легни, душо, легни спавај, па ћемо сутра разговарати. Лези, спавај!

Теофилу дође мило, јер га овај гласић потсети на прве, срећне, брачне дане, и он се задовољи својим успехом, у толико пре, што је и други део успеха постигао. Знао је он да после његове изјаве

да је бесан и жене неће провести ноћ у спавању, као год и он. То му је чинило особито задовољство и он се повуче у своју собу.

Које то задовољство, а које умор од гомиле утисака, које је данас преживео, учинише да Теофило брзо заспа и преспава целу ноћ, док су обе жене све до зоре пробденисале бојећи се да заспе и заветујући се.

У зору, Теофило лепо испаван, диже се и седе на кревет, те узе опет о свему поново да размишља. Да би поставио извесан ред у тим мислима, он поче прво питајући сам себе:

— Да ли сам ја бесан?

Он се сети, поуздано се сети да је имао температуру тридесет и девет, и да је испио цео бокал воде; затим се сети свега онога у животу, крај чега је пре равнодушно пролазио, а што га сад узбуђује, и сети се онога што је трпео у животу а сад осећа снагу да му се одупре. Из свега тога он изведе закључак да је одиста бесан и поче да размишља о томе, шта би, као такав, сад управо требао да предузме. Да поразбија прозоре или да полупа столице, била би штета која кошта, и он се одлучи да почне са неком штетом која не кошта. Окретао се лево и десно да би видео шта би то могло бити, а у том се отворише врата од суседне собе, у којој су спавале госпођа Дунићка и њена мајка. Оне осташе у соби и само кроз отшкринута врата ташта промоли главу, како би је по потреби

могла одмах увући, и запита га тихим голубијим гласом:

— Фило, сине, како си спавао?

— Врло добро! — одговори Теофило мирно — а ви?

— Ми боме зло, нисмо целе ноћи спавале, бринући за тебе! — одговори ташта, охрабрена мало мирним изгледом и одговором Теофиловим, па се окрете у собу кћерину да и њу окуражи.

— Би ли један чај, Фило, сине? — опет пита кроз врата ташта.

— Па, могао бих... Ако вас не мрзи, скувајте!

Мајка се и ћерка сасвим ослободише и изиђоше из собе и почеше сасвим слободно да се крећу. Теофило их мирно посматрао, и паде му на памет да су сад ето ту, пред њим, оне одвратне слике које су га ноћас мучиле и паде му на једанпут на памет, да је он бесан, па скочи и дочепа ташту за груди и узе је дрмусати.

— Проклета бабускеро, ти ли си та вештица, што ми целога живота пијеш крв!

Ташта цикну, а цикну и госпођа Дунићка и хтедоше обе да скоче на њега, али он дрекну:

— Мир, да нисте писнуле и да нисте мрднуле, иначе ћу сад да вас уједем!

Оне претрнуше под том претњом и окаменише се на месту. Теофило настави:

— Али, упамти ово, што ти овако бесан говорим. Ја трпим и сносим, али се у мени кува и доћи ће

дан када ћеш ми за све платити. Кад год зинеш да ме изгрдиш или нападнеш, нека ти падне на памет да ћеш то платити. Могао бих те и ујести сад, али нећу; довољно ти је ово као опомена! — и шчепа једну столицу па је натуче ташти на главу.

Ташта поново цикну и хтеде да покуша да скине столицу, али Теофило грмну:

— Не дирај то, не мрдај, док не свршим рачун са овом овде! — и он показа на жену, која је сва цептила као шибљика.

Ташта остаде на месту са столицом на глави.

— А ти! — окрете се сад Теофило жени. — Мислиш ли ти да ја не знам и не видим шта ти радиш? Мислиш ли ти да ја не знам о твојим односима са оном пореском свињом, и мислиш зар ти, да ја то нећу платити? Крвљу ћеш ми то платити једнога дана. Пфуј, неваљалице једна! — и Теофило пљуну жену посред лица, онако, како је то синоћ замишљао и шчепа другу столицу па и њој натаче на главу.

Затим их погледа обе како цепте под столицама и задовољно се насмеја, па диже главу небу и завапи:

— Хвала ти, милостиви Боже, што ме дарова беснилом! — па им се онда окрете и рече: — 'Ајде, сад, скидајте те столице и гледајте посла. За данас вам је доста, али не заборавите што сам вам казао!

А тек што се ова породична операција сврши, наиђе, као поручен, шеф пореског одељења, Теофилов

старешина. Дошао је, вели, да види, како му је.

— Дошао си ти — нападе га Теофило с очију — да видиш ову овде, како је, свињо лоповска! Мало ти је што си по предмету П. Р. Број 14702, здипио држави 7000, него си потегао и на моју част. Напоље, напоље из куће! — и потеже столицу за њим, те се шеф нађе часом на улици, блед од једа и страха од напада бесног човека.

Кад је срећно завршио улогу бесног човека, Теофило, уморан, седе на кревет, задовољан сам собом, и задовољан што је на овај начин истерао бес из себе. Али, наиђе уједанпут на њега извесна малаксалост и извесно кајање. Он се уплаши од свога чина и почеше да му се привиђају несрећне последице онога што је учинио. Паде у дубоку клонулост и поче размишљати.

— Да ли сам добро урадио? Како ћу им на очи: жени, па шефу? Како ћу на дужност у канцеларију?

У том му дође још једна посета, онај полицијски писар, што је вршио увиђај. Он му донесе једну новост:

— Дошао је — вели — из Београда одговор, будите сасвим без бриге, пас није био бесан!

Теофило пребледе.

— Није? Па сад, шта ћу сад?...

Али се брзо досети и стаде молити писара ако је могуће да прикаји тај одговор.

— А, немогуће — вели писар — ја сам већ по целој вароши разгласио да пас није бесан.

Теофила порази ово саопштење. Он на један мах виде пред собом дубоку провалију и поче да му игра пред очима милијарда знакова питања. Он тешко удахну и завапи:

— Па шта сад?!...

ФЕБРУАРСКА ИДИЛА

ЛИЦА:

Марко, мачак господина Петровића поручника.
Мица, мачка госпође Сојке Јанковићке.
Мргуд, мачак г. Захарије пензионера.
Господин Петровић, поручник.
Госпођа Сојка, жена господина Живана Јанковића, који је на путу.
Господин Захарија, пензионер.

Догађа се у једној београдској улици. — Време садашње. Доба године: фебруар.

I ЧИН.

Марко: (на крову куће у којој станује г. Петровић) Мау!

Мица: (на суседном крову, под којим станује госпођа Сојка) Мау!

Марко: (сањиво, меланхолично) Мау, мау, мау...

Мица: (нервозно и одлучно) Мау... јау!

Марко: (патетично и заносно) ...Јау, јау... јау... јау... јау...

Мица: (стидљиво) ...ао... ао...

Марко: (дрско и фортисимо) Ао... јао... ао... јао... мијаој... ми... јаој!

Мица: (побеђена, попустљивим тоном) Мао...

Марко: (усхићен, срећан, занесен) Јао... о... о... о... о... о... јаооj — — —

Г. Петровић: (сањиво, меланхолично). Ох, како је Бог добар према мени; ноћас ћу ваљда бити срећан, да вас видим у своме наручју. Откад сам за том срећом сањао.

Г-ђа Сојка: (равнодушно). Ви ми само ласкате!

Г. Петровић: (узбуђено, потресеним високим гласом). Ласкам... не ласкам већ чезнем за вама. Ох, да ви знате, како ме је срећним учинио глас, да је ваш муж јутрос отпутовао.

Г-ђа Сојка: (нервозно и одлучно). Да... али ја се ипак бојим да вас пустим у кућу... Замислите сами, све могућности...

Г. Петровић! (патетично и заносно). Не... нећу да мислим... не могу да замислим... ја замишљам једну једину могућност, а то је: да вас једном видим на својим грудима. Одлучите се, одлучите, немојте ми дати ни тренутак да очајавам. Зашто тим тренутком загорчати срећу која ми је намењена? Одлучите се.

Г-ђа Сојка: (стидљиво), Па... добро...

Г. Петровић: (дрско и фортисимо). Ао... јао ао, јао... мијао... ми... јаој."

Г-ђа Сојка: (побеђена, попустљивим тоном). Мао!

Г. Петровић: (усхићен, срећан, занесен). Јао... о... о... о... о... јаој!..

IV ЧИН.

Господин Захарија. (На свом прозору стоји поражен, запрепашћен. Не зна да ли да почне и ту

викати: „Шиц, шиц, шиц!..." или да викне: Уа! газда вам се репом окитио!" или да почне и на г-ђу Сојку и на г. Петровића да се баца оним каменчићима, које он тако равносно преко лета збира по Калемегдану, да њима фебруара месеца разјурује мачке, кад му не даду спавати. Најзад пљуну на улицу, затвори прозор, пусти завесе, а торбу са каменчићима обеси опет на јабуку од кревета). Ово је да Бог сачува. Нит се више зна ко је животиња, ни ко је у ствари изабрани створ божји. Нећу више ни да гледам, ни да слушам; нећу више ни да растерујем мачке; нека их се скупе хиљадама под моје прозоре. Је л' тако, Мргуде, реци ми, је ли тако?

Мргуд: (Матори, зелени мачак г. Захаријин, који као и г. Зарија има четрдесет година државне службе, мирно преде под камином. Мргуд је на једно око ћорав, реп му је пребијен, а једна му је нога краћа, а све су то последице некадашњих његових младалачких авантура. Он је већ олињао, као год газда што му је очелавио, заборавио је на прошлост, и сад му је сва дужност да под камином преде, те да успављује г. Захарију).

Г. Захарије (понови питање): Је ли тако, Мргуде?

Мргуд: (отворио једно око) Мр... мр... мр...

Г. Захарије: Ни мене ни тебе се не тиче, шта се напољу дешава.

Мргуд: Мррр... врррврр... ррр...

Г. Захарије: Ти си поштен, ти си честит, Мргуде, 'ајде, 'ајде, 'ајде, успавај ме опет.

Мргуд: Мрр... ррр... ррр... врр... мрр... вр... мрр... вр...

(Дремају г. Захарије и Мргуд, и завеса се лагано спушта).

———

ДВЕ КОНЦЕРТНЕ ТАЧКЕ

Девет већ прошло десет минута, а концерат почиње у девет тачно, и то ја га отварам својим предавањем. А ја још седим код берберина и још ми леви образ бео од сапуна.

— Пожурите, молим вас, пожурите! —преклињао сам ја берберина, који је таман зинуо да ми прича како је необично лепо провео на келнерском балу.

— Пожурите, — шапћем очајно, замишљајући приређивачки одбор у очајању, што још нема прве тачке програма.

Најзад, кад сам се ослободио берберских шака и дочепао улице, почео сам корачати великим гимнастичким кораком од шест километара на сат. Већ девет и двадесет, а ја, прва тачка програма, још сам на Теразијама, а публика непрестано очекује почетак, а приређивачки одбор посео очајно све телефоне у околини „Москве“ и тражи једновремено везу са целом књигом телефонских претплатника, не би ли ме где нашао.

Стигао сам већ и пред „Москву“, али се сад треба још попети. Клуб у коме ћу држати предавање налази се на другом спрату. Ко ће ту трчати уз степенице, па задуван после сести за катедру. Лифт, међутим, још увек извлачи посетиоце забаве, и ко зна кад ћу доћи на ред.

У том тренутку паде ми срећна мисао на памет, да и код споредних степеница, из Балканске улице, има један лифт и ја пожурих са те стране.

Лифт је био у партеру, никога од пубике, ситуација је спасена. Затекао сам свега једну даму, пријатну, деколтирану, са фантастичном фризуром, која је такође нестрпљиво очекивала пред уласком у лифт.

— Жели ли и госпођа, можда, горе?
— Да!
— На други спрат?
— Да, на концерат!

Понудим је и она уђе у лифт, а ја одем да тражим пикола, који се у таквим приликама обично не може да нађе. Сигурно је и он окупиран на предњој страни.

Вратим се и ја, па седнем крај госпође у лифт, да заједнички очекујемо пикола. Нестрпљива она, нестрпљив ја, пикола ни од корова. Погледа она у сат, погледам и ја у сат; на њеном се лицу оцрта израз очајања, и на моме се лицу оцрта израз очајања, а пикола ни од корова.

— Зар не би ми могли сами кренути лифт? — пита она.

— Та да... могли би! — ја затворим врата и цимнух за конопац, и лифт се као балон крете пријатно у вис.

Госпођа се разведри, а разведрих се и ја. Почесмо чак и да разговарамо успут.

— Госпођа, такође, иде на концерат?

— Да, али сам задоцнила, а моја је тачка друга на програму!

— Сонета број 6, соло на клавиру?

— Да!

— Онда се не бријте, ја сам прва тачка програма.

— Предавање?

— Да.

— Мило ми је! — и њој сасвим лакну, кад виде, да је и прва тачка закаснила.

Тако смо се поздравили једно с другим и прошли први спрат, лифт се елегантно пео и носио две програмске тачке, које публика нестрпљиво очекује, а приређивачки одбор очајно погледа.

Наиђе и други спрат, а у исто време наиђе на мене једна несрећна и поражавајућа мисао. Ја нисам знао како се зауставља лифт, те да удесим да стане код другог спрата, него сам просто повукао за уже.

Ево и други спрат је већ ту; видим му под код врха стаклених врата на лифту, ево га већ на по-

ловини врата. Обли ме свега зној. Почех да пипам браву, да тресем ону челичну ужад, да лупам у прозор. Аја, лифт мирно и елегантно прође и други спрат, и тек сад госпођа примети ситуацију.

— Ви не умете да зауставите лифт?

— Не.

— И прошли смо други спрат?

— Да!

— Ију! — учини она и поче као лавица да дрма решетке на кавезу.

Ја нисам узвикнуо „Ију!“ али сам се збунио као пиле у кучинама и нисам знао ни шта ћу, ни како ћу. Лифт се, међутим, елегантно пео, прошао је и трећи спрат, па је прошао и четврти спрат и уједанпут осетисмо неки потрес и госпођа се спусти у моје крило, тако лепо, као у каквом позоришном комаду.

Лифт је ударио у таван и даље није могао. Прилепио се ту под таваном као ластино гнездо и ње сањајући да се у њему налазе две прве тачке програма.

— Ију! — учини госпођа Соната број 6 поново, — шта ћемо сад?

— Ја не знам! — одговорио сам очајно.

— Има ли начина да се спасемо?

— Нема!

— Ју, забога, шта ће рећи мој муж. Он је у приређивачком одбору, па је отишао раније, а мене је задржала фризерка.

— И мене берберин.

— А свет, а концерат?

— Ја не знам. Извесно ће почети програм од натраг.

— Па добро, и — навали на госпођу Сонату нова плима очајања — докле ћемо овако седети?

— Докле год не падне коме на памет, да нас спусти доле.

Она седе очајно у један крај плишане клупе, а ја у други. Прошао је један минут, прошла су два, прошла су три, четири, пет... Читаве године.

— И онда, дозволићете, да је ситуација врло незгодна — поче она кршећи руке од очајања.

— Признајем.

— Свет, а ми смо овде, тако рећи на тавану — ја удата.

— Па, да, али...

— Ово је ужасно.

Прођоше још два минута. Она већ посустала, малаксала, и ја чисто осетих потребу да је тешим.

— Не брините... морамо сићи, ма кад-тад сићи...

— Да ма кад-тад, — поврати се код ње очајање, — ово се ваљда никоме на свету није десило.

— Јесте.

— Како јесте?

— Молим вас, сад и онако имамо времена, па вам ради утехе могу једном причом то чак и потврдити. Дакле, десило се нешто слично једној попадији преко. Отишла је сестри, која је попадија

у трећем, четвртом селу на прузи, да проведе дан, па ће се увече последњим возом вратити кући.

Крећући се, на последњој станици, она осети потребу да сиђе, иако је ту воз само један минут стајао.

— То ће канда бити дугачка прича? — прекиде ме она нестрпљиво.

— Сасвим свеједно, може бити још и дужа, видите да ником и не пада на памет, да нас спусти са тавана.

Она уздахну тешко и очајно, а ја наставих.

— Попадија, која је често туда путовала, знала је и ако је мрак, где пише „für Damen“, али тек што је ушла, воз узе да звижди, а она потрча натраг. Врата су, међутим, као обично на станицама, била покварена. С пољa су се могла отварати, али изнутра нису имала кваку. Попадија је очајно лупала, али је воз кренуо и отишао, шеф се станице повукао у кућу, затворио и угасио светиљке, а станица је била удаљена од села, те грешну попадију нико није могао чути. Можете мислити тешко очајање попадијино.

— Ал' то није ни мало слично овоме моме положају, — прекиде ме опет госпођа Соната.

— Чекајте, биће слично.

— Попадије је узалуд лупала и најзад, уморна и очајна, села је на седиште, које није тако згодно за одмор и предала се судбини. Преноћи ће тако целу ноћ, па шта јој Бог да, али...

— Дакле је, ипак, неко спасао? — кликну госпођа Соната.

— Чекајте. Али око поноћи она чу да се неки кораци приближују кућици у којој је она робовала. У њој се пробуди нада и поврати снага те стаде поново лупати. И одиста, наиђе чувар, сеоски чувар, и — отвори врата.

— Но, хвала Богу — дахну госпођа, као да је она већ ослобођена.

— Чекајте, забога. Ноћни стражар стаде на врата и поче строго исповедати попадију, не пуштајући је да изиђе напоље: „Ко си ти и шта ћеш овде?“ Она му је све казала, али он сумњиво заврти главом: „Све је то измишљено, ти си нека скитница! — рече јој ноћни чувар, — измислила си чак и да се врата изнутра не могу отворити: Ево да видиш!“ И ноћни стражар уђе у собицу па затвори врата. А кад је хтео да је увери, да се врата могу отворити, увидео је на своје запрепашћење, да је то немогуће и место сама попадија, сад су и попадије и ноћни чувар били затворени и целу ноћ заробљени.

— Ију!

— „Ију!“ је викала и попадија, али помоћи није било. Лупао је ноћни стражар и батином о врата, али помоћи није било. И хтели не хтели, одседели су ноћни чувар и попадија све до ујутру.

— Та ваљда нећемо ми до ујутру, — уздрхта, друга тачка програма.

— Попадија је просто нарицала и бринула: шта ће рећи поп, а шта свет кад чује да је целу ноћ провела са ноћним чуварем у једном кавезу под таваном.

— Та, нису они били у кавезу под таваном — исправља ме госпођа Соната.

— Да, пардон, то смо ми.

— И одиста муж, па свет, — забрину се понова друга тачка програма.

— А ноћни је чувар тешио попадију: „Знаш, како ти је, пошо, макар ми ову ноћ провели као деца, свет ће опет ланути, а поп сумњати.

— Па јесте! — дочепа се грчевито госпођа.

— И зато, — настављао је ноћни чувар, — и не вреди ти, пошо, да будеш дете. Кад ће већ лајати, па лајати, и кад ће већ поп сумњати, па сумњати, а оно бар да ти није жао.

— Но! — поче да се буни друга тачка програма.

— Тако је ноћни чувар понављао своје утехе попадији, док и она сама не размисли па рече: „Па, право кажеш.“

— Боже, хоћемо ли се скоро спустити? — поче поново нестрпљиво госпођа Соната.

— И тако су попадија и ноћни чувар, остатак времена до зоре, очајање заменили пријатним тренутцима.

— Хоћемо ли се ми скоро спустити? — диже глас госпођа.

— И ноћни чувар је био у праву, и попадија је била у праву.

— Али, господине...

— А ноћни чувар рече попадији: „Кад ће већ лајати, па лајати, кад ће већ поп сумњати, па сумњати, а оно бар да ти није жао...“

— Та, то сте ми већ три пута поновили, господине... и она хтеде да настави, али на један мах онеме. Оздо, као из неког дубоког подрума, чули су се тамни звуци валцера.

Она пребледе.

— То је концерт већ свршен и отпочела је игра, а ми још једнако висимо овде!

— А ноћни чувар рече попадији: кад ће већ лајати, па лајати...

— Мислите ли, збиља, да ћемо ми још дуго висити овде?

— Сигурно, лифт већ ником није потребан, нас су заборавили.

— О, забога, па шта ћемо радити?

— А ноћни ће чувар рећи попадији...

— Знам већ, знам! — прекиде она и љупко се насмеши.

— А знате ли шта је попадија рекла чувару?

— Знам! — и насмеши се поново, дражесно и заносно.

Ја и нехотице пружих руке и нађох њену топлу руку, која је мало час требало да изводи сонату број 6. Она покуша да је тргне, али ја другом

руком покушах да јој обавијем стас, шапућући јој једнако:

— А ноћни ће чувар рећи попадији. . .

А у том, она на један мах кликну радосно и отрже се од мене.

Лифт је пошао доле и журио се тако, као што је ред ићи нагло, кад се пође на ниже. Изгледало ми је у том тренутку, као да идем с неба, из којега сам избачен.

— Спасени смо! — ускликну она, и само што је изрекла те две речи, већ смо били у партеру.

— Магарче један! Ко вам је казао да спуштате лифт! — издрао сам се на запрепашћеног пикола, који је био пружио шаку за бакшиш и извињавао се, да је био заузет на првом лифту.

И не споразумевајући се ни о чему, ми се нађосмо обоје на улици.

— Ја ћу кући! — рече прва тачка програма. — Мене женира сад да уђем у салу.

— Па ми смо извели своје концертне тачке.

— Ах, не, све док вам не свршим причу.

— Та свршили сте је једанпут.

— Све ми се чини да вам нисам казао, шта је попадија одговорила ноћном чувару. Могу ли вас пратити и да вам успут то испричам?

Она климну главом, и ја јој одмах прихватих руку. Ишли смо лагано, чврсто приљубљени једно уз друго, као што и треба две концертне тачке да иду. Озго из палате допирали су на улицу

шумни валцерски вали и бела светлост. Она је ћутећи корачала, а ја сам јој причао:

— И тако је ноћни чувар понављао своје утехе попадији, док она и сама не размисли те рече: „Па право кажеш!“

*

Сутрадан сам лежао у кревету, симулирао сам болесника, јер сам се приређивачком одбору извинио болешћу. У подне сам добио једно миришљаво писамце, које је гласило овако:

Прва тачко!

Сретно сам се извинила за недолазак на концерат. Рекла сам мужу да сам уганула ногу, коју и сад фачлујем. Љутим се на вас, није било ни мало потребно, да се најпре тако високо дигнем чак под таван четвртог спрата, да бих мало затим тако ниско пала. Старајте се, да при идућем концерту наше две тачке буду једна крај друге, и учите се управљати лифтом.

Ваша друга тачка.

МИНИСТАРСКО ПРАСЕ

Ви сте сви, разуме се, јели о Божићу прасе. А знате ли шта сам ја јео? Првога дана Божића јео сам супу и говеђину, другога дана Божића јео сам такође супу и говеђину, а трећега дана сам ручао крменадле, колико да и за мојим столом замирише свињетина.

Остао сам без прасета, и то, замислите, пошто сам га већ сагледао, пошто сам га имао у својим рукама.

Купио сам лепо прасе као и сваки други домаћин што је купио, и то још у петак, када су била јевтинија. Донео га кући и сви смо га редом пипали и узвикивали: „Охохо!“ Прво сам га пипнуо ја и узвикнуо: „Охохохо!“ па онда моја жена, па ташта, па свастика, па деца, па куварица. Сви су га редом пипнули и узвикнули: „Охохохо“.

Па не само то, него сам по савету таштином звао и попа, те да очита прасету, пре но што ће се заклати. И кад је све то било готово, пришли смо мирне душе редовним пословима.

Жена је измила децу и везала им грдне чалме око главе; ташта је метнула слачицу око врата да јој попусте жиле, и огрнула се једним ћилимчетом, па села крај фуруне; свастика је кројила и поправљала на себи неку белу балску хаљиницу; жена, разуме се, метнула је два кромпира и повезала главу а на руке натакла беле рукавице те их чисти бензином; куварица је обукла моје старе чизме, да би могла у снегу трести ћилимове, а ја сам се бријао.

И у сред те идиле, кад је свако био на свом послу, улете куварица с метлом у собу и дрекну:

— Утече прасе!

Можете мислити како пуче тај глас као бомба. Писнусмо сви једногласно па нададосмо се за прасетом. Напред ја, гологлав, насапуњен, са пешкиром везаним око врата, за мном моја жена, са кромпирима око главе и белим рукавицама на рукама, па за њом ташта са слачицом на врату и огрнута ћилимом, па онда свастика са балском сукњом, за њом куварица у чизмама на ногама, наоружана метлом, а за њом „двоје деце лудо“ са чалмама око главе.

Ја сам лично предузео команду над том војском. Непријатељ је стално узмицао, али смо и ми стално напредовали и то без икаквих жртава. Једино што је уз пут ташти спала слачица а жени кромпири. Иначе је у мојој војсци владао врло крепак дух — одважно је летела напред ка победи.

Прошли смо тако две три улице београдске, док тек непријатељ улете у нечију авлију. Ја одмах предузмем енергичну команду и распоред војске. Тешку артиљерију, — то јест моју ташту — оставим на вратима; брдску артиљерију — жену и свастику — распоредим по авлији, тако да могу доминирати целим тереном; куварицу оставим у позадину код нужника, а стрелце, децу са чалмама, распем у ланац. Ја сам предузео извидницу.

Рачунали смо да је победа извесно наша, али, разуме се, у ратним походима и најситнија околност измени ток борбе. На плоту је била једна рупа, кроз коју се прасе провукло и отишло у сасвим другу махалу. То значи да би свака даља борба била узалудна.

Вратили смо се с бојишта као Наполеонова војска из Москве. Снег је вејао и засипао стазе, ја сам ишао напред погнуте главе, а за мном моја војска сломљена и сатрвена... А снег је и даље вејао, вејао, вејао, а неко тамо, у далекој мали, већ је ваљда пипао моје прасенце и узвикивао: „Охохохо!...“

И док сам ја очајно очекивао Божић, дотле ме је тешио једино глас, да је и г. министру унутрашњих дела тако исто утекло прасе. Замислите тај малер, да и г. министрово прасе утече, да и г. министар остане без прасета као и ја; да и ја и г. министар будемо исте судбине.

Замислите још ако су г. министрово и моје прасе били у договору, и на тај начин створили извесну везу између наших двеју кућа?

Али г. министар, разуме се, није као ја организовао војску па јурио за прасетом. Он је просто телефоном јавио Управи вароши Београда:

— Ало!

— Ало!

— Утекло ми прасе.

Па сад замислите старешине крартова, па замислите писаре, и замислите да се све то догађа о Божићу, а да се о Новој Години припремају извесна унапређења. Можете мислити већ како је сваки писар у себи помислио:

— Но, ово ми прасе може још класу израдити.

И онда, свако је легао на посао. Видиш тек иде писар из кварта варошког, а за њим жандарм и носи прасе. Иду право министровој кући.

— Г. министре, част ми је известити вас, да сам предузетом истрагом одмах пронашао прасе.

Мало после, видиш упутио се писар кварта врачарског, а за њим жандарм и носи друго прасе.

— Г. министре, част ми је...

Не прође ни двадесет минута, а ево га тек писар кварта савамалског, и за њим жандарм, носећи треће прасе.

— Г. министре, част ми је...

Већ три прасета грокћу у г. министровој авлији и већ три писара сањају класу, а ево га и четврти

— писар кварта дорћолског и за њим жандар, и носи прасе:

— Г. министре, част ми је известити вас, да сам таки нашао изгубљено прасе.

Мало затим, а стигоше једна кола. Из њих изиђе комесар топчидерске полиције и за њим жандарм носи прасе.

— Замислите, г. министре, утекло је чак у Топчидер, ал' одмах сам га нашао. Не може оно мени промаћи.

Најзад стиже и писар кварта палилулског и за њим жандарм носи — ћурана. Није нашао прасе, ал' све једно, нашао је ћурана, а неће ваљда због те ситне околности да изостане иза својих другова.

— Ама ја нисам изгубио ћурана! — виче г. министар.

— Јесте ли ви сигурни, г. министре, да то није био ћуран?

И тако, док сам ја остао без прасета, у г. министровој соби грокће по један претставник сваког кварта, а по један писар у сваком кварту очекује унапређење о новој години.

Да сам нешто Министар Полиције, па да ми утече прасе, ја бих јавио свима окружним начелствима да је утекло.

СПИРА „СОКО“.

Пре три месеца постављен је за наставника цртања у нашој гимназији брат, Чех г. Тома Пшихил, млад и интелигентан човек, који је имао нарочиту вољу да се прилагоди нашем животу и обичајима, те је стога врло радо пио шљивовицу, мезетишући краставце из воде. Он је тврдио да је то један од ванредно лепих народних обичаја, који треба неговати и не дозволити да изумре, као што су већ многи и многи народни обичаји изумрли.

До његовог доласка, у нашој је варошици јаван живот текао тихо, мирно и једноставно, тако да би се могло рећи да тога живота није ни било. До душе, порезник Љуба, Јоца поштар и Ика галантериста коцкали су се сваке ноћи до зоре, али се то не може сматрати као израз јавнога живота, чак ни у случају кад би се утврдило, да су се поштар и порезник коцкали државним новцем. Не би се могло сматрати као израз јавног живота ни то,

што је срески начелник држао у кући једну „сестру од тетке“, која је остала сиротица, па је он „прихватио“; не би могла бити израз јавнога живота чак ни наша певачка дружина, која је имала само барјак и једнога тенора, Јоцу стаклоресца, а није имала ни правила, ни управу, ни чланове; нити би могло бити израз јавног живота то, што Пера пушкар, г. Сима, некадањи срески начелник и Васа апотекар, већ седамнаест година иду сваке недеље у лов, и за тих седамнаест година једва су успели да ране једног овчара и да убију апотекарево ловачко куче.

Бивало је, додуше, понекад и догађаја који су узбудили нашу мирну средину; као, на пример, кад су се поп Тима и поп Аврам потукли на гробљу о задушницама и јавно псовали један другоме оца христијанског; или, кад је Мика столар одсекао десни брк Јаши телеграфисти кад га је затекао код своје жене или, најзад, кад је госпа Сида поштарка напала и испребијала собарицу код „Националa“ само зато што је ова имала другаче погледе на брак. Бивало је и других таквих догађаја, који су бар давали материјала да се о њима по недељу и две дана говори, те задовоље духовне потребе становништва, али правога јавнога живота није било све до доласка г. Томе Пшихила за наставника цртања.

Већ првих дана по доласку, он сабра око себе неколико младих људи и, уз ракију и краставце,

изнесе им идеју о оснивању гимнастичкога друштва „Сокола.“ Ти млади људи загрејаше се, ако не баш за саму задаћу, а оно за црвену блузу и перушку за капом, и тако отпочеше сваке недеље неке конференције у четвртом разреду основне школе. Те конференције у почетку су биле уже, а затим се ширише све више и више, тако да је на њих већ долазио и Сима магазаџија, Сава кмет, Пера агент, па и сам поп Аврам. Додуше, чаршија је узела у подсмех ствар и издевала разна птичија имена онима који су одлазили на конференције, али је г. Пшихил умео некако да загреје људе и тако их придобије за ствар, да су преко свега тога прелазили и пристајали уз покрет.

Разуме се, да се чаршија најслађе насмејала, када се чуло да се Спира Савић, општински деловођа, уписао у „Соколе“.

— Зар Спира соко? — вриснуо је Танаско кафеџија и затресао му се трбух као породиљи у деветом месецу, а заценио се, те га морали водом да поливају да се поврати.

— Друго да се госпа Мица уписала у соколице... — додаје Средоје седлар.

— Море, каква соколица; да си рекао јастребица, па 'ајд, 'ајд! — завршава Пера извршитељ.

А сва та смејурија и сва та објашњења односила су се у главноме на приватан живот Спире Савића. Његова супруга, поменута госпођа Мица, и ако пре удаје није била члан никаквог гимна-

стичког друштва, имала је необично развијене виличне мускуле и тако снажне руке, као да се целога живота вежбала дизањем ђулади; док је општински деловођа имао свега 64 сантиметра широке груди, танке и дугачке руке као пекарске лопате за вађење хлеба из пећи, и утонуо трбух као конкавно огледало. Такве физичке супротности морале су, разуме се, изазивати и моралне супротности у браку, и у рубрици догађаја у нашој вароши често су помињани Спира деловођа и мускулозна госпођа Мица. Веле, да госпођа Мица није друкчије ни разговарала са Спиром но као командир чете са шкартом. Он пред њом није имао никад право да изговори коју реч више, сем речи „разумем!“ А ако би и покушао, то га је врло скупо стало. Када би она разјапила своје мускулозне вилице, веле, да се тресла не само кућа, већ и панталоне на сувим и штркљастим ногама општинског деловође. Разуме се да се шапутало, нарочито стога што се г. Спира чешће појављивао у вароши са каквом масницом, објашњавајући пријатељима да ју је добио од фасцикуле, која је случајно пала и осакатила га. Како је та фасцикула у Спириној канцеларији често падала, то наша чаршија у последње време није ни чекала да јој г. Спира објашњава случај, већ, кадгод би га видела са масницом, гракнула би на сва уста:

— Шта је, господине Спиро, фасцикула опет пала?

— Опет! — одговарао би резигнирано и мануо обема рукама као да би хтео полетети.

И то управо, што су такви односи владали у кући г. Спире Савића, и изазвало је у вароши смејурију, када се чуло да се и Спира уписао у „Соколе.“ Сви су се, уз гласан кикот, питали: како је то могло бити, да госпођа Мица, која Спири није дозвољавала ни у кафану да сврати као човек, дозволи му да се упише у „Соколе“. Међутим, су се тако питали само зато, што нису знали једну интимну жељу госпа Мицину. Она је девојком била заљубљена у једнога жандармеријског потпоручника и мало је требало па да му постане жена. Она је већ увелико сањала како иде под руку са униформисаним мужем, и како јој све другарице завиде. Потпоручник је само очекивао да постане поручник, па да је запроси, и тако би извесно и било, да „разне интриге“ нису потпоручника отерале на суд, где је дегредацијом изгубио чин. Како је тим самим и данашња госпођа Мица постала дегредирана удавача, морала се задовољити и са општинским деловођом и одрећи се за свагда девојачког сна да са униформисаним мужем прође чаршијом под руку. Она је знала да општински деловођа са 64 сантиметра ширине у грудима, који ни војску није служио због неспособности, не може ни на који начин стећи право на униформу па ма како чести били ратови на Балкану, и кад је г. Тома Пшихил једнога дана,

о Краљевом рођендану, обукао своју соколску униформу па га госпа Мица видела у цркви, она је, чим је дошла кући, спустила своју мускулозну руку на раме господину Спири и узвикнула:

— Ти ћеш бити соко!

Бадава се Спира бранио како нема воље за то, бадава је објашњавао да би му могао и председник општине замерити кад прође са перушком за шеширом кроз чаршију — госпа Мица је остала одлучно при своме и понављала је:

— Ти ћеш бити соко!

И тако је Спира Савић, општински деловођа, постао соко!

Међутим, соколски покрет г. Томе Пшихила није остао само на конференцијама, већ је једнога дана постао и дело. Образовао се одбор, изабрала се управа и отпочела су вежбања. Руке горе, руке доле, руке напред, руке натраг, чучање, стојање на једној нози, прегибање, све се то вршило у школском дворишту, свакога дана од пет до седам часова пред вече, пред многобројном дечурлијом која се пела на зидове, кровове и дрва да посматра ово занимање и да удара у громогласни кикот кад ко при чучању не може да се одржи на ногама, него седне на земљу.

Међу онима који су се вежбали био је и Спира општински деловођа, који се свако вече, после вежбања, враћао испребијан кући, тако да му се

сад врло често дешавало да увече дође испребијан кући, а ујутру пође испребијан од куће.

А није се остало само на вежбању, него су, мање више, сви соколи почели већ и одело да крује. Ако баш и нису сви, госпа Мица је узела од г. Пшихила одело, и по њему већ сашила Спири црвену блузу од једне своје доње сукње. Она је уопште журила да Спиру што пре униформише, мада је срески начелник, у погледу униформе, учинио извесне примедбе и поверљивим писмом запитао Министарство Унутрашњих Дела: треба ли дозволити ношење „црвених“ блуза у једној тако лојалној средини као што је била наша паланка и неће ли то узбудити духове?

И невероватна ствар како је гимнастичко вежбање заразило било све живо у нашој паланци. Оставите децу, која су та вежбања на све могуће начине подражавала, али су то чинили и матори људи. Тек видиш, калфа у Ике галантеристе, чим Ика није у радњи и нема муштерија, ухвати се за тавански дирек и пење се док га носом не додирне. Колико и колико пута наиђу муштерије, а калфа виси о direку. Па онда, писар у среском начелству, чим нема кога да саслушава, узме две столице и пење се и спушта на њима. Једанпут га је сам срески начелник затекао. Ноге попео у вис, а главу забо у столице. За господина Перу економа у болници, веле, да је почео да прескаче кревете. Уђе у болесничку собу, ту низ кревета по један

метар растојања и он почне од првога командујући себи: „Један, два, три, четири..!“ и прескаче редом све кревете и болеснике у њима. Причају, да су се пре неко вече, у кафани код „Националa“, потукли Воја шумар и Аца порезник због једног подметнутог кеца, кад је у банци било 400 динара. Обојица су из битке изнели разбијене главе, али су се, по тврђењу самога учитеља гимнастике, г. Пшихила, тукли сасвим правилно. Аца порезник је дочепао једну столицу и у три радње је набио шумару на главу, а шумар дигао читав астал и у две радње бацио га на порезника.

Та општа зараза гимнастизирања ухватила је, разуме се, и Спиру општинског деловођу. И он је по кући дизао у вис столице, тестије пуне воде, пањеве и све што је дочепао, а уз то сваки час је пипао час леву, а час десну мишицу. И не само што је осетио да му мишице чвршћају, него је почео осећати да му и воља чвршћа, јер га је г. Пшихил убедио да у здравоме телу мора бити и здрав дух.

А да је заиста тако т.ј. да у здравоме телу мора бити и здрав дух, Спира се уверио већ и по томе, што је сем речи: „разумем“, коју је у кући дотле једино смео изговарати, у последње време, како су му мишице ојачале, почео храбро и још по коју реч да казује. Тако, на пример, једно вече кад се завукао у кревет, рекла му госпа Мица:

— Слушај, да ми пораниш сутра, јер хоћу да тресем кућу.

Пре, док није био соко, Спира би одговорио своје „разумем“, и поступио би по наредби госпа Мициној, али се сада у његовоме прездравеломе телу побуни његова прездравела душа и он јој сасвим стручњачки одговори;

— Данас сам изводио сложене радње на реку и уморан сам, сутра ћу спавати.

— Шта кажеш? — дрекну командир чете.

Спира зину још нешто да каже, али у њему затрепта она стара, предсоколска душа општинскога деловође и он завуче главу под покривач и, ради утехе, узе да пипа своје мишице.

Вежбања су међутим напредовала све више и више и Спира је осећао све више и више мушке снаге у себи те, једнога дана, након пуне године дана вежбања, деси се нешто, што у једноставни живот наше паланке унесе нарочито и неочекивано узбуђење.

То се десило једно предвече, у суботу, у очи недеље. Спира дошао кући, скинуо капут, па узео тестије, напунио их водом, и изишао у авлију, те почео са њима да врши вежбања, замишљајући их као два ђулета. У једноме живљем замаху он некако чукне тестије, и ове, као стакло, прснуше на стотину хиљада комада, а вода обли Спиру као да си га у кацу умакао.

Госпа Мица врисну и разјапише јој се мускулозне вилице, а испружише снажне руке да дочепају грешнога Спиру и да га умесе као тесто у нађвама.

Али се деси нешто што се никад досад није десило, и што се никад не би могло ни претпоставити да се деси. Спира као да је на вежбању и да ради по команди г. Пшихила, на „један“ метну песницу на груди, на „два“ испружи руке са стиснутим песницама, на „три“ спусти обе песнице госпа Мици на главу, на „четири“ дочепа је за косе и на „пет“ се госпа Мица већ ваљала под њим, пиштећи као гуја у процепу и проклињући себе, што натера Спиру да се упише у „Соколе.“

Догађај се очас рашчу по вароши и то учини да се свет поче нагло уписивати у „Соколе.“

Од тада више никад није падала она фасцикула у г. Спириној канцеларији.

САДРЖАЈ:

	страна
Храм Св. Луке у Ровцима	7
Незвани тутор	45
Максим	61
Класа	87
Буба-Шваба	101
Добар пријатељ	119
Покојни Серафим Поповић	127
Царина се мора платити	139
Ноге број 14	151
Драмски писац	157
Трагедија младости	167
Политички противник	183
Кикандонска посла	193
Тринаести	217
Жртва науке	243
Наше архиве	257
Бесни Теофило	287
Фебруарска идила	307
Две концертне тачке	313
Министарско прасе	325
Спира „Соко“	331